स्थानीय सरकार

कैलाश गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

कालिकाटार, मकवानपुर

बागमती प्रदेश, नेपाल

मध्यमकालीन खर्च संरचना

(आर्थिक वर्ष २०८१/८२—२०८३/८४)

गाउँ सभाबाट स्वीकृत मितिः २०८१ असार १० गते

विषयसूची

परिच्छेद - १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ अवधारणा तथा उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था २

१.३.१ संस्थागत व्यवस्था ३

१.३.२ स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति ३

१.३.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना कार्यदल ३

१.३.४ विषयगत योजना तर्जुमा समितिहरू ४

१.३.५ बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति ४

१.४ तर्जुमा प्रक्रिया ५

१.४.१ कार्य तालिका तथा जिम्मेवारी निर्धारण ५

परिच्छेद – २: मध्यमकालीन खर्च संरचना ७

२.१ पृष्ठभूमि ७

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति ७

२.३ मध्यमकालीन आर्थिक खाका ८

२.५ मध्यमकालीन बजेट खाका १२

२.६ कार्यक्रम तथा आयोजनाको साङ्केतीकरण तथा बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट १४

२.६.१ रणनीतिक स्तम्भको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको अनुमान तथा प्रक्षेपण १४

२.६.२ प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १५

२.६.३ दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १५

२.६.४ लैंगिक संकेतको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १७

२.६.५ जलवायु परिवर्तन संकेतका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १७

२.६.६ स्थानीय गौरवका आयोजनाको तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १८

परिच्छेद – ३: आर्थिक क्षेत्र २०

३.१ कृषि, मत्स्य, पशुपंक्षी तथा जडीबुटी २०

३.१.१ पृष्ठभूमि २०

३.१.२ समस्या तथा चुनौती २०

३.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य २०

३.१.४ रणनीति २१

३.२ जडीबुटी २१

३.२.१ रणनीति २१

३.३ पशुपंक्षी विकास तथा मत्स्यपालन २२

३.३.१ पृष्ठभूमि २२

३.३.२ समस्या तथा चुनौती २२

३.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य २२

३.३.४ रणनीति २२

३.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण २३

३.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २९

३.२ उद्योग, वाणिज्य, खानी, खनिज, तथा आपूर्ति २९

३.२.१ पृष्ठभूमि २९

३.२.२ समस्या तथा चुनौती २९

३.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ३०
३.२.४ रणनीति ३०
३.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ३०
३.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३३
३.३ पर्यटन तथा सँस्कृति ३३
३.३.१ पृष्ठभूमि ३३
३.३.२ समस्या तथा चुनौती ३४
३.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ३४
३.३.४ रणनीति ३४
३.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ३४
३.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३७
३.४ भूमि व्यवस्थापन (भू-उपयोग) ३७
३.४.१ पृष्ठभूमि ३७
३.४.२ समस्या तथा चुनौती ३७
३.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ३७
४.४.४ रणनीति ३८
४.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ३८
४.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३९
३.५ सहकारी ३९
३.५.१ पृष्ठभूमि ३९
३.५.२ समस्या तथा चुनौती ३९
३.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ३९
३.५.४ रणनीति ४०
३.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ४०
३.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४१
३.६ बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र ४२
३.६.१ पृष्ठभूमि ४२
३.६.२ समस्या तथा चुनौती ४२
३.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ४२
३.६.४ रणनीति ४२
३.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ४३
३.६.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४३
३.७ गरीबी निवारण ४३
३.७.१ पृष्ठभूमि ४३
३.७.२ समस्या तथा चुनौती ४४
३.७.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ४४
३.७.४ रणनीति ४४
३.७.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ४४
३.७.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४५
परिच्छेद - ४ : सामाजिक क्षेत्र ५१
४.१ शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि ५१
४.१.१ पृष्ठभूमि ५१
४.१.२ समस्या तथा चुनौती ५१
४.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ५१

४.१.४ रणनीति ५२
४.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ५२
४.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ५६
४.२ स्वास्थ्य ५७
४.२.१ पृष्ठभूमी ५७
४.२.२ समस्या तथा चुनौती ५७
४.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ५७
४.२.४ रणनीति ५८
४.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ५८
४.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ६१
४.३ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य ६१
४.३.१ पृष्ठभूमि ६१
४.३.२ समस्या तथा चुनौती ६२
४.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ६२
४.३.४ रणनीति ६२
४.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ६३
४.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ६४
४.४ लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण ६४
४.४.१ पृष्ठभूमि ६४
४.४.२ समस्या तथा चुनौती ६५
४.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ६५
४.४.४ रणनीति ६५
४.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ६६
४.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ६९
४.५ बालबालिका ६९
४.५.१ पृष्ठभूमि ६९
४.५.२ समस्या तथा चुनौती ६९
४.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ७०
४.५.४ रणनीति ७०
४.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ७०
४.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७१
४.६ युवा, मानव संसाधन, श्रम तथा रोजगार ७१
४.६.१ पृष्ठभूमि ७१
४.६.२ समस्या तथा चुनौती ७२
४.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ७२
४.६.४ रणनीति ७२
४.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ७२
४.६.६ जोखिम पक्ष तथा अुनमान ७३
४.७ खेलकुद तथा मनोरञ्जन ७३
४.७.१ पृष्ठभूमि ७३
४.७.२ समस्या तथा चुनौती ७४
४.७.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ७४
४.७.४ रणनीति ७४
४.७.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ७४
४.७.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७५

४.८ सामाजिक सुरक्षा ७६

४.८.१ पृष्ठभूमि ७६

४.८.२ समस्या तथा चुनौती ७६

४.८.३ दीर्घकालनीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ७६

४.८.४ रणनीति ७६

४.८.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ७७

४.८.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७७

४.९ शान्ति सुरक्षा ७७

४.९.१ पृष्ठभूमि ७७

४.९.२ समस्या तथा चुनौती ७८

४.९.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ७८

४.९.४ रणनीति ७८

४.९.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ७८

४.९.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७९

४.१० शवदाहस्थल तथा समाधिस्थल व्यवस्थापन ७९

४.१०.१ पृष्ठभूमि ७९

४.१०.२ समस्या तथा चुनौती ८०

४.१०.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ८०

४.१०.४ रणनीति ८०

४.१०.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ८०

४.१०.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ८१

परिच्छेद - ५: पूर्वाधार विकास ८९

५.१ खानेपानी तथा सरसफाई ८९

५.१.१ पृष्ठभूमि ८९

५.१.२ समस्या तथा चुनौती ८९

५.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ८९

५.१.४ रणनीति ८९

५.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ९०

५.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९१

५.२ सिँचाई ९२

५.२.१ पृष्ठभूमि ९२

५.२.२ समस्या तथा चुनौती ९२

५.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ९२

५.२.४ रणनीति ९२

५.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ९३

५.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९४

५.३ ऊर्जा ९४

५.३.१ पृष्ठभूमि ९४

५.३.२ समस्या तथा चुनौती ९४

५.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ९५

५.३.४ रणनीति ९५

५.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ९५

५.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ९६

५.४ सडक तथा यातायात ९६
५.४.१ पृष्ठभूमि ९६
५.४.२ समस्या तथा चुनौती ९७
५.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ९७
५.४.४ रणनीति ९७
५.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ९८
५.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १००
५.५ आवास, भवन तथा वस्ती विकास १००
५.५.१ पृष्ठभूमी १००
५.५.२ समस्या तथा चुनौती १००
५.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १०१
५.५.४ रणनीति १०१
५.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १०१
५.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १०२
५.६ सूचना तथा सञ्चार १०३
५.६.१ पृष्ठभूमी १०३
६.२ समस्या तथा चुनौती १०३
५.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १०३
५.६.४ रणनीति १०३
५.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १०४
५.६.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १०५
परिच्छेद - ६: वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन १०८
६.१ वन तथा भू-संरक्षण १०८
६.१.१ पृष्ठभूमी १०८
६.१.२ समस्या तथा चुनौती १०८
६.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १०८
६.१.४ रणनीति १०९
६.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १०९
६.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १११
६.२ जलाधार व्यवस्थापन १११
६.२.१ पृष्ठभूमी १११
६.२.२ समस्या तथा चुनौती १११
६.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १११
६.२.४ रणनीति ११२
६.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण ११२
६.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ११२
६.३ विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन ११३
६.३.१ पृष्ठभूमी ११३
६.३.२ समस्या तथा चुनौती ११३
६.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ११३
६.३.४ रणनीति ११३
६.३.५ कार्यक्रमको विस्तृत विवरण ११४
६.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ११५

`६.४ वातावरण संरक्षण ११५
६.४.१ पृष्ठभूमी ११५
६.४.२ समस्या तथा चुनौती ११६
६.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ११६
६.४.४ रणनीति ११६
६.४.५ कार्यक्रमको विस्तृत विवरण ११६
६.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ११७
परिच्छेद - ७ : संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन १२०
७.१ सुशासन तथा सेवा प्रवाह १२०
७.१.१ पृष्ठभूमि १२०
७.१.२ समस्या तथा चुनौती १२०
७.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य १२०
७.१.४ रणनीति १२१
७.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १२१
७.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १२२
७.२ मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय १२२
७.२.१ पृष्ठभूमि १२२
७.२.२ समस्या तथा चुनौती १२३
७.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १२३
७.२.४ रणनीति १२३
७.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १२३
७.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १२४
७.३ तथ्याङ्क, व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापन १२४
७.३.१ पृष्ठभूमि १२४
७.३.२ समस्या तथा चुनौती १२४
७.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य १२५
७.३.४ रणनीति १२५
७.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण १२५
७.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १२६

तालिम सूची

तालिका नं. १ः स्थानीय समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका ८
तालिका नं. २ः समष्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका ९
तालिका नं. ३ः त्रिवर्षीय बजेट विनियोजन तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा) १२
तालिका नं. ४ः रणनीतिक स्तम्भको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा) १४
तालिका नं. ५ः प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा) १५
तालिका नं. ६ः दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा) १५
तालिका नं. ७ः लैंगिक संकेतको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू हजारमा) १७
तालिका नं. ८ः जलवायु परिवर्तन संकेतका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण १७

परिच्छेद – १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मध्यमकालीन खर्च संरचना आवधिक योजना र सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण औजार हो । मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र वार्षिक बजेट बीच तादाम्यता कायम गराउने हुँदा यसलाई योजना र बजेटबीचको सेतुको रुपमा समेत परिभाषित गरिन्छ । यसले प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम/आयोजनमा स्रोत विनियोजनको सुनिश्चितता गर्दछ । कार्यान्वयन ईकाइलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने हुँदा वित्तीय अनुशासन कायम गर्न मद्दत गर्छ । सीमित स्रोत साधनको विवेकपूर्ण र कुशल विनियोजन, मितव्ययी र पारदर्शी खर्च प्रणालीको स्थापना, सामाजिक-आर्थिक पूर्वाधारको निर्माण मार्फत सेवाको गुणस्तरमा सुधार गरी आर्थिक स्थायित्व तथा वित्तीय सुशासन कायम राख्न मध्यमकालीन खर्च संरचना अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १७ मा नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहले चालु, पुँजीगत र वित्तीय व्यवस्था सहितको सार्वजनिक खर्चको विवरण तयार गर्दा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने कानूनी दायित्व उल्लेख रहेको छ । उल्लिखित कानूनी दायित्व पूरा गर्न तथा कैलाश गाउँपालिकाले आफ्नो आर्थिक प्रणालीलाई मितव्ययी, पारदर्शी बनाउँदै विकासका आयोजनालाई वस्तुगत आधारमा प्राथमिकिकरण गर्न यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरेको हो ।

यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक दीर्घकालीन र आवधिक योजना, दिगो विकासका लक्ष्य तथा कैलाश गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेको आवधिक योजना लाई मध्यनजर गरिएको छ । कैलाश गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा नेपालको संविधान, २०७२ द्वारा निर्दिष्ट कार्यक्षेत्र, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ लाई मार्ग निर्देशक दस्तावेजको रुपमा लिइएको छ।

१.२ अवधारणा तथा उद्देश्य

सीमित स्रोत र साधनको विवेकपूर्ण र कुशल विनियोजन, मितव्ययी र पारदर्शी खर्च, सामाजिक-आर्थिक पूर्वाधारको निर्माण मार्फत सेवाको गुणस्तरमा सुधार गरी आर्थिक स्थायित्व तथा वित्तीय सुशासन कायम राख्न मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ । यसले स्थानीय आर्थिक खाका अनुसार समष्टिगत र विषय क्षेत्रगत नतिजा प्राप्त हुने गरी स्रोत तथा खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्न मद्दत गर्छ । मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा स्रोत अनुमानतर्फ आन्तरिक राजस्व, संघीय र प्रादेशिक सरकारबाट विभिन्न शीर्षकमा प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र अनुदानको आँकलन गरिएको छ । समष्टिगत स्रोतको आँकलन गरी विषय क्षेत्रगत नीति, कार्यक्रम र प्राथमिकताको आधारमा खर्चको अनुमान सहितको त्रिवर्षीय बजेट खाका समेत निर्माण गरिएको छ । कार्यक्रम/आयोजनालाई नतिजा तथा प्रतिफलमा आधारित बनाउनका लागि मध्यमकालीन नतिजा खाका समेत समावेश गरिएको छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व, वित्तीय सुशासन

र नतिजामूलक विकास व्यवस्थापन मार्फत विकासको प्रतिफल सबै गाउँपालिकाबासीलाई समतामूलक तवरले वितरण गर्न सार्वजनिक स्रोतको अनुमान, विनियोजन र कार्यान्वयनलाई वस्तुगत र वैज्ञानिक बनाउने प्रयास गरिएको छ । यसमा चालु आर्थिक वर्षको यथार्थ विनियोजन र आगामी दुई आर्थिक वर्षको स्रोत अनुमान समावेश गरिएको छ ।

उद्देश्यहरू

मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको उद्देश्य आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र वार्षिक बजेटबीच तादम्यता कायम गरी सीमित स्रोत साधनको महत्तम उपयोग गर्नु, स्थानीय सरकारको विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयनमा दक्षता तथा वित्तीय अनुशासन प्रभावकारी बनाउदै आर्थिक स्थायित्व तथा वित्तीय सुशासन कायम गर्नु हो । यसका अन्य उद्देश्य देहाय अनुसार रहेका छन्ः

१. गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण आदिको वास्तविक अनुमान सहित यथार्थमा आधारित बजेट खाका तर्जुमा गर्नु ।

२. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा स्रोत सुनिश्चित गर्नु ।

३. मध्यावधि मुल्याङ्कनद्वारा कार्यान्वयन कुशलता र नतिजा प्राप्ति उन्मुखताको विश्लेषण गर्नु ।

४. तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने सबै निकायलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउनु ।

१.३ कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा २४ मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । त्यसैगरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १६ मा स्थानीय तहले सार्वजनिक खर्चको विवरण तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही ऐनको दफा १७ मा यस्तो विवरण तयार गर्दा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । दफा १७ को उपदफा (२) मा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा देहाय अनुसारको विवरण खुलाउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ।

१. प्रस्तावित योजनाको उद्देश्य,

२. योजनाको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्न र खर्च छुट्याउन आवश्यकताको पुष्टयाइँ,

३. योजना कार्यान्वयन हुन सक्ने आर्थिक वर्ष र त्यसपछि दुई आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि,

४. योजना लागू गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण,

५. खर्च व्यहोर्ने स्रोत र खर्च गरिएको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण,

६. प्रस्तावित योजनाको मध्यम अवधिको खर्चको रणनीति र त्यसको वार्षिक खर्चसँग तादाम्यता,

७. सञ्चालित योजना भए गत आर्थिक वर्षमा छुट्याइएको खर्च अनुसार लक्ष्य हासिल भए नभएको,

यसैगरी आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा ७ मा राष्ट्रिय स्रोत अनुमान समितिले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कुल राष्ट्रिय स्रोत अनुमान गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय तहको समेत स्रोत अनुमानका आधारमा मात्र कुल राष्ट्रिय स्रोत अनुमान गर्न सकिने हुँदा सबै नगरपालिका तथा गाउँपालिकाले मध्यमकालीन खर्च संरचना बनाउनु आवश्यक छ ।

१.३.१ संस्थागत व्यवस्था

मध्यमकालीन खर्च संरचना आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबिच तादम्यता कायम गर्ने औजार भएकाले वार्षिक बजेट निर्माणमा यसको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसका लागि स्थानीय तहमा देहाय बमोजिमको संस्थागत व्यवस्था रहेको छ :-

१.३.२ स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ६६ बमोजिमको स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी कार्यदललाई देहायका कार्य मार्फत सहयोग गर्दछ :-

(क) पालिकाको आगामी तीन वर्षको कुल स्रोत र खर्चको प्रक्षेपण गर्ने ।

(ख) प्रक्षेपण गरिएको कुल स्रोत र खर्चको आधारमा विषय क्षेत्र र उपक्षेत्रगत खर्चको बजेट सीमा निर्धारण गर्ने ।

(ग) कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु छनौट गरी प्राथमिकताका आधारमा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा मार्गदर्शन तयार गर्ने ।

(घ) बजेट सीमा स्वीकृतिका लागि कार्यपालिका समक्ष पेश गर्ने ।

(ङ) गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी समग्र कार्यको निर्देशन गर्ने ।

१.३.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना कार्यदल

गाउँपालिकामा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि देहाय बमोजिमको एक कार्यदल रहन्छ । सो कार्यदलले प्रत्येक क्रियाकलापमा एकाईगत लागत आँकलन, शाखाहरूको विषयगत रूपमा एकीकृत बजेट मस्यौदा तयारी तथा समन्वय र सहजीकरण गर्दछ ।

(क) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - संयोजक

(ख) विषयगत शाखा प्रमुखहरू - सदस्य

(ग) योजना शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी गर्दा कार्यदलले आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

१.३.४ विषयगत योजना तर्जुमा समितिहरू

कार्यपालिकाबाट प्राप्त स्रोत सीमा तथा मार्गदर्शन भित्र रही विषयगत शाखाहरूबाट प्राथमिकता निर्धारण भई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश भएका कार्यक्रम तथा आयोजनालाई विषयगत रूपमा छलफल, विश्लेषण र पुनः प्राथमिकिकरण गरी पेश गर्ने कार्य विषयगत समितिले गर्दछन् । यसका अलावा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी प्रक्रियामा विषयगत समितिले देहाय बमोजिमका कार्यहरू सम्पादन गरी मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी कार्यदललाई देहायका कार्य मार्फत सहयोग गर्दछ :-

१. गाउँपालिकाको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना र आगामी आर्थिक वर्षको बजेट उपर छलफल र विश्लेषण गर्न ।

२. कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरणको आधार तयार गर्न ।

३. प्राथिमकता निर्धारण गरिएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुलाई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्न ।

(क) विषयगत रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकीकरणका निर्धारित आधार, प्रक्रिया एवम् प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शन अनुसार बजेट, कार्यक्रम तथा आयोजना प्रस्ताव भए नभएको यकिन गर्न ।

(ख) कार्यदलबाट प्रस्तावित कार्यक्रम तथा आयोजनाको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना र आगामी आर्थिक वर्षको बजेट उपर छलफल र विश्लेषण गर्न ।

(ग) विषय क्षेत्रगत रूपमा तयार भएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदालाई अन्तिम रुप दिई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्न ।

१.३.५ बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति

विषयगत समितिबाट प्रस्ताव भएका विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना र बजेटको एकीकृत मस्यौदा तयारी सम्बन्धी कार्य स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ६७ बमोजिमको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले गर्नुपर्दछ । मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी कार्यदललाई देहायका कार्य मार्फत सहयोग गर्दछ ।

(क) मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा उपर छलफल गरी स्वीकृत बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन अनुरुप भए नभएको एकिन गर्न,

(ख) पालिकाको आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता एवम् चालु आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रम, दिगो विकास लक्ष्य र विषय क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी स्रोत विनियोजन तथा प्रक्षेपण भए नभएको एकीन गर्न,

(ग) गत वर्षहरुको उपलब्धि, आय र खर्चको प्रवृत्ति समेतको विश्लेषण गरी पालिकाको आर्थिक खाका तयार गर्न,

(घ) आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीति र चालु आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रम, दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण श्रोतपुस्तिका लगायतका आधारमा तय भएको त्रिवर्षिय खर्च तथा स्रोत अनुमानको आधारमा समष्टिगत मध्यमकालीन बजेट खाका तर्जुमा गर्न,

(ङ) आवधिक योजना तथा विषय क्षेत्रगत योजनाको लक्ष्य र उपलब्धि सूचकलाई आधार मानी विषय उपक्षेत्रगत रुपमा तयार भएको नतिजा खाकाको आधारमा समष्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका तयार गर्न,

(च) मध्यमकालीन खर्च संरचना दस्तावेजलाई स्वीकृतिका लागि आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रमसँगै कार्यपालिकामा पेश गर्न ।

१.४ तर्जुमा प्रक्रिया

१.४.१ कार्य तालिका तथा जिम्मेवारी निर्धारण

वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा देहाय बमोजिमको कार्यतालिकाको अवलम्बन गरिएको छ :

क्रियाकलाप	समयसीमा	जिम्मेवारी
कार्यपालिकाका सदस्य र विषयगत महाशाखा/शाखा प्रमुखलाई अभिमुखीकरण	फागुन मसान्त	कार्यदल
योजना तथा कार्यक्रमको समीक्षा एवम् स्थानीय आर्थिक खाका तयारी	चैत्र १५ गतेभित्र	कार्यपालिका
त्रिवर्षीय खर्चको प्रक्षेपण सहित बजेटको आकार र स्रोत आँकलन	बैशाख ५ गतेभित्र	स्रोत अनुमान तथा बजेट
बजेट सीमा निर्धारण तथा स्रोत बाँडफाँट	बैशाख ७ गतेभित्र	स्रोत अनुमान तथा बजेट
बजेट सीमा र मार्गदर्शन स्वीकृति तथा सम्प्रेषण	बैशाख १५गते भित्र	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी	जेठ ५ गते भित्र	कार्यदल/विषयगत समिति
विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना विषयगत समितिमा छलफल	जेठ २५ गतेभित्र	कार्यदल/विषयगत समिति

क्रियाकलाप	समयसीमा	जिम्मेवारी
मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अन्तिम मस्यौदा तयारी	असार ५ गतेभित्र	बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति
मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी सभामा पेश	असार १० गतेभित्र	कार्यपालिका
मध्यमकालीन खर्च संरचना र बजेटमा प्रविष्टि	असार मसान्तभित्र	योजना शाखा

यसैबिच देहायका चरणहरु पुरा गरी कैलाश गाउँपालिका कालिकाटारको मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी गरिएको छ ।

चालु आवधिक योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रमको समीक्षा

↓

त्रिवर्षीय खर्चको प्रक्षेपणसहित बजेटको आकार र स्रोत आकलन

↓

बजेट सीमा निर्धारण तथा बाँडफाँट

↓

बजेट सीमा र मार्गदर्शन स्वीकृति तथा सम्प्रेषण

↓

विषय उपक्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी

↓

विषयगत समितिमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदामाथि छलफल

↓

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अन्तिम मस्यौदा तयारी

↓

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको स्वीकृति

परिच्छेद – २: मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकारले तर्जुमा गरेको आवधिक योजना, कुशलतापूर्वक विनियोजन गरिएको सार्वजनिक खर्च र प्रभावकारी कार्यान्वयनले राष्ट्रिय र प्रादेशिक स्तरमा तय गरिएका दीर्घकालीन र आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिमा सघाउ पुऱ्याउँछ । पन्ध्रौं आवधिक योजना (२०७६/७७ - २०८०/८१) तथा बागमती प्रदेशको आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) ले तय गरेका सोचहरु क्रमशः "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" र "सुसंस्कृत र सूखी जनता, समाजवाद उन्मुख समृद्ध प्रदेश" को सोचलाई यथार्थमा परिणत गराउन कैलाश गाउँपालिकाले "प्राकृतिक श्रोत, कृषि, पर्यटन र पूवार्धारः सुखी र समृद्ध कैलाश निर्माणको आधार" को सोच सहित आवधिक योजना (२०८०/८१- २०८४/८५) तर्जुमा गरेको छ । त्यसैगरी उपलब्ध स्रोतको कुशल, मितव्ययी र प्रभावकारी व्यवस्थापनबाट आवधिक योजनाले पहिचान गरेको प्रमुख कार्यक्रम र सूचक हासिल गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना (२०८०/८१-२०८२/८३) तयार गरिएको छ ।

गाउँपालिकाले चालु आर्थिक वर्षबाट कार्यान्वयन गर्ने गरी तयार गरेको मध्यमकालीन खर्च संरचनामा राष्ट्रिय र प्रादेशिक आवधिक योजना, दिगो विकासका लक्ष्य तथा गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेको प्रथम आवधिक योजनाको समष्टिगत र क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीतिको आधारमा उपलब्धि सूचक निर्माण गरिएको छ । यसैगरी आन्तरिक र बाह्य स्रोत अनुमानको आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत आर्थिक खाका, बजेट खाका, नतिजा खाका निर्माण गरेको छ । आवधिक योजनाको रणनीतिक स्तम्भ, आयोजना/कार्यक्रमको प्राथमिकता क्रम, दिगो विकासको लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेत, स्थानीय गौरवका आयोजना तथा विषय क्षेत्रगत आयोजना/कार्यक्रमको आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान र प्रक्षेपण गरिएको छ ।

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

दीर्घकालीन सोच
"स्वच्छ, शिक्षित एवं सम्वृद्धि कैलाशः कृषि, पर्यटन र पूर्वाधारको योजनावद्ध विकास"
लक्ष्य
कृषिमा व्यवसायीकरण, प्राकृतिक श्रोतको अधिकतम उपयोग, सँस्कृति र पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रर्वद्धन, प्राविधिक शिक्षा, सुलभ र आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुच वृद्धि, खेलकुद विकास, समतामूलक समाज, दिगो र प्रयोगमैत्री पूर्वाधार, जैविक विविधताको संरक्षण, सुचना प्रविधि सहितको सेवा प्रवाहलाई प्रवाहकारी बनाउँदै समृद्ध कैलाश निर्माणको आधारशिला तयार गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ उत्पादनशील क्षेत्रको उच्चतम परिचालन गरि गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादनकत्वमा वृद्धि गर्दै आर्थिक विकासको आधार तयार गर्नु ।

- ✓ गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको सर्वसूलभ सेवाको सर्वसुलभ पहुँचको सुनिश्चितता गरी सामाजिक विकासमा सशक्त पालिका निर्माण गर्नु ।
- ✓ स्थानीय आवश्यकताका पहिचान गरी पूर्वाधार विकासलाई प्राथमिकता दिनु ।
- ✓ वातावरण तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्दै विपद् व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तनका असरहरुको न्युनीकरण गर्नु ।
- ✓ सामाजिक न्याय तथा सुशासन स्थापित गरी समृद्धि हासिल गर्नु ।

प्रमुख रणनीतिहरु
▪ दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने ।
▪ दिगो र भरपर्दो भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
▪ गुणस्तरीय शिक्षा र सुलभ स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्ने ।
▪ हरित अर्थतन्त्रमा आधारित उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न औद्योगिकिरण गर्ने ।
▪ प्राकृतिक स्रोत, सम्पदाको संरक्षण पहिचान र परिचालन गर्ने ।
▪ सार्वजनिक सेवाको सुदृढिकरण गर्ने ।

२.३ मध्यमकालीन आर्थिक खाका

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र उपलब्ध मानवीय, प्राकृतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक स्रोतको उच्चतम सदुपयोग मार्फत उत्पादनमुखी व्यवसायिक कृषि, उद्योग र पर्यटनको विकास गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने तथा सोको न्यायोचित र समतामूलक वितरण गरी समन्यायिक समाजको निर्माण सहितको आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न आगामी तीन आर्थिक वर्ष निम्नानुसारको स्रोत संकलनको लक्ष्य सहित तयार गरिएका आर्थिक खाका तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १ः स्थानीय समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक खाका

क्र.सं.	सूचक	एकाई	गत आ.व.को उपलब्धि	चालु आ.व.को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
१.	वार्षिक उत्पादन	रू. लाखमा					
१.१	कृषि	रू. लाखमा					
१.२	गैर कृषि (उद्योग र सेवा)	रू. लाखमा					
२.	औषत पारिवारिक आय	रू. लाखमा					
३.	उद्योग, व्यापार र व्यवसाय	संख्या					

क्र.सं.	सूचक	एकाई	गत आ.व.को उपलब्धि	चालु आ.व.को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
४	औपचारिक क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना	कार्यदिन					
५	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत					

२.४ मध्यमकालीन नतिजा खाका

संघीय सरकारको पन्ध्रौ आवधिक योजना, बागमती प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना तथा कैलाश गाउँपालिकाको आवधिक योजना जस्ता आधारभूत र मार्गनिर्देशक दस्तावेजलाई आधार मानी गाउँपालिकाको मध्यमकालीन नतिजा सूचक तयार गरिएको छ । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७९/८० को वास्तविक उपलब्धि २०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धि सहित आगामी तीन आर्थिक वर्षको गन्तव्य तय गरिएको छ ।

तालिका नं. २: समष्टिगत मध्यमकालीन नतिजा खाका

क्र.सं.	सूचक	एकाई	गत आ.व.को यथार्थ उपलब्धि	चालु चा.व.को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३	आ.व. २०८३/८४
१.	५ वर्ष मुनिका कमतौल भएका बालबालिका	प्रतिशत					
२.	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत					
३.	प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या					
४.	प्राविधिक वा व्यवसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत					
५.	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत					
६.	सडक (कालोपत्रे)	कि.मि.					
७.	सडक (खण्डास्मित)	कि.मि.					
८.	सडक (धुले)	कि.मि.					
९.	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत					
१०.	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत					
११.	सुरक्षित आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत					

क्र.सं.	सूचक	एकाई	गत आ.व.को यथार्थ उपलब्धि	चालु चा.व.को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३	आ.व. २०८३/८४
१२.	ऊर्जा उपभोगमा नवीकरणीय ऊर्जाको अनुपात	प्रतिशत					
१३.	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत					
१४.	५ वर्ष मुनीका बालबालिको जन्मदर्ता	प्रतिशत					
१५.	विपद्का घटनाबाट प्रभावित परिवार	प्रति हजार					
१६.	वनजङ्गलको घनत्व (रुख प्रति हेक्टर)	संख्या					
१७.	मातृभाषामा पठनपाठन हुने विद्यालय	संख्या					
१८.	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसंख्या	प्रतिशत					
१९.	पर्यटन आगमन	संख्या					
२०.	सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट नागरिक	प्रतिशत					
२१.	आर्थिक वृद्धिदर (औसत)	प्रतिशत					
२२.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत					
२३.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत					
२४.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत					
२५.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत					
२६.	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर					
२७.	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत					
२८.	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत					

क्र.सं.	सूचक	एकाई	गत आ.व.को यथार्थ उपलब्धि	चालु चा.व.को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					आ.व. २०८१/८२	आ.व. २०८२/८३	आ.व. २०८३/८४
२९.	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत					
३०.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत					
३१.	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता कुल परिवार	प्रतिशत					
३२.	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष					
३३.	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना					

२.५ मध्यमकालीन बजेट खाका

कैलाश गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, तहगत सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका स्रोत समेटी गाँउपालिकाले आगामी तीन आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुने बजेटलाई तलको तालिका नं ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३: त्रिवर्षीय बजेट विनियोजन तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा)

विवरण	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	चालुआ.व. २०८०/८१ को विनियोजित बजेट	मध्यमकालीन बजेट अनुमान र प्रक्षेपण		
			२०८१/८२ को प्रक्षेपण	२०८२/८३ को प्रक्षेपण	२०८३/८४ को प्रक्षेपण
बजेट अनुमान	५११५९८	४८५९७५	५३४५७३	५८८०३०	६४६८३३
चालु खर्च	१०४३३९.५	१११०५०	१२२१५५	१३४३७१	१४७८०८
पुँजीगत खर्च	४०७२५८.५	३७४९२५	४१२४१८	४५३६५९	४९९०२५
आय अनुमान					
आन्तरिक आय	५५००	३५००	३८५०	४२३५	४६५९
राजस्व बाँडफाँट बाट प्राप्त रकम	१२१४३५	१२१३१७	१३३४४९	१४६७९४	१६१४७३
क. नेपाल सरकार	१०१३५७	९९३१६	१०९२४८	१२०१७२	१३२१९०
ख. प्रदेश सरकार	२००७८	२२००१	२४२०१	२६६२१	२९२८३
रोयल्टी बाँडफाँट					
क. वन रोयल्टी					
नेपाल सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	२९५४००	२८३२००	३११५२०	३४२६७२	३७६९३९
क. वित्तीय समानीकरण अनुदान	१०१८००	८९२००	९८१२०	१०७९३२	११८७२५

विवरण	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ	चालुआ.व. २०८०/८१ को विनियोजित बजेट	मध्यमकालीन बजेट अनुमान र प्रक्षेपण		
			२०८१/८२ को प्रक्षेपण	२०८२/८३ को प्रक्षेपण	२०८३/८४ को प्रक्षेपण
ख. सशर्त अनुदान (चालु)	१७६६००	१८१०००	१९९१००	२१९०१०	२४०९११
ग. सशर्त अनुदान (पुँजीगत)	०	०	०	०	०
घ. विशेष अनुदान	१००००	५०००	५५००	६०५०	६६५५
ङ. समपुरक अनुदान	७०००	८०००	८८००	९६८०	१०६४८
प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	५०५१३	६५२५८	७१७८४	७८९६२	८६८५८
क. वित्तीय समानीकरण अनुदान	९०२७	८५४०	९३९४	१०३३३	११३६७
ख. सशर्त अनुदान (चालु, पुँजीगत)	२२९८६	२१७१८	२३८९०	२६२७९	२८९०७
ग. विशेष अनुदान	११५००	१००००	११०००	१२१००	१३३१०
घ. समपुरक अनुदान	७०००	२५०००	२७५००	३०२५०	३३२७५
आन्तरिक ऋण					
अन्य अनुदान		०	०	०	०
जनसहभागिता			०	०	०
अन्तर स्थानीय तह साझेदारी रकम					
मौज्दात रकम	०	०	०	०	०
कुल					
बचत (—) न्यून ( )			०	०	०

२.६ कार्यक्रम तथा आयोजनाको साङ्केतीकरण तथा बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट

आगामी तीन वर्षको लागि विभिन्न आयामबाट गरिएको बजेट अनुमान र प्रक्षेपणको तुलनात्मक विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.६.१ रणनीतिक स्तम्भको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको अनुमान तथा प्रक्षेपण

रणनीतिक स्तम्भ बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान र प्रक्षेपण तालिका नं. ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४: रणनीतिक स्तम्भको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा)

रणनीतिक संकेत	रणनीतिक स्तम्भ	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व. २०८०/८१ को विनियोजन		आगामी आ.व. २०८१/८२ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		आ.व. २०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
1	आर्थिक विकास	११३०७२७६	८	११८९६१७४	९.६	१३०८५७९१	९.६	१४३९४३७१	९.६	१५८३३८०८	९.६
2	सामाजिक विकास	२२८३८३१०	१५	२१३१३६७९	१७.२	२३४४५०४७	१७.२	२५७८९५५२	१७.२	२८३६८५०७	१७.२
3	पूर्वाधार विकास	१०४५८४८४०	७०	८३२९२६२८	६७.१	९१६२१८९०	६७.१	१००७८४०७९	६७.१	११०८६२४८७	६७.१
4	वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	७४५८६२५	५	३५५५२००	२.९	३९१०७२०	२.९	४३०१७९२	२.९	४७३१९७१	२.९
5	संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा शुसासन	२९८३४५०	२	४१५००००	३.३	४५६५०००	३.३	५०२१५००	३.३	५५२३६५०	३.३
	कुल जम्मा	१४९१७२५००	१००	१२४२०७६८१	१००	१३६६२८४४९	१००	१५०२९१२९४	१००	१६५३२०४२३	१००

२.६.२ प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

आयोजना प्राथमिकिकरण तथा सांकेतिकरणको आधारमा गाउँपालिकाले छनौट गरेका आयोजनाको प्राथकिताक्रम अनुसार बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५: प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा)

प्राथमिकता क्रम	आयोजना संख्या	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व. २०८०/८१ को विनियोजन		आ.व. २०८१/८२ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण		आ.व.२०८३/८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
पहिलो											
दोस्रो											
कुल जम्मा											

२.६.३ दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

क्षेत्र र उपक्षेत्रमा विनियोजित बजेटले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा गर्ने योगदानलाई लक्ष्यगत तवरबाट देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू. हजारमा)

संकेत नं.	दिगो विकास लक्ष्य	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व.२०८०/८१ को संशोधित अनुमान		आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		आ.व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
1	गरिबीको अन्त्य			७५०३००	०।२७	८२५३३०	०।२७	९०७८६३	०।२७	९९८६४९।३	०।२७
2	शून्य भोकमरी			४८९७०००	१।७६	५३८६७००	१।७६	५९२५३७०	१।७६	६५१७९०७	१।७६
3	स्वस्थ जीवन			४२६९३०००	१५।३७	४६९६२३००	१५।३७	५१६५८५३०	१५।३७	५६८२४३८३	१५।३७

संकेत नं.	दिगो विकास लक्ष्य	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व.२०८०/८१ को संशोधित अनुमान		आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		आ.व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
4	गुणस्तरीय शिक्षा			७७८४३०००	२८।०२	८५६२७३००	२८।०२	९४१९००३०	२८।०२	१०३६०९०३३	२८।०२
5	लैङ्गिक समानता			२८३६०००	१।०२	३११९६००	१।०२	३४३१५६०	१।०२	३७७४७१६	१।०२
6	स्वच्छ पानी र सरसफाई			९२५०००	०।३३	१०१७५००	०।३३	१११९२५०	०।३३	१२३११७५	०।३३
7	दिगो र आधुनिक उर्जामा पहुँच			३५२००००	१।२७	३८७२०००	१।२७	४२५९२००	१।२७	४६८५१२०	१।२७
8	समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि र मर्यादित काम			४२८३०००	१।५४	४७११३००	१।५४	५१८२४३०	१।५४	५७००६७३	१।५४
9	उद्योग, नवीन खोज र पूर्वाधार			१२८३३६५००	४६।१९	१४११७०१५०	४६।१९	१५५२८७१६५	४६।१९	१७०८१५८८१।५	४६।१९
10	असमानता न्यूनीकरण			२२३६०००	०।८०	२४५९६००	०।८०	२७०५५६०	०।८०	२९७६११६	०।८०
11	दिगो शहर र बस्तीहरु			३८७२०००	१।३९	४२५९२००	१।३९	४६८५१२०	१।३९	५१५३६३२	१।३९
12	दिगो उपभोग र उत्पादन			१५१०२००	०।५४	१६६१२२०	०।५४	१८२७३४२	०।५४	२०१००७६।२	०।५४
13	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन			८७०००	०।०३	९५७००	०।०३	१०५२७०	०।०३	११५७९७	०।०३
14	सामुन्द्रिक स्रोतको उपयोग			०	०।००	०	०।००	०	०।००	०	०।००
15	भूसतह स्रोतको उपयोग			०	०।००	०	०।००	०	०।००	०	०।००
16	शान्ति, न्याय र सबल संस्था			६३२०००	०।२३	६९५२००	०।२३	७६४७२०	०।२३	८४११९२	०।२३
17	दिगो विकासका लागि साझेदारी			३४०७०००	१।२३	३७४७७००	१।२३	४१२२४७०	१।२३	४५३४७१७	१।२३
	कुल जम्मा			२७७८२८०००	१००।००	३०५६१०८००	१००।००	३३६१७१८८०	१००।००	३६९७८९०६८	१००।००

२.६.४ लैंगिक संकेतको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

छनौट गरिएका आयोजना/कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट लैंगिक समानता कायम गर्न पुऱ्याउने योगदानको आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि गरिएको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७: लैंगिक संकेतको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रू हजारमा)

लैंगिक संकेत	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व.२०८०/८१ को संशोधित अनुमान		आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		आ.व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	
	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
प्रत्यक्ष लाभ			३३७४३।२५	९	३७११७।५७५	९	४०८२९।३३३	९	४४९१२।२६५८	९
अप्रत्यक्ष लाभ			२१३७०७।२५	५७	२३५०७७।९७५	५७	२५८५८५।७७	५७	२८४४४४।३५	५७
तटस्थ			१२७४७४।५	३४	१४०२२१।९५	३४	१५४२४४।१५	३४	१६९६६८।५६	३४
जम्मा			३७४९२५	१००	४१२४१७।५	१००	४५३६५९।२५	१००	४९९०२५।१७५	१००

२.६.५ जलवायु परिवर्तन संकेतका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित असर र प्रभाव न्यूनीकरण तथा परिवर्तन अनुकूलका समायोजनामा सघाउने विशेषतायुक्त आयोजना/कार्यक्रमको आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तलको तालिका प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८: जलवायु परिवर्तन संकेतका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

संकेत नं.	जलवायु परिवर्तन संकेत	गत आ.व. २०७९/८० को यथार्थ		चालु आ.व.२०८०/८१ को संशोधित अनुमान		आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		आ.व. २०८२/८३ को प्रक्षेपण		आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
	प्रत्यक्ष लाभ			२९९९४	८	३२९९३।४	८	३६२९२।७४	८	३९९२२।०१४	८
	अप्रत्यक्ष लाभ			१४६२२०।७५	३९	१६०८४२।८२५	३९	१७६९२७।१०७५	३९	१९४६१९।८१८३	३९
	तटस्थ			१९८७१०।२५	५३	२१८५८१।२७५	५३	२४०४३९।४०२५	५३	२६४४८३।३४२८	५३
	जम्मा			३७४९२५	१००	४१२४१७।५	१००	४५३६५९।२५	१००	४९९०२५।१७५	१००

२.६.६ स्थानीय गौरवका आयोजनाको तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

क.स	उपक्षेत्र	कार्यक्रम तथा आयोजना	गत आ.व.को यथार्थ	चालु आ.व.को सशोधित अनुमान	आगामी आ.व.को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को खर्च प्रक्षेपण
1	सडक पूर्वाधार	मनहरी भार्ता अल्छेकप्सेरी पकनी डाँडावास सडक आयोजना		१९०००००	१९०००००	१९०००००
2		हेटौडा चुनिया नामटार भार्ता डाडाँ खर्क कैलाश बैकुण्ठ आदमघाट सडक आयोजना				
3		पकनी गल्छी महादेव वेसी सडक आयोजना				
4		गोगने गिम्दी कालिकाटार भार्ता खैराङ मलेखु सडक आयोजना				
5		चुनिया नामटार कालिकाटार भार्ता खैराङ्ग मलेखु सडक आयोजना				
6		घुमाउने वुकुटी लिक्चे गारखल सरिखेत मनहरी सडक आयोजना				
7		लिक्च किटभन्ज्याङ्ग वस्तीपुर सडक आयोजना				
8		किसेडी मच्छेवास स्यार्से घैराङ्ग				
1	उत्पादन वृद्धि तथा रोजगारी अवसर सृजना तर्फ	तरकारी तथा मसलावाली – अदुवा, मौरी) पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम		१४००००	१४००००	१४००००
2		फलफुल (कागती,सुन्तला, ओखर, किवी, जुनार, अलैंची, एभोकाडो, चिया) पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम				
3		व्यवसायिक बाख्रा तथा लोकल कुखुरा विकास कार्यक्रम				
4		घैराङ्ग, स्यार्सेकालिका, कैलाश वैकुण्ठ, गुप्तेश्वरी साँस्कृतिक, धार्मिक एंव पुरातात्विक पर्यटन प्रर्वधन आयोजना				
5		देखारी (चेपाङ्ग साँस्कृतिक) पर्यटन पार्क आयोजना				
6		गल्छी दुम्सीखर्क पकनी कृषि पर्यटन प्रर्वधन कार्यक्रम				
7		ज्यान्दुङ्ग चमेरे गुफा पर्यटकीय क्षेत्र प्रर्वधन कार्यक्रम				

क्र.स	उपक्षेत्र	कार्यक्रम तथा आयोजना	गत आ.व.को यथार्थ	चालु आ.व.को सशोधित अनुमान	आगामी आ.व.को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को खर्च प्रक्षेपण
1	सिँचाइ तर्फ	नामटार सिंचाई कार्यक्रम		१०००००	१०००००	१०००००
2		पाखवेशी सिंचाई आयोजना				
3		दोभान खोला छयान्दुङ्ग सिंचाई आयोजना				
4		ठुलेवेशी सिंचाई आयोजना				
5		दुवोखोला मरेङ्गकोट सिंचाई आयोजना				
6		खोलाखर्क फांट सिंचाई आयोजना				
7		कटहरे सिंचाई आयोजना				
8		टिउरे छांगा आङ्गेटार सिंचाई आयोजना				
9		कोथलीटार सिंचाई आयोजना				
1	भवन निर्माण तर्फ	बहुउद्देश्यीय प्रशासनिक भवन निर्माण आयोजना		४००००	४००००	४००००
2		आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार (५ शैयाको अस्पताल) विकास आयोजना				
3		मनहरी कालिखोला बहुउद्देश्यीय लघु जलविद्युत आयोजना				

परिच्छेद – ३: आर्थिक क्षेत्र

३.१ कृषि, मत्स्य, पशुपंक्षी तथा जडीबुटी

३.१.१ पृष्ठभूमि

पहाडी भू-भाग रहेको यो गाँउपालिकामा भिरालो जमिनको प्रधानता रहेता पनि यहाँको समृद्धिको प्रमुख संवाहक नै वन र कृषि क्षेत्र हुन् । हाम्रो कृषि अहिले पनि निर्वाहमुखी रहि आएको छ । यहाँ उत्पादन हुने प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूमा मकै, गहुँ, धान, सिमी, फापर, कोदो, भटमास हुन् भने फलफूल बालीहरूमा सुन्तला, किवी, निबुवा आदि पर्दछन् । कृषि व्यावसायलाई आयआर्जन मूलक बनाउने उदेश्यले गाउँपालिकाका नामटारमा हाइटेक टनेल स्थापना गरी बेमौसमी तरकारीको व्यवसायिक उत्पादन सुरु गरिएको छ भने वडा ६, ८, ९ का स्थानहरुमा अदुवा, आलु, कागती, तथा तरकारी उत्पादन पकेट क्षेत्र तोकी व्यवसायिक रुपमा मौसमी तरकारी खेती तथा दूध उत्पादन हुने गरेको छ । गाउँपालिकामा प्रशस्त चरन क्षेत्र रहेकोले गाई, भैंसी, बाख्रा र बङ्गुर, तथा हाँस, कुखुरा जस्ता पशुपंक्षी पालनको सम्भावना रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको अधिकांश जनसंख्या कृषि पेशामा संलग्न रहेकाले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकास र समृद्धिका लागि यो क्षेत्रलाई वैज्ञानिकिकरण र व्यावसायिकीकरण गर्न सकिने प्रबल सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकाबाट प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार यहाँबाट उत्पादन हुने मासु तथा मासुजन्य पदार्थमा गाउँपालिका आत्मनिर्भर भई निर्यात गर्नुका साथै अदुवा, टिमुर, तेजपत्ता, बेसार आदि निर्यात गर्ने गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको हाल खेतीपाती भैरहेको क्षेत्र अत्यन्त मलिलो र सघन खेतीपाती गर्न सकिने उर्वर क्षेत्रमा पर्ने भएकाले यो भूमिको पूर्ण सदुपयोग गर्न सके यो गाउँपालिकालाई कृषिको नमूना क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको अधिकांश जनसंख्या कृषि पेशामा संलग्न रहेकाले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकास र समृद्धिका लागि यो क्षेत्रलाई वैज्ञानिकिकरण र व्यावसायिकीकरण गर्न सकिने प्रवल सम्भावना रहेको छ ।

३.१.२ समस्या तथा चुनौती

परम्परागत तथा निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली, पर्याप्त सिंचाईको अभाव, समयमा कृषि मल, बिउ र सामाग्रीको उपलब्ध नहुनु, कृषिको व्यवसायिकरण र कृषि उपजको बजारीकरण, उत्पादनका आधारमा कृषि पकेट क्षेत्रको प्रभावकारिता नहुनु, तरकारी तथा अन्य उत्पादनमा प्रयोग हुने अत्याधिक रसायनिक पदार्थको न्यूनीकरण गर्न नसक्नु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

३.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
"व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन-कैलाशको समृद्धिको आधार"
लक्ष्य

आधुनिक प्रविधिको प्रयोग एवम् व्यवसायिकताको विकासद्धारा कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भर बनाउने ।

उद्देश्यहरू

- ✓ कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।
- ✓ निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु ।
- ✓ कृर्षि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बृद्धि गरी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउनु ।
- ✓ पशुपंक्षी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपंक्षी जन्य पदार्थको आयात घटाउदै निर्यात प्रवर्दन गर्नु ।
- ✓ गाउँपालिकामा खाद्य सुनिश्चिता गर्नु ।

३.१.४ रणनीति

व्यवसायिक सोचको अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

1. कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।
2. तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानिय बालीनाली र आधारभुत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।
3. कृषकलाई पशुपंक्षी पालन तथा पशुपंक्षीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
4. कृषकलाई पशुपंक्षी पालन तथा पशुपंक्षीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
5. सबै नागरिकलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चित गर्ने ।

३.२ जडीबुटी

नेपालमा भौगोलिक तथा जैविक विविधताका कारण वनजंगल क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका जडीबुटीहरू पाइन्छन् । गाउँपालिकामा झाडी बुट्यान सहितको वनजंगल क्षेत्रले कूल भूभागको करिब ६० प्रतिशत भूभाग ओगटेका कारण विभिन्न प्रकारका जडीबुटीहरू पाइन्छन् । यहाँ विशेषगरी टिमुर, अल्लो, पाखनवेद, सतुवा, गच्छाच्याउ, चिराइतो, सुनगाभा, लप्सी, अम्रिसो, बनतरुल, पाँचऔले, कुरीलो, तेजपात आदि जस्ता जडीबुटीहरू पाइन्छन् । तथापि यस्ता जडीबुटीहरुको व्यावसायिक उत्पादन हुन सकेको छैन् । यस्ता जडीबुटीहरुको पहिचान गरी व्यावसायिक उत्पादन, प्रशोधन र बजार प्रवर्द्धन गर्न सकेमा स्थानीयवासीको आयआर्जनमा समेत सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

३.२.१ रणनीति

1. गाउँपालिकामा पाइने बहुमुल्य जडीबुटीको पहिचान र संरक्षण गर्ने ।
2. कृषकलाई व्यवसायीक जडीबुटी उत्पादनको लागि प्रोत्साहन गरिने
3. कृषि र जडीबुटी उत्पादनलाई एकीकृत गरी व्यवसायिकता प्रवर्दन गर्ने ।

३.३ पशुपंक्षी विकास तथा मत्स्यपालन

३.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालका अन्य स्थानहरुमा जस्तै यस गाउँपालिकाका अधिकांश घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पाल्ने गरेका छन् । समशितोष्ण क्षेत्रमा उपयुक्त हुने जातका गाई, भैंसी, बाख्रा, सुंगुर, बगुंर, कुखुरा, हाँस, लगायतका पशुपंक्षीहरुको यहाँ व्यवसायिक उत्पादनको राम्रो सम्भावना रहेको छ । उपयुक्त जातका पशुपंक्षीहरूको व्यावसायिक उत्पादनको राम्रो सम्भावना रहेको हुनाले कृषि तथा पशु फर्महरू मार्फत पशुपंक्षीहरूको व्यवसायिक उत्पादन समेत हुँदै आएको छ । व्यावसायिक हिसाबले हेर्दा कृषकहरूले सबैभन्दा बढी गाई, भैंसी, कुखुरा, बाख्रा, बुङ्गुर पाल्ने र बिक्री गर्ने गर्दछन् ।

३.३.२ समस्या तथा चुनौती

पशुपंक्षी पालन कार्यलाई व्यवसायिक बनाउन नसकिनु, बजारको माग अनुसारको उत्पादन र आपूर्ति संयन्त्रको व्यवस्था नहुनु, पशुपंक्षी, मत्स्य पालन सेवा केन्द्र तथा दक्ष प्राविधिकहरूको पर्याप्त व्यवस्था र तालिम नहुनु, कृषि उपज भण्डारण तथा उचित बजारको सुनिश्चितता हुन नसक्नु जस्ता समस्या र चुनौतीको विद्यमानता रहेको छ ।

३.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
व्यवसायिक पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालन मार्फत आर्थिक समृद्धि
लक्ष्य
आधुनिक, वैज्ञानिक र व्यवसायिक पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालनमार्फत निर्यातमुखी उत्पादनलाई बढावा दिने
उद्देश्यहरू
✓ पशुपंक्षीपालनलाई व्यवसायिक बनाउनु । ✓ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु । ✓ माछाको व्यवसायिक उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु ।

३.३.४ रणनीति

1. पशुपंक्षी पालनमा व्यवसायिकता अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण गर्ने ।
2. युवा उद्यमीहरूलाई यसतर्फ आर्कषण गर्न विशेष सहुलियत प्रदान गर्ने ।
3. पशुपंक्षी उत्पादनलाई आवश्यक कृषि सामाग्री तथा प्रविधिको उपलब्धता वृद्धि गर्ने ।
4. कृषि तथा पशुपंक्षी तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्ने ।
5. पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको निर्यात गर्ने ।
6. माछापालनमा इच्छुक कृषक पहिचान गर्ने ।
7. माछाका भूरामा अनुदान दिने ।
8. माछाको स्थानीय माग पूरा गरी निर्यात गर्ने ।
9. पोखरी निर्माणमा अनुदान तथा सहुलियत दिने ।

३.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	कृषक वर्गीकरण तथा परिचय पत्र वितरण	साना, ठूला, अगुवा, उत्कृष्ट लगायतका कृषक पहिचान र परिचय-पत्र वितरण	०८१/८२-०८३/८४	२००	कृषक वर्गीकरण तथा परिचय पत्र वितरण भएको हुने
२	कृषि सम्बन्धी अभिमुखीकरण, तालिम र अन्तरक्रिया	कृषि सम्बन्धी सबै किसिमका तालिम, अन्तरक्रिया र अभिमुखीकरण	सालबसाली	१५०	कम्तीमा १०० जना कृषकलाई अभिमुखीकरण, तालिम र अन्तरक्रिया संचालन भएको हुने
३	कृषक पाठशालाको पाठयक्रम निर्माण र शिक्षक व्यवस्थापन	कृषक पाठशाला संचालन र व्यवस्थापन	०८१/८२-०८४/८५	४५०	कृषक पाठशालाको पाठयक्रम निर्माण र कृषि सम्बन्धी दक्ष शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुने
४	कृषि उपजको मूल्य श्रृंखला निर्धारण	कृषि उपजको मूल्य निर्धारण	०८१/८२-०८३/८४	१००	मूल्य श्रृंखला निर्धारण भएको हुने
५	वडा स्तरिय उत्कृष्ट कृषक पुरस्कारको प्रवन्ध	कृषि कार्यलाई प्रोत्साहन	सालबसाली	१५०	प्रत्येक वडामा २ कृषक उत्कृष्ट कृषक पुरस्कारबाट पुरस्कृत भएको हुने
६	गाउँपालिकाका प्रमुख सिँचाई योजनाहरूको प्राथमिकीकरण	सिँचाई योजनाको प्राथमिकीकरण	०८१/८२-०८३/८४	१५०	पालिकाका सिँचाई योजनाको प्राथमिकीकरण भएको हुने
७	वडास्तरीय सघन कृषि क्षेत्र तथा मिश्रित बाली/अन्तरबाली वर्गीकरण तथा पहिचान	सघन कृषि क्षेत्र पहिचान र वर्गीकरण	०८१/८२-०८३/८४	२५०	सघन कृषि क्षेत्र पहिचान र वर्गीकरण भएको हुने
८	वडास्तरीय उच्च मूल्यका बाली तथा उत्पादन सम्भाव्यता अध्ययन	उच्च मूल्यका बाली पहिचान	०८१/८२-०८३/८४	२००	उच्च मूल्यका बाली पहिचान तथा उत्पादन सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने

क्र.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
९	बाँझो क्षेत्र तथा बगर खेती क्षेत्र पहिचान र विवरण संकलन गरी बगर खेती विस्तार	बगर खेती विस्तार	०८१/८२-०८३/८४	३००	बाँझो क्षेत्र तथा बगर खेती क्षेत्र पहिचान र बगर खेती विस्तार भएको हुने
१०	जग्गाको वर्गीकरण गरि कृषियोग्य जग्गाको चक्लाबन्दी तथा कन्ट्र्याक्ट फार्मिङका लागि समन्वय	जग्गाको वर्गीकरण	०८१/८२-०८४/८५	३००	कृषियोग्य जग्गाको चक्लाबन्दी तथा कन्ट्र्याक्ट फार्मिङका लागि समन्वय भएको हुने
११	प्रत्येक वडामा बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन	वडा बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माण	०८१/८२-०८३/८४	२५०	बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने
१२	रासायनिक मल माग तथा आपूर्ति तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	रासायनिक मल माग तथा आपूर्ति तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	०८१/८२-०८३/८४	२००	रासायनिक मल माग तथा आपूर्ति तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण भएको हुने
१३	वडास्तरीय बीज बैङ्क निर्माण	बीज बैङ्क निर्माण	०८१/८२-०८२/८४	३००	करीब १७ वटा बीज बैङ्क निर्माण भएको हुने
१४	पालिकास्तरीय Custom Hiring Center निर्माण	Custom Hiring Center निर्माण	०८२/८३-०८३/८४	३००	पालिकामा एक Custom Hiring Center निर्माण भएको हुने
१५	पालिकास्तरीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र निर्माण	कृषि अनुसन्धान केन्द्र निर्माण	०८१/८२-०८३/८४	३००	पालिकामा एक कृषि अनुसन्धान केन्द्र निर्माण भएको हुने
१६	पालिकास्तरीय कृषि Call Center को स्थापना	कृषि Call Center को स्थापना	०८१/८२-०८२/८३	३००	गाउँपालिकामा एक कृषि Call Center को स्थापना भएको हुने
१७	घुम्ती माटो परिक्षण शिविर संचालन	माटो परीक्षण	सालबसाली	३००	माटो परिक्षण शिविर संचालन भएको हुने
१८	जैविक विषादी उत्पादन तालिम	जैविक विषादी उत्पादन	०८१/८२-०८३/८४	३००	जैविक विषादी उत्पादन तालिम भएको हुने

क.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१९	कृषक तथा बीमा कम्पनी बिच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	कृषि बिमा प्रवर्द्धन	०८१/८२-०८२/८३	३००	कृषक तथा बीमा कम्पनी बिच अन्तरक्रिया भएको हुने
२०	विपन्न कृषक बीमा अनुदान	कृषक बीमा अनुदान	०८१/८२-०८३/८४	३००	विपन्न कृषक बीमा अनुदान दिइएको हुने
२१	कृषि क्षेत्र विशेष अगुवा कृषक अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण	कृषक अनुभव आदन प्रदान	सालबसाली	१५०	कृषक अनुभव आदन प्रदान भएको हुने
२२	वार्षिक कृषि मेलाको आयोजना	कृषि प्रर्दशनी	०८१/८२-०८३/८४	४५०	एक वर्षमा कम्तीमा एक वटा कृषि मेलाको आयोजना भएको हुने
२३	कृषि क्षेत्र विशेष मापदण्ड निर्माण र कार्यान्वयन तथा अनुगमन संयन्त्र निर्माण	मापदण्ड निर्माण कार्यान्वयनको अनुगमन	०८१/८२-०८३/८४	१००	कृषि क्षेत्र सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण र कार्यान्वयन तथा अनुगमन संयन्त्र निर्माण भएको हुने
२४	कृषि सडक स्तरोन्नति	सहज पहुँच	०८१/८२-०८३/८४	३०००	कृषि सडक स्तरोन्नति भई सहज पहुँच हुने
२५	वडास्तरीय कृषि उपज तथा जडीबुटी संकलन र शीत भण्डारण केन्द्र निर्माण	संकलन र भण्डारण व्यवस्थापन	०८१/८२-०८४/८५	५००	प्रत्यक वडामा कृषि उपज तथा जडीबुटी संकलन र भण्डारण व्यवस्थापन भएको हुने
२६	शीत भण्डार निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन	शीत भण्डार निर्माण	०८१/८२-०८५/८६	१५०	शीत भण्डार निर्माण भएको हुने
२७	पालिका स्तरीय सामुदायिक कृषि सेवा केन्द्र स्थापना	कृषि सेवा केन्द्र स्थापना	०८१/८२-०८३/८४	३००	पालिकामा एक सामुदायिक कृषि सेवा केन्द्र स्थापना भएको हुने

क.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२८	जोन र सूपर जोन पहिचान र स्वचालित बार्षिक तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	०८१/८२-०८२/८३	३००	बार्षिक तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण भएको हुने
२०	खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना	गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना	०८२/८३-०८४/८५	३००	गाउँपालिकामा एक खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना भएको हुने
३०	कृषि सम्बन्धी उपभोग्य वस्तुको बस्तुगत माग सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन	कृषि वस्तुको उत्पादन र मागको अभिलेख	०८१/८२-०८२/८३	१५०	कृषि वस्तुको उत्पादन र मागको सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन भएको हुने
३१	अदुवा/बेसार खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	अदुवा/बेसार खेतीलाई प्रोत्साहन	०८१/८२-०८१/८२	५००	अदुवा/बेसार खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३२	एक घर एक करेसाबारी प्रर्वधन कार्यक्रम (तरकारी मिनिकिट वितरण)	कृषि कार्यलाई प्रोत्साहन	०८१/८२-०८१/८२	२००	एक घर एक करेसाबारी प्रर्वधन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३३	आकस्मिक कृषि प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम	आकस्मिक कृषि प्रकोप बिमा संचालन	०८१/८२-०८१/८२	५००	आकस्मिक कृषि प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३४	मह उपभोक्ता बजारको अध्ययन	सम्भावित बजारको अध्ययन	०८१/८२-०८२/८३	३००	सम्भावित बजारको अध्ययन भएको हुने
३५	गाउँपालिकामा पाइने सबै प्रकारका जडीबुटीको ब्रोसर तथा प्रोफाइल तयार	जडीबुटीको प्रोफाइल तयार	०८१/८२-०८२/८३	२००	जडीबुटीको ब्रोसर तथा प्रोफाइल तयार भएको हुने
३६	गाउँपालिकास्तरीय Herborium निर्माण	Herborium निर्माण	०८१/८२-०८२/८३	३००	पालिकामा एक Herborium निर्माण भएको हुने
३७	जडीबुटी सम्बन्धी जनचेतना सञ्चार	जनचेतना सञ्चार	०८१/८२-०८२/८३	२००	जडीबुटी सम्बन्धी जनचेतनामूलक

क्र.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
					कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३८	स्थानीय जडीबुटी पहिचान तथा उपयोगिता र संरक्षण बारे जनचेतना	जडीबुटी पहिचान तथा उपयोगिता र संरक्षणबारे सु-सुचित	०८१/८२-०८२/८३	३००	स्थानीयस्तरमा जडीबुटी पहिचान तथा उपयोगिता र संरक्षण बारे जनचेतनामूलक कार्यक्रम सम्पन्न भएको हुने
३९	अगुवा तथा युवा पशुपंक्षी पालक कृषक पहिचान	कृषक पहिचान	०८१/८२-०८२/८३	१५०	युवा पशुपंक्षी पालक कृषक पहिचान भएको हुने
४०	बेमौसमी तरकारी खेतीको लागि प्लाष्टिक टनेल निर्माण योजना	बेमौसमी तरकारी खेतीलाई प्रोत्साहन	०८१/८२-०८१/८२	३००	बेमौसमी तरकारी खेतीको लागि प्लाष्टिक टनेल निर्माण योजना संचालन भएको हुने
४१	बेरोजगार युवा र व्यवसायिक पशुपंक्षी पालन कृषकलाई Venture Capital को प्रबन्ध	Venture Capital को प्रबन्ध	०८१/८२-०८२/८३	३००	बेरोजगार युवा र पशुपंक्षी पालन कृषकलाई Venture Capital को प्रबन्ध भएको हुने
४२	अगुवा तथा युवा कृषक विशेष अभिमुखीकरण, तालिम तथा अवलोकन भ्रमण	अभिमुखीकरण,तालिम तथा अवलोकन भ्रमण	०८१/८२-०८२/८३	१५०	वर्षमा कम्तीमा एक युवा कृषक विशेष अभिमुखीकरण, तालिम तथा अवलोकन भ्रमण सम्पन्न भएको हुने
४२	व्यवसायिक पशुपंक्षी पालक, युवा कृषक, वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवालाई व्याज अनुदान	व्याज अनुदान	०८१/८२-०८३/८४	३००	व्यवसायिक पशुपंक्षी पालक, युवा कृषक तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवालाई व्याज अनुदान प्रदान गरिएको हुने
४३	उन्नत जातका बोका, राँगा, बहर तथा माउमा अनुदान	कृषि अनुदान	०८१/८२-०८३/८४	३००	उन्नत जातका बोका, राँगा, बहर तथा माउमा अनुदान प्रदान गरिएको हुने

क्र.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
४४	सामुहिक व्यवसाय गर्ने समूहलाई व्याजमा सहुलियत	व्याजमा सहुलियत	०८१/८२-०८२/८३	३००	सामुहिक व्यवसाय गर्ने समूहलाई व्याजमा सहुलियत प्रदान गरिएको हुने
४५	घाँसको व्यवसायिक उत्पादन सम्बन्धी कृषक तालिम	व्यवसायिक घाँस उत्पादन	०८१/८२-०८२/८३	२५०	घाँसको व्यवसायिक उत्पादन सम्बन्धी कम्तीमा ५० कृषकलाई तालिम दिइएको हुने
४६	पशुपंक्षी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा संचालन	पशुपंक्षी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा उपलब्ध	सालबसाली	२५०	पशुपंक्षी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा संचालन भएको हुने
४७	पशुबीमा, अनुदान, सहुलियत तथा अन्तरक्रिया	पशुपंक्षी पालन कार्यमा सहजीकरण	सालबसाली	३००	पशुबीमा, अनुदान, सहुलियत तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम भएको हुने
४८	उन्नत नश्ल तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवा विस्तार	पशु प्रजनन सेवाको विस्तार	सालबसाली	२५०	उन्नत नश्ल तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवा विस्तार भएको हुने
४९	लागत सहभागितामा Cow Mat वितरण	Cow Mat वितरण	०८१/८२-०८३/८४	३५०	लागत सहभागितामा Cow Mat वितरण भएको हुने
५०	पशुपालन पकेट क्षेत्र र घाँस बीज बैङ्क स्थापना	घाँस बीज बैङ्क स्थापना	०८२/८३-०८४/८५	३००	पशुपालन पकेट क्षेत्र र घाँस बीज बैङ्क स्थापना भएको हुने
५१	अद्यावधिक पशुपंक्षी तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	०८१/८२-०८२/८३	२००	अद्यावधिक पशुपंक्षी तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण भएको हुने
५२	पशुपंक्षी उपज संकलन केन्द्रको निर्माण	संकलन केन्द्रको निर्माण	०८१/८२-०८२/८३	३००	कम्तीमा एक पशुपंक्षी उपज संकलन केन्द्रको निर्माण भएको हुने
५३	पशुपंक्षी जन्य उत्पादन निर्यात	माग र आपूर्ति सन्तुलन	०८१/८२-०८२/८३	२००	पशुपंक्षी जन्य उत्पादन निर्यात बजारको माग अध्ययन भएको हुने

क.स.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
	बजारको माग अध्ययन				
५४	माछा पोखरी निर्माण गर्ने कृषकलाई लागत सहभागितामा अनुदान	माछा पोखरी निर्माण	०८१/८२-०८२/८३	२००	माछा पोखरी निर्माण गर्ने कृषकलाई लागत सहभागितामा अनुदान प्रदान गरिएको हुने

३.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

विभिन्न कृषि पेशामा संलग्न कृषकको खण्डिकृत तथ्याङ्क उपलब्ध हुने, व्यवसायिक कृषिका लागि आवश्यक प्राविधिक सेवामा सहज पहुँच सुनिश्चित हुने, उच्च मुल्यका बालीनालीबारे कृषकलाई जानकारी हुने, उद्यमी सोचयुक्त नवयुवा कृषिमा आकर्षित हुने, उचित भण्डारणका लागि शीतघर, बिक्री वितरण केन्द्र/कक्षको स्थापना, उत्पादन सम्भावनाका आधारमा जोनिङ्ग हुने, जडीबुटी सम्बन्धी प्रोफाइलिङ्ग हुने, सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुने, पशुपंक्षी तथा माछा पालक कृषकको तथ्याङ्क उपलब्ध, कृषि सामाग्रीमा अनुदान, उपयुक्त लगानी, कृषक अभिमुखिकरण, बजारको पहिचान, माग र आपूर्तिबिच सम्बन्ध कायम गराउन नसकेमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा पशुपंक्षी तथा माछा पालक कृषकको तथ्याङ्क उपलब्ध, प्राविधिक सेवाको विस्तार र सहज पहुँच स्थापना, संकलन तथा बिक्री वितरण केन्द्रको स्थापना पशुपंक्षी तथा माछापालक कृषकलाई सहुलियत दरको ऋण तथा अनुदान उपलब्ध भएमा व्यवसायिक उत्पादन फस्टाउने सम्भावना रहन्छ ।

३.२ उद्योग, वाणिज्य, खानी, खनिज, तथा आपूर्ति

३.२.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकामा व्यावसायिक रूपमा गाई, भैंसी, बंगुर, माछा, कुखुरा, बाखा आदि पालन भइरहेको छ यसका साथै फर्निचर उद्योग, ग्रील उद्योग, कागज उद्योग, कटानी पिसानी मिलहरु, सिलाइ एवम् बुनाई उद्योग, होटल एवम् लजहरु, मेटल उद्योग आदि गरेर करिब ७० वटा विभिन्न उद्योगहरु विधिवत रुपमा घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिमा दर्ता भएर संचालनमा रहेका छन् । वर्तमान अवस्थामा यस गाउँपालिकामा राष्ट्रियस्तरका ठुला उद्योग एवं कारखानाहरु नभए पनि स्थानीय स्तरमा पाइने कच्चा पदार्थहरु र जडिबुटीमा आधारित उद्योग विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

३.२.२ समस्या तथा चुनौती

आर्थिक पूर्वाधारको कमी, बैंक तथा वित्तीय औद्योगिक कर्जा परिचानको कमजोर अवस्था, संगठित निजी क्षेत्रको अनुपस्थिती, अद्यौगिक सीप विकास केन्द्र नहुनु लगायतका समस्या तथा चुनौती खानी, खनिज, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति क्षेत्रमा व्याप्त छन् ।

३.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

"स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्योगबाट रोजगारी प्रर्वद्धन तथा सुदृढ अर्थतन्त्रको निर्माण"

लक्ष्य

औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तारद्धारा स्थानीय रोजगारीमा बृद्धि, वजार व्यवस्थापन तथा प्रभावकारी आपुर्तिद्धारा पालिकाको अर्थतन्त्रको अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- ✓ गाउँपालिकाभित्र उद्यमशीलताको प्रोत्साहन गर्दै लघु, घरेलु, साना तथा मझौला उद्योगको स्थापनाबाट रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्नु ।
- ✓ स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।
- ✓ उत्पादित वस्तुहरुको बिक्री वितरणका लागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।
- ✓ वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्वपुर्ण अङ्गको रुपमा विकास गर्नु ।
- ✓ गाउँपालिका भित्रको आपुर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।

३.२.४ रणनीति

1. गाउँपालिकामा स्थापना तथा संचालन हुने उद्योगहरुलाई आवश्यक पर्ने पूर्वाधार व्यवस्था गर्न नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा जोड दिने ।
2. स्थानिय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग संचालन गर्न तथा उद्योग संचालन गर्न सहजीकरण एवंम प्रोत्साहन गर्ने ।
3. स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै औद्योगिक बस्तुको बजारीकरण गर्ने ।
4. तुलनात्मक लाभका वस्तु तथा सेवाहरुको पहिचान निर्यातयोग्य हुने वस्तु तथा सेवाको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
5. अत्यावश्यक सामाग्रीहरुको सहज आपुर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।

३.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	उद्योगका लागि करारमा दिन सकिने जग्गा पहिचान गर्न अध्ययन	औद्योगिक जग्गाको पहिचान	081/82-081/82	२००	उद्योगका लागि करारमा दिन सकिने जग्गा पहिचान गर्न अध्ययन भएको हुने
२	श्रमिक, उद्योग र उद्यमी मैत्री सम्बन्धी नीति, कानून संशोधन गर्न विज्ञसँग परामर्श	कानूनको निर्माण	081/82–081/82	२५०	श्रमिक, उद्योग र उद्यमी मैत्री सम्बन्धी नीति, कानून संशोधन गर्न विज्ञसँग परामर्श लिइएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
३	महिला तथा युवा उद्यमी पहिचान, सहुलियत तथा अनुदान	नव उद्यमीलाई प्रोत्साहन	081/82–083/84	४५०	१०० जना महिला तथा युवा उद्यमी पहिचान गरी अनुदान वितरण गरिएको हुने
४	ठूला लगानी भित्र्याउन बाह्य लगानीकर्ताहरूसँग लगानी सम्मेलन	लगानी सम्मेलन आयोजना	082/83–082/83	४५०	वर्षमा कम्तीमा एक पटक बाह्य लगानीकर्ताहरूसँग लगानी सम्मेलन आयोजना भएको हुने
५	दश लाखसम्मको उद्योग लगानी प्रस्तावका लागि व्याज अनुदान	उद्योग लगानी प्रस्तावका लागि व्याज अनुदान	080/81–083/84	४५०	दश लाखसम्मको उद्योग लगानी प्रस्तावका लागि व्याज अनुदान वितरण गरिएको हुने
६	पालिकास्तरीय औद्योगिक ग्राम निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन	औद्योगिक ग्रामको सम्भाव्यता अध्ययन	082/83-082/83	३००	पलिकामा एक औद्योगिक ग्राम निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने
७	उद्योग क्षेत्रको स्थिति पत्र प्रकाशन	उद्योगको अवस्था अवगत	082/83-082/83	१००	उद्योग क्षेत्रको स्थिति पत्र प्रकाशन गरिएको हुने
८	औद्योगिक क्षेत्र विद्युतीकरण, सडक निर्माण र स्तरोन्नति	औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण	081/82–083/84	४०००	औद्योगिक क्षेत्र विद्युतीकरण, सडक निर्माण र स्तरोन्नति भएको हुने
९	कच्चा पदार्थ उत्पादन केन्द्रित उद्योगी कृषक अन्तरक्रिया	कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न कृषकलाई प्रोत्साहन	साल बसाली	१००	कच्चा पदार्थ उत्पादन केन्द्रित उद्योगी कृषक अन्तरक्रिया गरिएको हुने
१०	औद्योगिक क्षेत्र केन्द्रित प्रहरी बिट स्थापना तथा निर्माण	औद्योगिक सुरक्षा	082/83–083/84	४००	औद्योगिक क्षेत्र केन्द्रित प्रहरी बिट स्थापना भएको हुने
११	हाट बजार संरचना निर्माण तथा संचालन	स्थानीय उत्पादनको प्रर्वद्धन	081/82–081/82	१०००	औद्योगिक क्षेत्र केन्द्रित प्रहरी बिट स्थापना भएको हुने
१२	औद्योगिक श्रमिक तथा श्रम सूचना तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	श्रम सूचना तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	082/83–083/84	३००	औद्योगिक श्रमिक तथा श्रम सूचना तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण भएको हुने
१३	बाली विशेष पकेट क्षेत्र स्तरिय उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन	कृषिमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन	083/84–083/84	३००	बाली विशेष पकेट क्षेत्र स्तरिय उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१४	एक वडा एक कृषि उद्योग अन्तगत उद्योगी पहिचान	उद्योगी पहिचान	083/84–083/84	३००	एक वडा एक कृषि उद्योग अन्तगत उद्योगी पहिचान गरिएको हुने
१५	कृषि उद्योगी विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम	कृषिमा आधारित उद्योगीलाई अभिमुखीकरण	साल बसाली	१५०	कम्तीमा ५० कृषि उद्योगीलाई विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१६	रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान तथा बीज बैङ्क स्थापना	रैथाने प्रजातिका बिज संरक्षण	082/83–083/84	३००	रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान गरी १ बीज बैङ्क स्थापना भएको हुने
१७	स्थानिय औद्योगिक उत्पादनहरूको प्रशोधन, प्याकेजिङ, लेवलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ सम्बन्धि तालिम	औद्योगिक सीप विकास	081/82–083/84	३००	स्थानिय औद्योगिक उत्पादनहरूको प्रशोधन, प्याकेजिङ, लेवलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ सम्बन्धि तालिमहरु संचालन भएको हुने
१८	पालिकास्तरिय खाद्य गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना	खाद्य गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना	082/83–083/84	३००	पलिकामा एक खाद्य गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना भएको हुने
१९	उपभोक्ता हित, नीति कानुन र मापदण्ड निर्माण	कानूनको निर्माण	083/84–083/84	२४०	उपभोक्ता हित, नीति कानुन र मापदण्ड निर्माण भएको हुने
२०	व्यवसाय दर्ता अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण	प्रणालीको विकास	083/84–083/84	२००	व्यवसाय दर्ता अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण भएको हुने
२१	माग तथा आपूर्ति र कारोबारको आकार साथै व्यापार नाफा/घाटाको तथ्याङ्क प्राप्त हुने तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	व्यापार नाफा/घाटाको तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	081/82–081/82	३००	माग तथा आपूर्ति र कारोबारको आकार साथै व्यापार नाफा/घाटाको तथ्याङ्क प्राप्त तथा तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण भएको हुने
२२	पालिकाबाट हुने निकासी तथा आयातको वस्तुगत सूचना तथा तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने प्रणालीको विकास	पालिकाको आयात र निर्यात प्रणालीको विकास	081/82-081/82	२५०	पालिकाबाट हुने निकासी तथा आयातको वस्तुगत सूचना तथा तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने प्रणालीको विकास भएको हुने
२३	बहाल बिटौरी कर लागू गर्नेगरी व्यापारिक स्टल निर्माण	व्यापारिक स्टल निर्माण	082/83-083/84	३००	बहाल बिटौरी कर लागू गर्ने गरी व्यापारिक स्टल संचालन भएका हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२४	वार्षिक पात्रो अनुसार व्यापारिक मेला आयोजना	व्यापारिक मेला आयोजना	साल बसाली	४५०	वर्षमा कम्तीमा दुईवटा व्यापारिक मेला आयोजना भएको हुने
२५	उपयुक्त स्थानमा संघ र प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा हाटबजार पूर्वाधार निर्माण	आर्थिक पुर्वाधार निर्माण	081/82-083/84	५००	पालिकामा हाटबजार पूर्वाधारहरु निर्माण भएको हुने

३.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध खानी, खनिजको उपलब्धता सम्बन्धी अध्ययन-अनुसन्धान, आधारभूत आर्थिक पूर्वाधारको निर्माण, उद्योग स्थापनाका सम्भाव्य क्षेत्रको पहिचान, उद्योग र श्रममैत्री कानुनको तर्जुमा, गाउँ क्षेत्रको योजनाबद्ध विकास गरी विकसित र सुविधा सम्पन्न शहर, बढ्दो बसाइँसराइमा कमी, युवा पलायनलाई दुरुत्साहन, उद्यमशीलताको विकास, विशेष कर छुट, अनुदान, सहुलियपूर्ण ऋण मार्फत लगानी आर्कषण, उपभोक्ता हित कार्यक्रम, बजार अनुगमन जस्ता क्रियाकलाप संचालन गर्न सकेमा गाउँ क्षेत्रमा खानी, खनिज, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति क्षेत्रको पर्याप्त विकास हुन सक्छ । भौतिक, आर्थिक, वित्तिय, प्राविधिक, मानवीय र पर्यावरणीय पूर्वाधारको पर्याप्त विकास हुन नसकेमा यो क्षेत्रको उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन्छ ।

३.३ पर्यटन तथा सँस्कृति

३.३.१ पृष्ठभूमि

यो गाउँपालिका अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता एवं ऐतिहासिक महत्वका विभिन्न स्थानहरुले भरिपूर्ण रहेको छ । हालसम्म पर्यटनका आधारभूत पूर्वाधारको पर्याप्त विकास हुन नसकेता पनि यस गाउँपालिकामा पर्यटनको सम्भावना अत्याधिक रहेको छ । विशेष गरी यो गाउँपालिकालाई धार्मिक तथा साँस्कृतिक पर्यटन, कृषि पर्यटन, पर्यापर्यटन र शैक्षिक पर्यटनका हिसाबले विकास गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको उत्कृष्ट पर्यटकीय गन्तब्यका रुपमा चर्चामा रहेको कैलाश-बैकुण्ठ क्षेत्र, घैराङ्ग, स्यार्सेकालिका, कैलाश वैकुण्ठ, गुसेश्वरी, रानी पोखरी, चेपाङ्ग जातीको सांस्कृतिक, धार्मिक एवं पुरातात्विक स्थलहरु, ज्यान्दुङ्ग चमेरेगुफा, गुसेश्वर गुफा रहेका छन् । यसका साथै कुनै पनि समुदायको आफ्नै विशिष्ट पहिचान, जीवनशैली, भेषभूषा र रहनसहन हुन्छ । ती फरक रीतिरिवाज, रहनसहन र परम्पराहरू समुदाय र समाजका विशिष्ट पहिचान साथै बौद्धिक सम्पदा (Intlleectual Property) भएकाले तिनीहरूको संरक्षण गर्नु जरुरी छ । गाउँपालिकामा उर्वर कृषि क्षेत्रहरू रहेकाले ती क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सके कृषि पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होमस्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ ।

३.३.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकाका प्राकृतिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरूका बारेमा पर्याप्त प्रचारप्रसार नगरिनु, पर्यटकीय हिसाबले सहज यातायात पहुँच नहुनु, पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रलाई पर्याप्त मात्रामा आर्कषण गर्न नसकिनु, गुणस्तरीय आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको अभाव, सुरक्षा र आपतकालिन उद्धारको भरपर्दो व्यवस्थाको कमी, मनोरञ्जनात्मक सुविधाको कमी, आतिथ्यता सत्कार सम्बन्धी ज्ञान र सीपको कमी लगायतका समस्या र चुनौती यो गाउँपालिकामा समेत विद्यमान रहेका छन् ।

३.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
"कैलाश गाउँपालिकाको दिगो विकासका लागि सुदृढ पर्यटन"
लक्ष्य
गाउँपालिकालाई मुलुकको एउटा आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रुपमा स्थापित गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु । ✓ पर्यटकीय पूर्वाधारहरुको विकास गर्नु । ✓ मानव संसाधन विकास गर्नु । ✓ स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

३.३.४ रणनीति

1. गाउँपालिकामा हाल संचालनमा रहेका होटेल र चिया पसलहरुको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने ।
2. गाउँपालिकाभित्रका पर्यटकीय स्थलहरुको प्रचारप्रचार गर्ने ।
3. पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरुको विकास गर्ने ।
4. पर्यटन पूर्वाधारहरुको निर्माण गर्ने ।
5. गाउँपालिकाभित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।
6. बाह्य स्रोतसाधनको खोजी गर्ने ।
7. आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।

३.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	पर्यटकीय मार्गको वस्तुगत विवरण संकलन तथा प्रकाशन	पर्यटकीय मार्गको स्तरोन्नती	081/82-081/82	100	पर्यटकीय मार्गको वस्तुगत विवरण संकलन तथा प्रकाशन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२	मुख्य पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने सडक विस्तार तथा स्तरोन्नती	सडकको सहज पहुँच	081/82-083/84	४०००	मुख्य पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने सडकहरु विस्तार तथा स्तरोन्नती भएका हुने
३	टुरिजम सर्किटको निर्माण	टुरिजम सर्किट निर्माण	081/82-082/83	४००	टुरिजम सर्किटको निर्माण सम्पन्न भएको हुने
४	पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण	गुरुयोजना निर्माण	083/84-083/84	८००	पालिकास्तरीय पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण भएको हुने
५	पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना	पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना	083/84-083/84	३००	पालिकामा कम्तीमा एक पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुने
६	पर्यटन सम्बन्धी वेबसाइट, ब्रोसर, पर्यटन पात्रो निर्माण	सूचनामा सहज पहुँच	082/83-082/83	१५०	पर्यटन सम्बन्धी वेबसाइट, ब्रोसर, पर्यटन पात्रो निर्माण लगायतका कार्य सम्पन्न भएको हुने
७	प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रमा Hotspot सेवाको प्रबन्ध	इन्टरनेटको सहज उपलब्धता	081/82-082/83	८०	प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रमा Hotspot सेवाको प्रबन्ध भएको हुने
९	सम्भाव्य स्थानमा होटल तथा रिसोर्ट खोल्न नीजि क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया	पर्यटनमा निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धि	साल बसाली	१५०	कम्तीमा १० वटा सम्भाव्य स्थानमा होटल तथा रिसोर्ट खोल्ने कार्य थालनी भएको हुने
१०	आदिवासी जानजाति सघन क्षेत्रमा होमस्टे प्रवर्द्धन तथा शिष्टाचार सम्बन्धी तालिम	मौलिकताको प्रवर्द्धन	081/82-081/82	२५०	आदिवासी जानजाति सघन क्षेत्रमा होमस्टे प्रवर्द्धन तथा शिष्टाचार सम्बन्धी तालिम संचालन भएको हुने
११	आकस्मिक स्वास्थ्य र उद्धार संयन्त्रको निर्माण	समस्यामा परेका पर्यटकको आकस्मिक उपचार र उद्धार	082/83-083/84	२००	पर्यटकहरुलाई आकस्मिक स्वास्थ्य र उद्धार संयन्त्रको निर्माण भएको हुने
१२	पर्यटन क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूलाई व्यवस्थापन तालिम तथा अभिमुखीकरण	व्यवस्थापकीय सीपको विकास	साल बसाली	२५०	पर्यटन क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूलाई व्यवस्थापन तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१३	स्थानीय मौलिक उत्पादन, चिनो, परिकार आदि निर्माण तालिम	पर्यटन र मौलिकताको सहसम्बन्ध	081/82-083/84	३००	कम्तीमा १५० जना स्थानीयवासीलाई स्थानीय मौलिक उत्पादन, चिनो, परिकार आदि निर्माण तालिम संचालन भएको हुने
१४	धार्मिक तथा अन्य पर्यटकीय क्षेत्र समेटेर वृत्त चित्र निर्माण	सूचनात्मक वृत्त चित्र निर्माण	082/83-082/83	३००	धार्मिक तथा अन्य पर्यटकीय क्षेत्र समेटेर वृत्त चित्र निर्माण भएको हुने
१५	प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरूको जिर्णोद्धार तथा निर्माण	जिर्णोद्धार तथा निर्माण	081/82-083/84	३०००	प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरूको जिर्णोद्धार तथा निर्माण भएको हुने
१६	पर्यटन रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन	रोजगारीको सिर्जना	081/82-083/84	३००	करिब २०० स्थानीयलाई पर्यटन रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१७	पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि धार्मिक, साँस्कृतिक मेला, महोत्सव आयोजना गर्ने	महोत्सव आयोजना	साल बसाली	४५०	पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि विभिन्न धार्मिक, साँस्कृतिक मेला, महोत्सव आयोजना भएको हुने
१८	पालिकाको नजिकको दुरीमा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूसँग अन्तरक्रिया	शैक्षिक संस्था मार्फत पर्यटनको प्रचारप्रसार	साल बसाली	२००	पालिकाको नजिकको दुरीमा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूसँग अन्तरक्रिया भएको हुने
१९	पालिकाको संस्कृती, जातजाति आदिका बारे शोध अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्ति कोषको निर्माण	संस्कृतिको प्रर्वद्धन	081/82-081/82	३००	पालिकाको संस्कृती, जातजाति आदिका बारे शोध अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्ति कोषको निर्माण भएको हुने
२०	पर्यटन स्वयंसेवक तथा Ambassador घोषणा तथा अभिमुखीकरण	पर्यटनको प्रचार प्रसार	083/84-083/84	१००	पर्यटन स्वयंसेवक तथा Ambassador घोषणा तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिएको हुने

३.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

बृहत पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण, पर्यटकीय दृष्टिकोणले सम्भाव्य क्षेत्र र वस्तुको पहिचान, पूर्वाधारको विकास, सहज वित्तीय सेवा, आवास, स्वास्थ्य, सुरक्षा तथा सूचना सेवाको सुनिश्चितता, स्थानीय मौलिक कला, संस्कृति, खाद्यान्नको संरक्षण, पर्यावरणीय संरक्षण, आतिथ्य सत्कार जस्ता आधारभूत पक्षमा गाउँपालिका र समग्र पालिकाबासी प्रतिबद्ध भएर लागेमा पर्यटनको क्षेत्रमा अपेक्षाकृत उपलब्धि हासिल हुने देखिन्छ । आधारभूत मानवीय सीप र कौशल तथा भौतिक पूर्वाधारको अभावमा पर्यटकीय क्षेत्रले विकासको गति नलिने जोखिम रहन्छ ।

३.४ भूमि व्यवस्थापन (भू-उपयोग)

३.४.१ पृष्ठभूमि

यो गाउँपालिका प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित होचो भू-भागदेखि उच्च पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । पहाडी क्षेत्रमा पर्ने यस क्षेत्रका केही भाग खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भएता पनि यहाँको अधिकांश भाग पहाडले ओगटेको छ । यसर्थ गाउँपालिकाको माटोको बनावट हेर्दा नेपालको मध्य पहाडी खण्डमा विशेष गरी महाभारत श्रृंखला अन्तर्गत पाइने मिश्रित प्रकारको माटो पाइन्छ । भिरालो सतहहरुमा प्राय चट्टानयुक्त माटोको प्रधानता छ भने खेतीयोग्य क्षेत्रमा केहि पाँगो मिश्रित दोमट तथा बलौटे माटो रहेको छ । केहि क्षेत्रहरुमा पूर्ण रुपमा रातो माटोको खण्डहरु छ भने चिम्टाइलो माटो समेत रहेको छ । खोला तथा बगरहरुमा स्वाभाविक रुपमा बलौटे माटो र ढुङ्गाहरुको उपलब्धता रहेको हुनाले बेशी क्षेत्रका खेतहरुमा बलौटे माटोको प्रधानता रहेको छ ।

कुल २०४.४८ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल मध्ये वन जंगल क्षेत्रले सबैभन्दा बढी अर्थात ६० प्रतिशत जमिन ओगटेको छ । ४० हेक्टर जमिन मात्र खेतीयोग्य रहेको यस गाउँपालिकामा सिँचाईको बाह्रै महिना सुविधा पुगेको क्षेत्र अत्यन्त न्युन रहेको छ । व्यवस्थित र वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सके भूमिको पूर्ण सदुपयोग मार्फत यस गाउँपालिकाको दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

३.४.२ समस्या तथा चुनौती

परम्परागत खेती प्रणाली, वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन तथा सदुपयोग, जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नु जस्ता समस्या तथा चुनौतीको विद्यमानता रहेको छ ।

३.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
भू-स्रोतको पूर्णत वैज्ञानिक सदुपयोगमार्फत आर्थिक समृद्धि
लक्ष्य
वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना लागू गरी भूमिलाई आर्थिक विकासको आधार बनाउने ।
उद्देश्य
✓ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक रुपमा पूर्ण सदुपयोग गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

1. राष्ट्रिय र प्रादेशिक भू-उपयोग नीति अनुरुप स्थानीय भू-उपयोग योजना र कृषि नीति निर्माण गर्ने ।
2. खेती गर्न इच्छुक तर आफ्नो जमिन नभएका कृषकहरुको लगत संकलन गरी भूमिको व्यवस्था गर्ने ।
3. जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न खेतीयोग्य जमिनको दिगो प्रयोग विस्तार गर्ने ।
4. जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने ।

४.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
1	पालिका भू-उपयोग योजना निर्माण	भू-उपयोग योजना निर्माण	081/82-081/82	९००	पालिका भू-उपयोग योजना निर्माण भएको हुने
2	सिंचित, असिंचित, बाँझो तथा खेती भएको जमिनको अध्यावधिक तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	जमिनको अध्यावधिक तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	081/82-083/84	४००	सिंचित, असिंचित, बाँझो तथा खेती भएको जमिनको अध्यावधिक तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण भएको हुने
3	नक्सापास सम्बन्धी कागजहरुको Digitization	नक्सा Digitization	081/82-083/84	३००	नक्सापास सम्बन्धी कागजहरुको Digitization भएको हुने
4	भूमि बैङ्क स्थापना	भूमि बैङ्क स्थापना	081/82-081/82	४००	एक भूमि बैङ्क स्थापना भएको हुने
5	जग्गा चक्लाबन्दी गर्न इच्छुक कृषकको लगत संकलन	लगत संकलन	081/82-081/82	४००	जग्गा चक्लाबन्दी गर्न इच्छुक कृषकको लगत संकलन भएको हुने
7	खेतीयोग्य क्षेत्र बाँझो रहन नदिन कार्ययोजना निर्माण	कार्ययोजना निर्माण	082/83-082/83	३००	खेतीयोग्य क्षेत्र बाँझो रहन नदिन कार्ययोजना निर्माण भएको हुने
8	दिगो र वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना अनुरुप भूमिको वर्गीकरण	भूमिको वर्गीकरण	081/82-081/82	३००	दिगो र वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना अनुरुप भूमिको वर्गीकरण भएको हुने
9	चक्लाबन्दी तथा सामूहिक खेती गर्ने कृषकलाई अनुदान	अनुदान वितरण	081/82-083/84	२००	चक्लाबन्दी तथा सामूहिक खेती गर्ने कृषकलाई अनुदान वितरण गरिएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
10	जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने कृषक समूह गठन	समूह गठन	082/83-082/83	३००	जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने कृषक समूह गठन भएको हुने

४.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

भू-उपयोग योजना र भूमि बैंक निर्माण हुने, सिंचाई सुविधा पुगेका र नपुगेका कृषियोग्य भूमिको तथ्याङ्क उपलब्ध हुने, आवश्यक बजेटको व्यवस्था, जमिनको चक्लाबन्दी गरी प्रयोगहीन उर्वर जमिनमा करार खेती, कामको थालनी पश्चात काममा नियमितता, सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी, सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ । उल्लिखित कार्यलाई व्यवस्थित तवरबाट गर्न नसकिएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

३.५ सहकारी

३.५.१ पृष्ठभूमि

पूँजीको संकलन र उचित सदुपयोग मार्फत आय आर्जन गर्न सहकारीको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको ३ प्रमुख खम्बामध्ये एक महत्वपूर्ण खम्बाको रुपमा रहेको सहकारी क्षेत्रको ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढिकरणमा मुख्य सहयोगी भूमिका हुन्छ । गाउँपालिका डिजिटल पाश्र्वचित्रबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा हाल २ वटा कृषि सहकारी संस्था, १ लघुवित्त र १ बैंक गरी जम्मा ४ वटा वित्तिय संस्थाहरु संचालनमा रहेका छन् ।

३.५.२ समस्या तथा चुनौती

सहकारीको संख्यात्मक वृद्धि भए तापनि गुणात्मक विकास हुन नसक्नु, सामाजिक पुँजी निर्माण भन्दा ऋण परिचालनमा जोड, फितलो नियमन, पारदर्शिता र आर्थिक अनुशासनमा कमी, नियामक निकायको प्रभावकारीतामा कमी लगायतका समस्या तथा चुनौतीको विद्यमानता यो गाउँपालिकामा समेत रहेको छ ।

३.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
"गाउँपालिकाको दिगो विकास तथा समृद्धिकोलागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी"
लक्ष्य
निजी तथा सहकारी क्षेत्रको पुँजीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा आकर्षित गरी कैलाश गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गरी निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादन तथा वितरणको क्षेत्रमा लगानी गर्न उत्प्रेरणा जगाउनु ।

- ✓ सहकारी क्षेत्रलाई वित्तीय पारदर्शिता प्रर्वद्धन गर्दै ग्रामीण क्षेत्रको पुँजी परिचालन तथा समूह लगानीमा प्रोत्साहन गर्नु ।
- ✓ निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा सहकारी लगानी केन्द्रित गर्नु ।

३.५.४ रणनीति

१. प्रदेश तथा संघीय सरकारको सहकार्यमा लगानी मैत्री नीति, कानुन र संस्थागत प्रवन्ध गर्ने ।

२. सरकारी, निजी र सहकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रतिस्पर्धा भन्दा परिपुरकको रुममा लगानी गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने ।

३. सहकारी क्षेत्रको पुँजीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न उत्प्ररित गर्ने ।

४. निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने ठुला पूवार्धार क्षेत्रमा सरकारी लगानी केन्द्रित गर्ने ।

५. आर्थिक विकास र समृद्धिको संवाहको रुपमा निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

६. लगानीमैत्री बातावरण निर्माण गर्न विभिन्न सूविधाहरुको व्यवस्था गर्ने ।

३.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत सहकारी शिक्षा सञ्चार कार्यक्रम संचालन	सहकारी शिक्षा प्रवर्द्धन	साल बसाली	३००	स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत सहकारी शिक्षा सञ्चार कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२	कोपोमिसमा सहकारीलाई आबद्धता गराई तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण र कोपोमिस सम्बन्धी तालिम प्रदान	संस्थागत आबद्धता	081/82-083/84	६००	कोपोमिसमा सहकारीलाई आबद्धता गराई तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण र कोपोमिस सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको हुने
३	सहकारी व्यवस्थापन कार्यविधि प्याकेज, नीति, कानून तथा मापदण्ड निर्माण	सहकारी सम्बन्धी आवश्यक कानून निर्माण	081/82-083/84	६००	सहकारी व्यवस्थापन कार्यविधि प्याकेज, नीति, कानून तथा मापदण्ड निर्माण भएको हुने
४	सहकारीको स्थानीय अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव अध्ययन	प्रभाव अध्ययन	081/82–081/82	३००	सहकारीको स्थानीय अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव अध्ययन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
५	कृषि सघन क्षेत्र स्तरिय कृषि सहकारी संस्था विस्तारका लागि कृषक अन्तरक्रिया कार्यक्रम	अन्तरक्रिया कार्यक्रम	साल बसाली	३००	कृषि सघन क्षेत्र स्तरिय कृषि सहकारी संस्था विस्तारका लागि कम्तीमा २०० कृषकसंग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको हुने
६	उत्पादनशील क्षेत्रमा सहकारी लगानी अभिवृद्धिका लागि सम्भाव्यता अध्ययन	सम्भाव्यता अध्ययन	081/82-081/82	३००	उत्पादनशील क्षेत्रमा सहकारी लगानी अभिवृद्धिका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको हुने
७	अति विपन्न नागरीक घरधुरीलाई सहकारीमा प्रवेश गराउन बीउ पूँजी वितरण	सहकारीमा सबै वर्गका नागरिकको पहुँच वृद्धि	081/82-083/84	६००	अति विपन्न नागरीक घरधुरीलाई सहकारीमा प्रवेश गराउन बीउ पूँजी वितरण भएको हुने
८	उत्कृष्ट सहकारी पुरस्कार प्रदान	प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	साल बसाली	३००	उत्कृष्ट सहकारी पुरस्कार वितरण भएको हुने
९	सहकारी खेती, सहकारी उद्योग तथा सेवा क्षेत्रमा लगानी गर्न चाहने उद्यमीलाई विशेष तालिम	तालिम	081/82-083/84	३००	सहकारी खेती, सहकारी उद्योग तथा सेवा क्षेत्रमा लगानी गर्न चाहने करीब १५० उद्यमीलाई विशेष तालिम प्राप्त भएको हुने
१०	सहकारीमा आधारित उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन	सहकारीमा आधारित उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको प्रवर्द्धन	083/84–083/84	४००	सहकारीमा आधारित उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने

३.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सहकारीको मूल मर्म र भावना अनुसार सहकारीका सदस्य र सञ्चालकलाई अभिमुखिकरण, सहकारीको माध्यमबाट सामाजिक सद्भावको निर्माण, रचनात्मक र प्रतिस्पर्धात्मक भावनाको विकास, सहकारी मार्फत औद्योगिकरण, गरिबी निवारण, लक्षित वर्गको स्तरोन्नतिमा टेवा पुऱ्याउने कार्यक्रममा विस्तार गर्न सकेमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सक्छ । पर्याप्त लगानी, सतही ज्ञान र सूचनाको सम्प्रेषण गर्न नसकेमा उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

३.६ बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र

३.६.१ पृष्ठभूमि

सबल अर्थतन्त्र निर्माणको लागि बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको क्रियाशिलता अपरिहार्य हुन्छ । बैकिङ्ग कारोबार चलायमान हुन स्थानीय स्तरमा व्यापक रुपमा पूँजीप्रवाह भैरहने वातावरण हुनुपर्दछ । यस गाउँपालिकामा विभिन्न सहकारी, बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरुले सेवा दिइरहेका छन् । हाल यस गाउँपालिकाको वडा नं. ३ कालिकाटारमा सानिमा बैङ्कको शाखा संचालनमा रहेको छ । यसका साथै साधना लघुवित्त, डोकोटार कृषि सहकारी संस्था, धौलागिरी लघुवित्त वित्तीय संस्था लगायतका वित्तीय संस्थाहरुबाट वित्तीय कारोबार संचालन हुने गरेको छ । कुनैपनि स्थानको अर्थतन्त्र सबल हुन कृषि, पर्यटन र उद्योग क्षेत्र चलायमान हुनुपर्ने भएकाले ती क्षेत्रको क्रमिक विकाससँगै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विकास स्वतः हुन जान्छ ।

३.६.२ समस्या तथा चुनौती

बजार केन्द्रित बैंक तथा वित्तीय संस्था, न्युन बचत तथा पुँजी परिचालन, न्युन आर्थिक क्रियाकलाप, सहकारी संस्थालाई न्युन आय र सीपयुक्त नागरिकको सशक्तिकरणको लागि परिचालन गर्न नसक्नु, वित्तीय संस्थाहरूमा सहज पहुँच नहुँदा तथा अर्थतन्त्र चलायमान नहुँदा स्थानीय पूँजीको विकास कमजोर हनु, औद्योगिक पूर्वाधार, उद्योग, व्यापारिक केन्द्र र स्थानीय पूँजीको विकास नहुनु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

३.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
वित्तीय पहुँच वृद्धिमार्फत आर्थिक क्षेत्रको गतिशिलता
लक्ष्य
प्रत्येक घरधुरीमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको सहज पहुँच स्थापित गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थातर्फ आम सर्वसाधारणलाई आर्कषण गर्नु । ✓ सहजकर्जा प्रवाह र बचत परिचालनमार्फत उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नु ।

३.६.४ रणनीति

1. वित्तीय पहुँच नपुगेका घरपरिवारमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको पहुँच पुऱ्याउने ।
2. व्यवसायिक, उत्पादनमूलक साना तथा मझौला उद्योगमा ऋण प्रवाह अभिवृद्धि गर्ने ।

३.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	बैङ्क खाता नभएका घरधुरीको लगत संकलन	वित्तीय पहुँचको आँकलन	081/82-081/82	३००	बैङ्क खाता नभएका घरधुरीको लगत संकलन भएको हुने
२.	घुम्ती बैङ्किङ सेवा अभियान संचालन	सहज बैङ्किङ सेवा	081/82-083/84	३००	घुम्ती बैङ्किङ सेवा अभियान संचालन भएको हुने
४.	उद्यमी तथा बैङ्कहरू बिच अन्तरक्रिया सहजिकरण	उद्योग र वित्तीय संस्थाबीच असल सम्बन्ध	साल बसाली	३००	उद्यमी तथा बैङ्कहरू बिच अन्तरक्रिया सहजिकरण भएको हुने
५.	युवा र महिला उद्यमीलाई मझौला उद्योगतर्फ विशेष व्याज अनुदान	व्याज अनुदान	082/83-083/84	४५०	युवा र महिला उद्यमीलाई मझौला उद्योगतर्फ विशेष व्याज अनुदान प्रदान गरिएको हुने
६.	कर्जा सेवा केन्द्र स्थापना	सहज ऋण प्रवाह	081/82-083/84	३००	पलिकामा एक कर्जा सेवा केन्द्र स्थापना भएको हुने
७.	बैङ्कबाट भौगोलिक दुरी टाढा भएकाहरुका लागि Virtual Banking सुविधा	सहज बैङ्किङ पहुँच	081/82-83/84	३००	बैङ्कबाट भौगोलिक दुरी टाढा भएकाहरुका लागि Virtual Banking सुविधा उपलब्ध भएको हुने

३.६.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

तहगत सरकारको वित्तीय साक्षरता, पहुँच र सहुलियत सम्बन्धी नीतिलाई स्थानीय बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अंगीकार गरी कर्जा परिचालन, क्षेत्रगत ऋणको ब्याजमा सहुलियत, उत्पादनमुलक क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह र लक्षित वर्गको बैंकिङ्ग सेवामा पहुँच विस्तार गर्न सकेको खण्डमा उल्लिखित नीति रणनीति हासिल गर्न सकिने तथा सो अनुसार कार्य सम्पादन गर्न नसकेमा उद्देश्य प्राप्तिमा जोखिम हुने देखिन्छ ।

३.७ गरीबी निवारण

३.७.१ पृष्ठभूमि

वि.स. २०१३ को प्रथम आवधिक योजना देखि हालको पन्ध्रौ योजना सम्मका हरेक विकास योजनाहरूमा सबैभन्दा बढी देखापर्ने पेचिलो मुद्दाको रुपमा गरीबी निवारण रहेको छ । जति विकासका योजनाहरू बने पनि गरीबी निवारण गर्न भने सकिएको छैन् । दिगो विकास लक्ष्यको पहिलो लक्ष्य नै सन् २०३० सम्म सबै प्रकारका गरीबीको अन्त्य गर्ने भन्ने छ भने राष्ट्रिय लक्ष्य शुन्यमा झार्न नसकिए पनि कुल जनसंख्याको ५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने रहेको छ । नेपाल सरकारले गरीबी निवारण गर्न लिएको लक्ष्य तथा उद्देश्य

अनुरुप गाउँपालिकाले बेरोजगार तथा युवाहरुको वास्तविक बस्तु स्थिति अद्यावधिक गरी कार्ययोजना बनाएर बेरोजगार तथा युवाहरुलाई रोजगारमुलक कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

३.७.२ समस्या तथा चुनौती

वास्तविक गरिबीको पहिचानमा कमी, वितरणमुखी कार्यक्रम, निर्वाहमुखी कृषि पेशा, सीप र रोजगारमुलक शिक्षाको कमी, श्रमको सम्मान गर्ने संस्कृतिको अभाव, शिक्षा र जनचेतनामा कमी रहेकाले गरिबी घटाउन कठिन लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

३.७.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
ज्ञान, सिप र उद्यमशिलताको विकास गरी शुन्यमा झार्ने गरीबी
लक्ष्य
आगामी पाँच वर्षमा हालको गरीबीलाई पचास प्रतिशत कम गर्ने ।
उद्देश्यहरू
निरपेक्ष र बहुआयमिक गरीबीमा रहेको जनताको गरीबी निवारण गरी जीवनस्तर उकास्ने ।

३.७.४ रणनीति

१. गरीबी सम्बन्धी सूचना र तथ्याङ्क चुस्त दुरुस्त राख्ने ।

२. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

३. विपन्न लक्षित सीपमूलक तथा रोजगार कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

३.७.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	गरिब परिवार पहिचान सूचना संकलन	कारण सहित अद्यावधिक तथ्याङ्कको उपलब्धता	082/83-082/83	३००	गरिब परिवार पहिचान सूचना संकलन भएको हुने
२.	बेरोजगारहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन	सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन	081/82-082/83	३००	बेरोजगारहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन भएको हुने
३.	गरिब लक्षित पोषण तथा खाद्य सूरक्षा कार्यक्रम	पोषण तथा खाद्य सुरक्षा	साल बसाली	३००	गरिब लक्षित पोषण तथा खाद्य सूरक्षा कार्यक्रम आयोजना भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
४.	विपन्न परिवार स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम	स्वास्थ्यमा सुलभ पहुँच	साल बसाली	३००	विपन्न परिवार स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम संचालन भएको हुने
५.	विपन्न नागरीक आवास कार्यक्रम	आवासको सुनिश्चितता	साल बसाली	७०००	करीब ५० वटा विपन्न नागरीक आवास निर्माण भएको हुने
६.	बेसहारा आश्रयस्थान निर्माण	आश्रयस्थान निर्माण	081/82-082/83	३५०	कम्तीमा १ बेसहारा आश्रयस्थान निर्माण भएको हुने
७.	दक्ष कृषि श्रमिक श्रोतकेन्द्र स्थापना	कृषि श्रमिक श्रोतकेन्द्र स्थापना	081/82-083/84	३५०	पालिकामा १ दक्ष कृषि श्रमिक श्रोतकेन्द्र स्थापना भएको हुने
९.	आवश्यकतामा आधारित तालिम संचालन	सीप र स्वरोजगारीलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	३००	करीब २५० स्थानियलाई तालिम संचालन भएको हुने
१०.	रोजगार सूचना प्रणाली र बैङ्कको स्थापना	रोजगारदाता र रोजगारको सहज सम्पक	081/82-082/83	३५०	रोजगार सूचना प्रणाली र बैङ्कको स्थापना भएको हुने
११.	विपन्न लक्षित विशेष भूमि बैङ्क स्थापना	भूमि बैङ्क स्थापना	082/83-083/84	३००	कम्तीमा १ विपन्न लक्षित विशेष भूमि बैङ्क स्थापना भएको हुने
१२.	अति विपन्न परीवार लक्षित उद्यमी अनुदान	उद्यमी अनुदान	081/82-83/84	६००	अति विपन्न ५० परीवार उद्यमीले अनुदान प्राप्त गरेका हुने

३.७.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने गरीब, घरपरिवार विहिन, बेरोजगारको लगत संकलन, गरिबीको कारण र सम्बोधनका उपायको पहिचान, लक्षित वर्ग कार्यक्रम संचालन, जोखिमयुक्त क्षेत्रमा रहेका बस्ती स्थानान्तरण, विभिन्न तहका सरकार र क्षेत्रले संचालन गर्ने कार्यक्रमबिच समन्वय, सीप विकास, उद्यमशीलता विकास, मनोसामाजिक रुपान्तरणका कार्यक्रम प्राथमिकता र पर्याप्त स्रोत विनियोजनका साथ कार्यान्वयन गरिएमा गरिबी निवारणको उद्देश्य प्राप्ति हुन्छ भने कोभिड-१९ जस्ता महामारी, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक विपत्तीले गरिबीको सघनतालाई झन बढाउने जोखिम हुन्छ ।

नतिजा सूचकहरू

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	कृषि				
	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि दर	प्रतिशत		
	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनका योगदान	प्रतिशत	***42	41
	प्रभाव	पूर्ण खाद्य सुरक्षा भएका घरधुरी	प्रतिशतमा		
	असर	खेतीयोग्य जमिन मध्ये पूर्णरुपमा खेती भैरहेको जमिनको	प्रतिशतमा		
	असर	माटोमा औसत जैविक पदार्थको मात्रा	प्रतिशतमा		
	असर	झाडी बुट्यान र बाँझो जमिनको	प्रतिशतमा		
	असर	पूर्णरुपमा व्यवसायिक कृषिमा प्रयोग भैरहेको जमिन (प.दि.वि.ल.(२.४.१)	प्रतिशतामा		
	असर	वर्षैभरी सिंचाई सुविधा पुगेको जमिन (प.दि.वि.ल.(२.४.३)	प्रतिशतामा	***15	18
	असर	जैविक प्रणालीबाट मात्र खेती भैरहेको जमिन	हेक्टर		
	असर	प्रति व्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	के.जी.मा		
	असर	व्यवसायीक कृषिमा लागेका ४० वर्ष मूनिका युवा कृषक	संख्यामा		
	असर	धान उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	मकै उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	गहुँ उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	कोदो उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	जौ उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	फापर उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	आलु उत्पादन	मे.टन (हजार)	***10	13
	असर	अन्य तरकारी उत्पादन	मे.टन (हजार)		
	असर	अन्य फलफुल	मे.टन (हजार)		
	असर	दुध उत्पादन	किलो लिटर (हजार)		
	असर	तेलहन बाली	मे.टन (हजार)		
	असर	दलहन बाली	मे.टन (हजार)		
	असर	कफी	मे.टन		
	असर	कपास	मे.टन		
	प्रतिफल	कृषि सूचना तथा स्रोत केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	एग्रोभेट	संख्या		
	प्रतिफल	पशु उपचार केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि औजार बिक्री केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	Custom Hiring Center	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	कृषि तथा पशु उपज बिक्री केन्द्र÷संकलन केन्द्र		***2	5
	प्रतिफल	व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि घुम्ती सेवा	वार्षिक संख्या		
	प्रतिफल	कृषक पाठशाला	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या		
	प्रतिफल	ब्रान्डेड कृषि उपज	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवसायिक फलफुल खेती गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टर		
	प्रतिफल	आधुनिक कृषि औजार तथा यन्त्र प्रायोगकर्ता	कृषक संख्या		
	प्रतिफल	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	***3	7
	प्रतिफल	सामुहिक खेतीमा संलग्न समूह	संख्या		
	प्रतिफल	रैथाने तर नासिने अवस्थामा पुगेका स्थानीय बाली नक्ष्ल	संख्या		
	प्रतिफल	चक्लाबन्दी गरी खेती गरिएको जमिन क्षेत्रफल			
	प्रतिफल	जलवायू अनुकूलन विशेष बालीनाली	संख्या		
	प्रतिफल	सामुदायिक बीज बैंकको संख्या प.दि.बि.ल (२.५.२.४)			
	असर	स्थानीयस्तरमा उत्पादन भई निकासी हुने बीज	संख्या		
	प्रतिफल	जैविक किटनासक प्रयोगकर्ता	कृषक संख्या		
	प्रतिफल	गाउँपालिकाबाट कृषि उपज निर्यात तथा बजारीकरणका लागि दिइएको अनुदान सहायता रकम प.दि.बि.ल.(२.ख.१)	रू लाखमा		
	प्रतिफल	कृषि क्षेत्रलाई छुट्याइएको बजेटको प्रतिशत (कूल बजेटको) प.दि.वि.ल.(२.क.१)			
	प्रतिफल	बाली भित्र्याइसकेपछि हुने क्षती	प्रतिशतमा		
	प्रतिफल	वैकल्पिक सिंचाई प्रविधि प्रयोगकर्ता कृषक	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सन्तुलित मूल्य श्रृंखलामा समेटिएका कृषि उपज	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि तथा पशु प्राविधिक जनशक्ति	संख्या		
	प्रतिफल	कृषिमा आधारित उद्योग	संख्या	***0	1
	प्रतिफल	पशुधन निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	पन्छीजन्य निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	माछा निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	मह निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	कृषक समूह	संख्या		
	प्रतिफल	दुध चिस्यान तथा डेरी	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि पकेट जोन/सुपर जोन	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवसायिक जाडिबुटी खेती गरिएको क्षेत्रफल जडीबुटी नर्सरी	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवसायिक तरकारी उत्पादन गरिएको क्षेत्रफल			

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	कृषि सडकको पहुँचले जोडिएको कृषि क्षेत्रको	प्रतिशत		
	प्रतिफल	रासायनिक मल समयमा प्राप्त हुन नसकि प्रभावित कृषक	प्रतिशत		
	प्रतिफल	व्यवसायिक रुपमा प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने कृषक	संख्या		
	प्रतिफल	सघन खेतीपातीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर		
	प्रतिफल	करारखेतीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर		
	प्रतिफल	बगर खेतीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर		
	प्रतिफल	खाद्यन्न गोदाम	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि क्षेत्रले ओगटेको पूर्ण रोजगारी	प्रतिशत		
	प्रतिफल	कृत्रिम गर्भादान सेवा संख्या	वार्षिक		
	प्रतिफल	उन्नत नश्लका पशुपंक्षी स्रोत केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	रैथाने पन्छी तथा पशुपालक फार्म	संख्या		
	प्रतिफल	घाँसेवालीले ओगटेको कृषि क्षेत्र	हेक्टरमा		
	प्रतिफल	भेटिरिनरी प्रयोगशाला	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि प्रर्दशनी तथा मेला	संख्या वार्षिक		
	प्रतिफल	माछा पोखरीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर		
	प्रतिफल	मौरी घार	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि प्राविधिक तालिम तथा अभिमुखीकरणबाट पूर्ण लाभान्वित छु भन्ने कृषक	संख्या		
	प्रतिफल	माछाका भूरा वितरण संख्या	प्रतिवर्ष		
	पर्यटन				
	प्रतिफल	पर्यटक आगमन	संख्या	***50	75
	असर	रोजगारीमा योगदान	प्रतिशत		
	असर	कूलग्राहस्थ उत्पादनमा योगदान			
	असर	पर्यटक बसाइ अवधि	दिन		
	असर	प्रति पर्यटक प्रतिदिन खर्च	डलर		
	प्रतिफल	आधारभूत पूर्वाधार पूर्ण भएका पर्यटकीय गन्तव्य	संख्या		
	प्रतिफल	तालिम प्राप्त पर्यटन सम्बद्ध जनशक्ति	संख्या		
	प्रतिफल	आधारभूत सुविधायुक्त होटल, रिसोर्ट, लज	संख्या	***0	1
	प्रतिफल	होमस्टे	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन सूचना केन्द्र	संख्या	***0	1
	प्रतिफल	वार्षिक पर्यटन पात्रो अन्तर्गत समेटिएका पर्यटन गतिविधि	संख्या		
	प्रतिफल	चिनो, कोशेली तथा पर्यटन बिक्री केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	नविनतम पर्यटन गन्तव्य	संख्या		
	प्रतिफल	पक्की सडकको पहुँच पुगेका पर्यटन गन्तव्य	संख्या		
	प्रतिफल	पूर्णरुपमा पर्यटनमा संलग्न रोजगारको	संख्या	***0	20

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
		खानी, खनिज, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति			
	असर	गैर कृषि क्षेत्रमा (उद्योगमा) संलग्न रोजगारहरू	प्रतिशत		
	असर	कूल रोजगारीमा ठूला उद्योगको योगदान (९.२.२)	प्रतिशत		
	असर	कूल गार्हस्थ उत्पानमा उद्योग क्षेत्रको योगदान (प.दि.वि.ल. ८.३.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	थोक व्यापार क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	खुद्रा व्यापारमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आयात मूल्य	रकममा		
	प्रतिफल	निर्यात मूल्य	रकममा		
	प्रतिफल	थोक तथा खुद्रा व्यापारमा कुल लगानी	रकममा		
	प्रतिफल	खानीमा आधारित उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	साना उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	मझौला उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	ठूला उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	संख्या	***140	145
	प्रतिफल	व्यवसायिक अभिमुखीकरण तालिम (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	महिला उद्यमीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	युवा उद्यमीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	समग्र उद्यमीहरूको संख्या (व्यक्तिगत नाममा दर्ता)	संख्या		
		बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र			
	प्रतिफल	आफ्नै नाममा बैङ्क खाता भएका घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	गाँउपालिकामा विस्तार भएका वाणिज्य बैङ्कको	संख्या		
	प्रतिफल	गाँउपालिकामा विस्तार भएका विकास बैङ्क	संख्या		
	प्रतिफल	गाँउपालिकामा विस्तार भएका लघुवित्त	संख्या		
	असर	वित्तीय सेवाको पहुँचमा रहेका घर परिवारको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	प्रति १ लाख वयस्कहरूमा वाणिज्य बैङ्कहरूमा शाखा (८.१०.१ क)	संख्या		
	प्रतिफल	प्रति १ लाख वयस्कहरूमा ए.टि.एम (८.१०.१ ख) प.दि.बि.ल)	संख्या		
	प्रतिफल	बैङ्कबाट ऋण लिएर व्यवसायका उद्योग संचालन गर्ने व्यवसायीको (९.३.२) प.दि.बि.ल.	संख्या		
	असर	लघुवित्तद्वारा समेटिएको खेती गर्ने परिवार प्रतिशत (१०.५.१.१) प.दि.वि.ल.	प्रतिशत		
	असर	३० मिनेटको पैदल दुरीमा बैङ्किङ सेवामा पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत		
		गरीबी निवारण			
	प्रभाव	गरीबीको रेखामुनि रहेको परिवार (प.दि.बि.ल १.२.१)	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रभाव	बहुआयामिक गरिबीको दर (प.दि.बि.ल १.२.२)	प्रतिशत		
	प्रभाव	बेरोजगारी दर (प.दि.बि.ल ८.५.२)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	गरीब लक्षित कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभ लिने घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	भूमिहिन तर करार खेतीबाट लाभन्वित घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	आयमूलक सिप विकास तालिमद्वारा लाभान्वित घरपरिवार	संख्या		
	असर	अशक्त, असहाय, बेसहारा आश्रयस्थलमा समेटिने	संख्या		
	प्रतिफल	स्वास्थ्य बिमाबाट सूरक्षित गरिएका विपन्न परिवार	संख्या		
	प्रतिफल	गरीबीको रेखामुनि रहेका महिला (१.२.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	गरीबीको रेखामुनि रहेका ५ वर्ष मुनिका बालबालिका (१.२.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	कूल बजेटमा सामाजिक सुरक्षा खर्च (१.३.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आफ्नै नाममा अचल सम्पत्ति भएका महिला (१.४.२.१)	प्रतिशत		

स्रोत : *** गाउँपालिकाको आवधिक योजना, २०७८

परिच्छेद - ४: सामाजिक क्षेत्र

४.१ शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि

४.१.१ पृष्ठभूमि

सभ्य र सु-संस्कृत समाजको निर्माणमा शिक्षाको सर्वोपरी भूमिका रहेको हुन्छ । विज्ञान तथा प्रविधिमैत्रि शिक्षा प्रदान गर्न सकेमात्र सक्षम मानव संशाधन तयार हुन्छ । आधुनिक समाज निर्माण गर्न शिक्षामा बृहतर लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । विश्वभर विकसित मुलुकहरूको समग्र विकासको कारण भनेकै ती मुलुकहरूको शिक्षामा गरेको विशाल लगानीको प्रतिफल हो । नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । विशेषगरी आधारभूत तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क र अनिवार्य साथै माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ । उक्त परिप्रेक्ष्यमा राज्यः विशेषगरी स्थानीय सरकारको भूमिका र जिम्मेवारी महत्वपूर्ण हुन गएको छ । ग्रामीण परिवेश रहेको यस गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाका बारेमा अध्ययन गर्दा देशका अन्य स्थानीय तहको तुलनामा साक्षरता दर न्यून रहेको पाइन्छ । हाल यस गाउँपालिकामा बालविकास, आधारभूत विद्यालय, माध्यमिक विद्यालय गरी ४६ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकाबाट प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार यहाँको साक्षरता दर ७५.९८ प्रतिशत रहेको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

शैक्षिक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था, पर्याप्त विषयगत शिक्षक र शैक्षिक सामाग्रीको अभाव, शैक्षिक गुणस्तर प्रति अभिभावकको न्युन चासो, सीप र स्वरोजगारमुलक शिक्षाको कमी, विपन्न समुदायका बालबालिकाको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधिको पहुँचमा कमी, शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिमको अभाव, शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था, नवीनतम शिक्षण प्रणाली र सूचना सञ्चार प्रणालीको न्युन प्रयोग लगायतका समस्या र चुनौती अन्य स्थानका अतिरिक्त यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

४.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी मानव स्रोतको निर्माण
लक्ष्य
गाउँपालिकामा सबैको गुणस्तरीय, प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षामा सहज पहुँचको प्रत्याभूति गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ शिक्षण संस्थाहरुको संस्थागत विकास गर्नु । ✓ सवैकालागि शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउनु । ✓ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक शिक्षामा जोड दिनु । ✓ शैक्षिक विकासका लागि पूर्वाधार विकास तथा उच्च शिक्षाको आधार तयार गर्नु । ✓ संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरुलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउनु ।

४.१.४ रणनीति

1. विद्यालयमा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न संस्थागत विकास गर्ने ।
2. गुणस्तरीय शिक्षाको लागि तालिमको सुनिश्चितता गर्ने ।
3. सबै नागरिकलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
4. दलित अपाङ्गता भएका विपन्न तथा लक्षित समुदायका बालबालिकाको शिक्षाको हक सुनिश्चितता गर्ने ।
5. अनौपचारिक जीवनपर्यन्त सिकाइ प्रणाली स्थापनाका लागि नीतिगत तथा कार्यक्रमगत व्यवस्था गर्ने ।
6. आधारभूत तहमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिमको पहुँचमा सहजता, गुणस्तरीयता तथा उपयोगितामा वृद्धि गर्ने ।
7. उच्च स्तरको जनशक्ति उत्पादनको व्यवस्था गर्ने ।
8. विद्यालयको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।
9. संस्थागत तथा निजि विद्यालयहरुको नियमन गरी सेवामूलक बनाउने ।
10. सामुदायिक विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने ।

४.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	शिक्षा नीति, मापदण्ड तथा कानून निर्माण	आवश्यक कानूनको निर्माण	081/82–081/82	५००	पालिकास्तरीय शिक्षा नीति, मापदण्ड तयार भएको हुने
२	सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरूको वस्तुगत विवरण तयारी	सामुदायिक विद्यालयहरूको वस्तुगत विवरण तयार	081/82-083/84	१५००	सामुदायिक विद्यालयहरूको वस्तुगत विवरण तयार भएको हुने
३	अपाङ्गमैत्री तथा छात्रामैत्री सुविधा सम्पन्न विद्यालय पूर्वाधार निर्माण	सबै प्रकारका विद्यार्थीमैत्री विद्यालय	081/82-083/84	१००००	अपाङ्गमैत्री तथा छात्रामैत्री सुविधा सम्पन्न विद्यालय पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
४	विद्युत पहुँच नपुगेका विद्यालयमा विद्युत जडान वा सोलारको प्रबन्ध	विद्यालयमा विद्युतीकरण	081/82-083/84	८५०	विद्युत पहुँच नपुगेका विद्यालयमा विद्युत जडान वा सोलारको प्रबन्ध भएको हुने
५	स्टेम प्रयोगशाला विस्तारसाथै सामाजिक र भाषा विषयका लागि ल्याब स्थापना	स्टेम प्रयोगशाला स्थापना	082/83-083/84	१०००	कम्तीमा ३० विद्यालयमा स्टेम प्रयोगशाला विस्तार साथै सामाजिक र भाषा विषयका लागि ल्याब स्थापना भएको हुने
६	हरेक विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको प्रवन्ध	विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको उपलब्धता	082/83-083/84	५००	कम्ती मा ३० वटा विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको प्रवन्ध भएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
७	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात अध्ययन, दरबन्दी अनुसार शिक्षकको व्यवस्था	शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार	081/82–083/84	१०००	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात अध्ययन, दरबन्दी अनुसार शिक्षकको व्यवस्था भएको हुने
८	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रम	सरसफाइ र स्वास्थ्य प्रति सचेतना	081/82-083/84	४५००	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रम संचालन भएको हुने
९	अति विपन्न, सिमान्तकृत, विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाको विवरण संकलन	विद्यालय शिक्षाबाट वञ्चित बालबालिकाको लगत संकलन	081/82–081/82	४००	अति विपन्न, सिमान्तकृत, विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाको विवरण संकलन भएको हुने
१०	अभिभावक अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन	अभिभावकलाई जिम्मेवार	साल बसाली	७५०	अभिभावक अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
११	घुम्ती भर्ना अभियान संचालन	भर्ना वृद्धि	साल बसाली	२५००	घुम्ती भर्ना अभियान संचालन भएको हुने
१२	अति विपन्न र सिमान्तकृत बालबालिका छात्रवृत्ति कोष स्थापना	शिक्षामा सबैको पहुँच	साल बसाली	१०००	कम्तीमा १०० जना अति विपन्न र सिमान्तकृत बालबालिकाले छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका हुने
१३	निरक्षरको विस्तृत विवरण संकलन	निरक्षरको तथ्याङ्क संकलन	082/83–082/83	५००	निरक्षरको विस्तृत विवरण संकलन भएको हुने
१४	अनौपचारीक प्रौढ शिक्षा संचालन (प्रत्येक वडामा)	साक्षरता वृद्धि	साल बसाली	३०००	१७ वटा वडाकै साक्षरता दर वृद्धि भएको हुने
१५	निरक्षर केन्द्रित शिक्षा सञ्चार तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम (स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट)	शिक्षा सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि	साल बसाली	१०००	शिक्षा सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि भएको हुने
१६	एक वडा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना	सामुदायिक सिकाई	081/82-082/83	५०००	एक वडा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१७	अपांगता विशेष कक्षा संचालन	शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चि	082/83-083/84		अपांगता विशेष कक्षा संचालन भएको हुने
१८	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापनार्थ पूर्वाधार निर्माण	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना	081/82-083/84	८००	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापनार्थ पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
१९	एक विद्यालय एक प्राविधिक विषय सम्भाव्यता अध्ययन र निर्माणको लागि कोष स्थापना	प्राविधिक शिक्षालाई महत्व	081/82-083/84	२५००	एक विद्यालय एक प्राविधिक विषय सम्भाव्यता अध्ययन र निर्माणको लागि कोष स्थापना भएको हुने
२०	हरेक तहको पाठ्यक्रममा नैतिक, जीवनोपयोगी सामाग्री तय गर्न परामर्श सेवा	नैतिक शिक्षामा जोड	081/82–083/84	१५००	हरेक तहको पाठ्यक्रममा नैतिक, जीवनोपयोगी सामाग्री तय गर्न परामर्श सेवा लिइएको हुने
२१	विद्यालयस्तरीय पोषण शिक्षा कार्यक्रम	शिक्षा र पोषणको अन्तरआबद्धता	साल बसाली	७०००	विद्यालयस्तरीय पोषण शिक्षा कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२२	विद्यालयमा दिवा खाजा कार्यक्रममा स्थानिय उत्पादनको लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम	दिवा खाजामा स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता	081/82–081/82	२००	विद्यालयमा दिवा खाजा कार्यक्रममा स्थानिय उत्पादनको लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२३	नविनतम शिक्षण सिकाई तालिम संचालन	नविनतम शिक्षण	081/82-081/82	१२००	४० शिक्षकलाई जनालाई नविनतम शिक्षण सिकाई तालिम संचालन भएको हुने
२४	विद्यार्थी व्यक्तिगत सूचना प्रणाली निर्माण	विद्यार्थी व्यक्तिगत सूचना प्रणाली	082/83-082/83	८००	विद्यार्थी व्यक्तिगत सूचना प्रणाली निर्माण भएको हुने
२५	शिक्षण सिकाई उपलब्धी मापन ग्रेडिङ प्रणाली निर्माण	ग्रेडिङ प्रणाली निर्माण	081/82-082/83	५००	शिक्षण सिकाई उपलब्धी मापन ग्रेडिङ प्रणाली निर्माण भएको हुने
२६	विद्यालयस्तरिय विद्युतीय सिकाई पूर्वाधार निर्माण	विद्युतीय सिकाई	081/82-083/84	१०००	कम्तीमा २० वटा विद्यालयमा विद्यालयस्तरिय विद्युतीय सिकाई पूर्वाधार निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२७	पठनपाठनमा एकरुपता ल्याउन अतिरिक्त कक्षा मापदण्ड निर्माण	पठनपाठनमा एकरुपता	083/84-083/84	१५००	पठनपाठनमा एकरुपता ल्याउन अतिरिक्त कक्षा मापदण्ड निर्माण भएको हुने
२८	बहुक्षेत्रिय सिप विकास तथा व्यवसायिक तालिम केन्द्र स्थापना	व्यवसायिक सीपमा आधारित तालिम	081/82–083/84	२०००	कम्तीमा १० वटा बहुक्षेत्रिय शिप विकास तथा व्यवसायिक तालिम केन्द्र स्थापना भएको हुने
२९	एक विद्यालय एक सुविधा सम्पन्न पुस्तकालयको स्थापना	सिकाइलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	१३०००	एक विद्यालय एक सुविधा सम्पन्न पुस्तकालयको स्थापना भएको हुने
३०	हरेक कक्षामा सूचना प्रविधिमैत्री स्मार्ट बोर्ड खरिद	सूचना प्रविधिमैत्री स्मार्ट बोर्डको प्रयोग	081/82-083/84	१०००	हरेक कक्षामा सूचना प्रविधिमैत्री स्मार्ट बोर्ड संचालनमा आएको हुने
३१	उत्कृष्ट विद्यालय पुरस्कार कोष	उत्कृष्ट विद्यालयलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	५००	उत्कृष्ट विद्यालय पुरस्कार प्रदान गरिएको हुने
३२	निजी सामुदायिक विद्यालय अन्तरक्रिया कार्यक्रम	व्यवस्थापकीय र गुणस्तर व्यवस्थापन सम्बन्धी अनुभव आदान प्रदान	साल बसाली	४००	निजी सामुदायिक विद्यालय अन्तरक्रिया कार्यक्रम
३३	जेहेन्दार छात्र/छात्रा छात्रवृत्ति कोष निर्माण	सुलभ शिक्षा	082/83-083/84	५००	कम्ती मा १०० विद्यार्थीलाई जेहेन्दार छात्र/छात्रा छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको हुने
३४	हरेक विद्यालयमा उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार कोष स्थापना	कर्मनिष्ठ शिक्षकलाई प्रोत्साहन	082/83–083/84	५००	हरेक विद्यालयमा उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार प्रदान गरिएको हुने
३५	महामारी विशेष वैकल्पिक शिक्षा पूर्वाधार निर्माण	वैकल्पिक शिक्षाको व्यवस्था	081/82-083/84	१०००	करीब २५ विद्यालयमा महामारी विशेष वैकल्पिक शिक्षा पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
३६	स्थानीय पाठ्पुस्तक (हाम्रो कैलाश) लेखन तथा छपाई	स्थानीय पाठ्यपुस्तकलाई प्राथमिकता	081/82-081/82	८००	स्थानीय पाठ्पुस्तक (हाम्रो कैलाश) लेखन तथा छपाई

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
					कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३७	वि.व्य.स.पदाधिकारी र प्र.अ.हरुलाई शैक्षिक अवलोकन भ्रमण	शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार	081/82-081/82	३००	वि.व्य.स.पदाधिकारी र प्र.अ.हरुलाई शैक्षिक अवलोकन भ्रमण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३८	ECd विशेष शिक्षक शिक्षिका तालिम	तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था	081/82-083/84	१५००	ECd विशेष शिक्षक शिक्षिका तालिम संचालन भएको हुने
३९	विज्ञानमा विशेष अभिरुची र क्षमता भएका विद्यार्थीलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम	सिर्जनाको खोजी र प्रोत्साहन	साल बसाली	३००	विज्ञानमा विशेष अभिरुची र क्षमता भएका करीब २५० विद्यार्थीलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिएको हुने
४०	विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी वैज्ञानिकहरूसँग साक्षात्कार कार्यक्रम	वैज्ञानिकहरूसँग साक्षात्कार	साल बसाली	५००	विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी वैज्ञानिकहरूसँग साक्षात्कार कार्यक्रम भएको हुने
४१	शिक्षा क्षेत्र सुधारमा लघु अनुसन्धान गर्न चाहने शिक्षकलाई शैक्षिक प्रोत्साहन अनुदान	शैक्षिक प्रोत्साहन अनुदान	081/82-082/83	१०००	शिक्षा क्षेत्र सुधारमा लघु अनुसन्धान गर्न चाहने करीब १० शिक्षकलाई शैक्षिक प्रोत्साहन अनुदानको व्यवस्था भएको हुने
४२	पालिकास्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना	विज्ञानमा रुची वृद्धि	081/82-083/84	८००	पालिकास्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना भएको हुने
४३	प्रधान अध्यापक शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास तालिम	शैक्षिक नेतृत्व विकास	081/82-083/84	१०००	प्रधान अध्यापक शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास तालिम संचालन भएको हुने

४.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

समग्र विद्यालय सुधारका लागि अध्यापन गर्ने शिक्षक-शिक्षिकामा परिवर्तित ज्ञान तथा सीप अद्यावधिक गर्ने, शिक्षामा समान लैङ्गिक अवसर बढाउने चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन, समय समयमा शिक्षक-विद्यार्थी-अभिभावक अन्तरक्रियाबाट सबै पक्षले रचानात्मक सुधार गर्ने, अध्ययनमा अभिरुची जगाउन स्थापित व्यक्तित्वसँग साक्षात्कार कार्यक्रम गर्ने, स्थानीय आवश्यकता र सम्भाव्यताको आधारमा पाठ्यक्रम निर्माण

गर्ने, नविनतम सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने, पाठ्य सामाग्री समयमै उपलब्ध गराउने जस्ता कार्य गराइएमा गाउँपालिकाको शैक्षिकस्तरमा सुधार हुन्छ । उल्लिखित कार्यक्रम प्राथमिकताका साथ संचालन गर्न नसकिएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

४.२ स्वास्थ्य

४.२.१ पृष्ठभूमी

नेपालको संविधानको धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरिएको छ । उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुने छ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन भनि उल्लेख गरिएको छ । स्वास्थ्य सम्बन्धी आधारभूत सुविधा प्रदान गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको भएकोले स्थानीय तहमा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरुको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ ।

यस गाउँपालिकामा हाल सामान्यस्तरको स्वास्थ्य सेवाहरू यहाँ रहेका विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाहरू मार्फत प्रदान भइरहेको छ भने स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक सुविधा सम्पन्न हस्पिटल र विशेषज्ञ सेवाको अभाव रहेको छ । गाउँपालिकामा हाल ८ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, १ हेल्थ क्लिनिक संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै विभिन्न स्थानहरुमा खोप क्लिनिक र गाउँघर क्लिनिक संचालनमा रहेका छन् । नेपाल सरकारको “एक स्थानीय तह एक अस्पताल निर्माण” अभियान अन्तर्गत गाउँपालिकामा एक सरकारी अस्पताल निमार्ण हुन सके आगामी दिनमा स्वास्थ्य सेवा प्राप्तीमा कैलाश गाउँपालिकावासीलाई राहत मिल्ने देखिन्छ ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

सहज, सुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै वर्ग र समुहको पहुँच र उपलब्धताको कमी, सुविधा सम्पन्न अस्पताल तथा विज्ञ डाक्टरहरूको अभाव, आकस्मिक र विशिष्टिकृत स्वास्थ्य सेवाका लागि सदरमुकाम लगायतका ठूला शहरमा जानु पर्ने अवस्थाको विद्यमानता, २४ सै घण्टा आकस्मिक सेवाको अभाव, स्वास्थ्य सेवाको उचित व्यवस्था र प्रबन्ध नहुँदा बिरामीको अकालमै मृत्यु हुनु, स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीको स्तर वृद्धि गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनु, चेतनाको स्तरको न्युनता लगायतका समस्या र चुनौती यो गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

४.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
घरदैलो मै आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितिता
लक्ष्य
पायक पर्ने स्थानहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गरी सेवा प्रवाहको क्षमतामा बृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- ✓ कैलाशका सबै नागरिकहरुको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
- ✓ स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामाग्रीमा पहुँच बढाउनु ।
- ✓ थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधारका लागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।

४.२.४ रणनीति

1. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रुपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।
2. पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा तोकिएका संख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।
3. पोषण युक्त खानेकुराको बारेमा चेतना बढाउँदै यस सम्बन्धी सेवाको पहुँच सबै बस्तीसम्म पुऱ्याउने ।
4. मातृ तथा नवजात शिशुको मृत्युदर तथा बालमृत्युदर घटाउने र औषत आयु बढाउने ।
5. स्वास्थ्य सेवामा नीजि, सहकारी तथा गै.स.स. को संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरुबाट हुने लगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।
6. कैलाशमा उपलब्ध जडिबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास तथा प्रचलित अन्य पुरक चिकित्सा प्रणालीको संरक्षण एवं व्यवस्थित विकास गर्ने।

४.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	वडास्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति	स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति	081/82-083/84	१००००	वडास्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति भएको हुने
२	पालिकास्तरीय सुविधा सम्पन्न प्याथोलोजी ल्याब निर्माण	सुविधा सम्पन्न प्याथोलोजी ल्याब निर्माण	081/82-083/84	५०००	पालिकामा १ सुविधा सम्पन्न प्याथोलोजी ल्याब निर्माण भएको हुने
३	सुविधा सम्पन्न आकस्मिक उपचार कक्ष निर्माण	आकस्मिक उपचार कक्ष निर्माण	082/83-082/83	२५००	पालिकामा सुविधा सम्पन्न आकस्मिक उपचार कक्ष निर्माण भएको हुने
४	प्रस्तुति सेवा कक्ष निर्माण	प्रस्तुति सेवाको उपलब्धता	081/82-082/83	५०००	प्रस्तुति सेवा कक्ष निर्माण भएको हुने
५	बाल उपचार इकाई निर्माण	बाल उपचारमा सहज पहुँच	081/82-083/84	१०००	बाल उपचार इकाई निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
६	प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा एक एम्बुलेन्स खरिद	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता	081/82-083/84	३०००	प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा कम्तीमा एक एम्बुलेन्स संचालन भएको हुने
७	वडास्तरीय पोषण केन्द्रको स्थापना	पोषणयुक्त खानेकुराको उपलब्धता	081/82-082/83	१५००	करीब १७ वटा पोषण केन्द्रको स्थापना भएको हुने
८	प्रजनन् सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा इकाई स्थापना	प्रजनन् सेवा सम्बन्धी सबै सेवाको सहज उपलब्धता	081/82-083/84	१०००	प्रजनन् सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा इकाई स्थापना भएको हुने
९	पालिकास्तरिय एक दन्त उपचार इकाइ निर्माण	दन्त उपचार सेवाको उपलब्धता	082/83-082/83	२०००	पालिकास्तरिय एक दन्त उपचार इकाइ निर्माण भएको हुने
१०	पालिकास्तरिय एक नाक, कान, घाँटी उपचार इकाइ निर्माण	नाक, कान, घाँटी सेवाको उपलब्धता	082/83-082/83	१०००	पालिकास्तरिय एक नाक, कान, घाँटी उपचार इकाइ निर्माण भएको हुने
११	एक छाला तथा यौनरोग उपचार इकाइ निर्माण	छाला तथा यौनरोग सेवाको उपलब्धता	081/82-083/84	१५००	एक छाला तथा यौनरोग उपचार इकाइ निर्माण भएको हुने
१२	मनोपरामर्श सेवा केन्द्र स्थापना	मनोपरामर्श सेवाको उपलब्धता	081/82-083/84	१०००	मनोपरामर्श सेवा केन्द्र स्थापना भएको हुने
१३	पालिकास्तरीय एक सामान्य शल्य चिकित्सा इकाईको निर्माण	शल्य चिकित्सा सुविधा	081/82-083/84	५०००	पालिकास्तरीय एक सामान्य शल्य चिकित्सा इकाईको निर्माण भएको हुने
१४	पालिकास्तरिय एक सामान्य रेडियोलोजी सेवा इकाईको निर्माण	रेडियोलोजि सेवाको उपलब्धता	081/82-083/84	१५००	पालिकास्तरिय एक सामान्य रेडियोलोजी सेवा इकाईको निर्माण भएको हुने
१५	पालिकास्तरिय एक अक्सिजन प्लान्ट, इसिजी र अल्ट्रासाउण्ड सेवा इकाइको निर्माण	इसिजी र अल्ट्रासाउण्ड सेवाको उपलब्धता	081/82-083/84	३०००	पालिकास्तरिय एक अक्सिजन प्लान्ट, इसिजी र अल्ट्रासाउण्ड सेवा इकाइको निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१६	पालिकास्तरीय एक हाडजोर्नी सम्बन्धी विशेषज्ञ सेवा संचालन	हाडजोर्नी सेवाको उपलब्धता	साल बसाली	२०००	पालिकास्तरीय एक हाडजोर्नी सम्बन्धी विशेषज्ञ सेवा संचालन भएको हुने
१७	पालिकास्तरीय एक ट्रमा केन्द्र स्थापना	ट्रमा केन्द्र स्थापना	081/82-083/84	२५००	पालिकास्तरीय एक ट्रमा केन्द्र स्थापना भएको हुने
१८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तालिम तथा प्रोत्साहन भत्ता	प्रोत्साहन मातृ स्वास्थ्यमा सुधार	साल बसाली	१५००	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तालिम तथा प्रोत्साहन भत्ता वितरण भएको हुने
१९	आमा सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रयोगशाला निशुल्क परिक्षण र सुत्केरी पोषण कार्यक्रम	मातृ स्वास्थ्यमा सुधार	साल बसाली	४०००	आमा सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रयोगशाला निशुल्क परिक्षण र सुत्केरी पोषण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२०	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य बीमा अनुदान	स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच	081/82-083/84	५०००	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य बीमा अनुदान वितरण भएको हुने
२१	वडास्तरीय निशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य परिक्षण शिविर संचालन	सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा	साल बसाली	३०००	वडास्तरीय निशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य परिक्षण शिविर संचालन भएको हुने
२२	र्‍यापिड रेस्पोन्स इकाई को व्यवस्था	र्‍यापिड रेस्पोन्सको संयन्त्र निर्माण	081/82-083/84	२०००	पालिकामा एक र्‍यापिड रेस्पोन्स इकाई को व्यवस्था भएको हुने
२३	योग साधना प्रवचन केन्द्र स्थापना (वडास्तरीय)	योग साधनामा जोड	081/82-083/84	१५०००	प्रत्यक वडामा एक योग साधना प्रवचन केन्द्र स्थापना भएको हुने
२४	व्यक्तिगत र सामुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यालय पाठ्यक्रम	व्यक्तिगत र सामुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतनामा वृद्धि	081/82-081/82	५००	व्यक्तिगत र सामुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यालय पाठ्यक्रम निर्माण भएको हुने
२५	"सन्तुलित र पोषिलो भोजन रोजौं, घर आगन नै खोजौं" कार्यक्रम	स्थानीय खाद्य प्रणाली उपयोगलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	५००	"सन्तुलित र पोषिलो भोजन रोजौं, घर आगन नै खोजौं" कार्यक्रम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२६	नियमित स्वास्थ्य जाँचको महत्वबारे विशेष जनचेतनामूलक कार्यक्रम	स्वास्थ्य सचेतनामा वृद्धि	साल बसाली	१०००	करीब २०० जना लाई नियमित स्वास्थ्य जाँचको महत्वबारे विशेष जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२७	पालिकास्तरीय एक आर्युवेद स्वास्थ्य केन्द्र र प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना	परम्परागत चिकित्सा प्रणालीको संरक्षण	081/82-083/84	२५००	पालिकास्तरीय एक आर्युवेद स्वास्थ्य केन्द्र र प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना भएको हुने
२८	परिवार नियोजन सेवा विस्तार र सशक्तिकरण	सुरक्षित परिवार नियोजन सेवा विस्तार	081/82-081/82	१५०	परिवार नियोजन सेवा विस्तार र सशक्तिकरण सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२९	कैलाश ग्रामिण नेत्र उपचार केन्द्रको लागि औषधी/सिसा सहयोग	नेत्र उपचार सेवाको गुणस्तर वृद्धि	081/82-081/82	१००	कैलाश ग्रामिण नेत्र उपचार केन्द्रको लागि औषधी उपलब्ध भएको हुने
३०	लामा, झाँक्री, वैद्यलाई आधुनिक स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम	परम्परा र आधुनिकताको सम्मिश्रण	081/82-083/84	११०००	लामा, झाँक्री, वैद्यलाई आधुनिक स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम संचालन भएको हुने

४.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आधारभूत, विशेषज्ञ तथा आकस्मिक सेवा सम्बन्धी पूर्वाधारको विकास, प्राचिन र आधुनिक चिकित्सा प्रणालीको प्रयोग र संरक्षण, सरकारका नीति र नागरिकको सचेतना विस्तार, प्रजनन स्वास्थ-सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धी सेवाको विस्तार, नाक, कान, घाँटी तथा मुटु मृगौला लगायतका संवेदनशील अंगको सहज उपलब्धता, महिला तथा किशोरी शिक्षाको प्रचार-प्रसार, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा लगायतका कार्यक्रममा विशेष ध्यान पुऱ्याउन सकिएमा गुणस्तरीय स्वास्थ सेवा सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । अपर्याप्त साधन श्रोत र जनशक्तिको अभावमा उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

४.३ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य

४.३.१ पृष्ठभूमि

कैलाश गाउँपालिका अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता एवं ऐतिहासिक महत्वका विभिन्न स्थानहरुले भरिपूर्ण रहेको छ । कुनै

पनि समुदायको आफ्नै विशिष्ट पहिचान, जीवनशैली, भेषभूषा र रहनसहन हुन्छ । सदियौं देखि अभ्यास गर्दै आइरहेका रीतिरिवाजले मानिसको दैनिक जीवनलाई नियमित र व्यवस्थित गर्न सहयोग पुऱ्याइरहेको हुन्छ । अर्कोतर्फ समुदायपिच्छे आ-आफ्ना धर्म, सँस्कृति, रीतिरिवाज र परम्पराहरू हुन्छन् । ती फरक रीतिरिवाज, रहनसहन र परम्पराहरू समुदाय र समाजका विशिष्ट पहिचान साथै बौद्धिक सम्पदा (Intlleectual Property) भएकाले तिनीहरूको संरक्षण गर्नु जरुरी छ । कैलाश गाउँपालिका यस्ता मौलिक तथा साँस्कृतिक विविधतामा धनी गाउँपालिका हो । यहाँ तामाङ, चेपाङ, क्षेत्री, मगर, विश्वकर्मा, गुरुङ, ब्राहमण लगायतका समुदायका व्यक्तिहरु बसोवास गर्दछन् । यहाँ बसोवास गर्ने विभिन्न जातजाति र सम्प्रदायका आ-आफ्नै किसिमको धर्म, सँस्कृति र चालचलनहरु छन् । यहाँ दशैं, तिहार, माघेसक्रान्ती, होली, शिवरात्री, कृष्णजन्माष्टमी, तिज, ल्होसार जस्ता विभिन्न चाडपर्व एवं साँस्कृतिक उत्सवहरु मनाउने गरिन्छ ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

स्थानीय भाषा, कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षणमा ठोस योजनाको कमी, युवा पुस्ताको उदासिनता, प्राचिनता र मौलिकता संरक्षण गर्ने तर्फ पर्याप्त अध्ययन अनुसन्धान, विभिन्न धार्मिक स्थलहरू मर्मत सम्भार नहुँदा जीर्ण अवस्थामा पुग्नु, विभिन्न जातिको भेषभुषा तथा भाषाको संरक्षण गर्नु, आर्थिक प्रलोभनमा पारी धर्म परिवर्तन गराउने परिपाटी रोक्नु, लगानी तथा अग्रसरताको कमी, स्थानीय पाठ्यक्रममा स्थानीय कला साहित्य संरक्षण सम्बन्धी विषय वस्तुको विकास र समावेश लगायतका विविध समस्या र चुनौती रहेका छन् ।

४.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
सभ्य र सु-सँस्कृत समाजको निर्माण
लक्ष्य
सँस्कृति, भाषा, कला र साहित्यको जर्गेना र विकास मार्फत सभ्य र सौहार्दपुर्ण समाजको स्थापना गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ स्थानीय पहिचान कायम हुने भाषा, कला, सँस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु ।
✓ सँस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको श्रृजनात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउनु ।

४.३.४ रणनीति

1. सँस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको वस्तुगत अभिलेखिकरण गर्ने ।
2. भाषा, सँस्कृति, कला साहित्यलाई जीवन्त तुल्याउने ।
3. कला, साहित्य, भाषा, सँस्कृतिका सर्जकहरूलाई सहयोग र प्रोत्साहन गर्ने ।
4. साँस्कृतिक, साहित्यिक, भाषिक तथा कला सम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।

४.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	र समाप्ति अवधि (सुरु)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाको Inventory तयार	साँस्कृतिक सम्पदा सम्बन्धी अध्ययन	081/82-081/82	२५००	गाउँपालिकाको अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाको Inventory तयार भएको हुने
२	अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदा तथा बौद्धिक सम्पदाको विवरण प्रकाशन	साँस्कृतिक सम्पदाको अध्यावधिक अभिलेख	082/83-082/83	५००	साँस्कृतिक सम्पदा तथा बौद्धिक सम्पदाको विवरण प्रकाशन भएको हुने
३	साँस्कृतिक वृत्तचित्र निर्माण	सूचनाको सम्प्रेषण	082/83-082/83	१०००	पालिकाको साँस्कृतिक वृत्तचित्र निर्माण भएको हुने
४	लेखक, कलाकार, साहित्यकारहरूको विवरण संकलन	सर्जकको अभिलेखाङ्कन र सम्मान	082/83-082/83	३००	पालिकाको लेखक, कलाकार, साहित्यकारहरूको विवरण संकलन भएको हुने
५	विद्यालय तथा अन्तर विद्यालय साँस्कृतिक प्रतियोगिता	स्वस्थ प्रतिस्पर्धा मार्फत सँस्कृतिको प्रवर्द्धन	081/82-083/84	५००	विद्यालय तथा अन्तर विद्यालय साँस्कृतिक प्रतियोगिता संचालन भएको हुने
६	राष्ट्रिय तथा प्रादेशिकस्तरको साँस्कृतिक प्रतियोगिता तयारी कोष	सँस्कृतिको प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन	083/84-083/84	१०००	राष्ट्रिय तथा प्रादेशिकस्तरको साँस्कृतिक प्रतियोगिता तयारी कोष स्थापना भएको हुने
७	साँस्कृतिक गतिविधि प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन	पर्यटन प्रवर्द्धन	081/82-083/84	२००	पालिकाका साँस्कृतिक गतिविधि बारे प्रचार प्रसार भएको हुने
८	लोपोन्मुख जातजाती, भाषा तथा साँस्कृतिक गाथा संरक्षण कार्यक्रम	परम्परा, मौलिकता र साँस्कृतिको संरक्षण	082/83-083/84	३००	लोपोन्मुख जातजाती, भाषा तथा साँस्कृतिक गाथा संरक्षण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
९	कला, साहित्य र सँस्कृतिका सर्जक तथा कलाकारहरूसँग अन्तरक्रिया	सर्जकको राय परामर्शको सम्मान	081/82-083/84	२००	कला, साहित्य र सँस्कृतिका सर्जक तथा कलाकारहरूसँग अन्तरक्रिया भएको हुने
१०	पालिकास्तरीय साँस्कृतिक कोषको निर्माण	साँस्कृतिक कार्यमा सहजीकरण	साल बसाली	५००	पालिकास्तरीय साँस्कृतिक कोषको निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	र समाप्ति अवधि (सुरु)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
११	कलाकार, सर्जक तथा कला-पत्रकार सम्मान	सर्जकको सम्मान	साल बसाली	१००	कम्तीमा २० जना कलाकार, सर्जक तथा कला-पत्रकार सम्मानित भएको हुने
१२	कला संग्रहालय निर्माण	सँस्कृतिको संरक्षण	081/82-83/84	५०००	पालिकास्तरीय एक कला संग्रहालय निर्माण गरिएको हुने
१३	नियमित सांस्कृतिक गतिविधि, उत्सव आयोजना	मनोरञ्जन र सँस्कृतिको संरक्षण	081/82-083/84	१५००	नियमित रुपमा सांस्कृतिक गतिविधि तथा उत्सव आयोजना भएको हुने
१४	घाटु नाच मेला व्यवस्थापन	परम्परागत सँस्कृतिको संरक्षण	081/82-081/82	२००	घाटु नाच तथा मेला व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१५	धार्मिक, पर्यटकिय तथा ऐतिहासिक स्थलको फोटो संकलन	ऐतिहासिक स्थललाई प्रवर्द्धन	081/82-081/82	२५०	धार्मिक, पर्यटकिय तथा ऐतिहासिक स्थलको फोटो संकलन भएको हुने ।
१६	तामाङ भाषा तथा संस्कृति संरक्षण कार्यक्रम	परम्परागत भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण	081/82-081/82	५००	तामाङ भाषा तथा संस्कृति संरक्षण कार्यक्रम संचालन भएको हुने

४.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

योजनाबद्ध साँस्कृतिक प्रदर्शनी, महोत्सव, मेलाको आयोजना, सर्जकलाई प्रोत्साहन, साँस्कृतिक समुहलाई प्रतिस्पर्धा, प्रदर्शनीमा भाग लिन प्रोत्साहन, कला संग्रहालयको निर्माण तथा स्थानीयबासीलाई मौलिकताको संरक्षणमा प्रोत्साहित गर्न सकिएमा कला सँस्कृतिको संरक्षणमा अपेक्षाकृति नतिजा हासिल गर्न सकिन्छ । बहुसरोकारवाला निकायको सहभागिता नभएमा क्षयिकरण हुँदै जाने जोखिम रहन्छ।

४.४ लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण

४.४.१ पृष्ठभूमि

सामाजिक जागरणको पर्याप्तता नभएको, राजनीतिक चेतनाको परिपक्वता भैनसकेको र पुरानो सामाजिक, जातिय, लैङ्गिक तथा वर्गिय स्वरुपको समाजमा व्यापक रुपान्तरण समेत भैनसकेकाले नेपालमा लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिकको सम्मान र सामाजिक सुरक्षा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार र कठिनाईहरूको सम्बोधन तथा समग्र सामाजिक समावेशीकरणका मुद्दाहरू सामाजिक विकासका दृष्टिले केन्द्रिय भाग मै रहेका छन् । यसर्थ यस गाउँपालिकामा समेत यी सवालहरूको व्यापक सानर्दभिकता रहेको र विकास योजनाले यी विषयहरूलाई महत्व दिएर समेट्नुपर्ने देखिन्छ । नेपालको संविधानमा नै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय,

भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ। गाउँपालिकाले बालमैत्री स्थानिय तह घोषणा प्रोत्साहन कार्यक्रम, बालबिवाह अन्त्यका लागि समुदाय परिचालन कार्यक्रम, बावुआमाविहीन बालवालिका संरक्षण, अपाङ्गगता भएका व्यक्तिहरुका लागि समुदायमा आधारित पुर्नस्थापना सहयोग क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन सके असमानताको जालो तोड्न सहज हुन जान्छ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

जातिय तथा लैङ्गिक विभेदको अन्त्य नहुनु, लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक सशक्तिकरणमा गरिएको लगानी, कार्यक्रम र प्रयासले प्रभावकारी नतिजा ल्याउन नसक्नु, बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा नहुनु, सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणका दिगो र स्थायी कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने तथा समता र समानतामा आधारित समाजको निमार्ण गर्नुपर्ने चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

४.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
"महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गतामैत्री कैलाश"
लक्ष्य
महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन गराउने ।
उद्देश्यहरू
✓ महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु । ✓ बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्रि वातावरण सिर्जना गर्नु । ✓ ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु । ✓ अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण मार्फत जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

1. पालिका मातहतका सबै निकायहरुमा लैङ्गिक समानता बृद्धि गर्ने ।
2. लैङ्गिक हिसां अन्त्य गर्ने प्रकारका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
3. ज्येष्ठ नागरिकको हेरचाह स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण तय गर्ने ।
4. ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।
5. अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनकि सेवामा पहुँच बढाउने ।

४.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र-कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	अनिवार्य नारी शिक्षा विशेष नीति तथा कार्ययोजना निर्माण	महिला शिक्षामा जोड	081/82-081/82	२००	अनिवार्य नारी शिक्षा विशेष नीति तथा कार्ययोजना निर्माण भएको हुने
२	वडास्तरीय महिला हिंसा तथा लैङ्गिक भेदभाव निगरानी सेल गठन	महिला हिंसा तथा लैङ्गिक भेदभावमा कमी	081/82-081/82	१००	वडास्तरीय महिला हिंसा तथा लैङ्गिक भेदभाव निगरानी सेल गठन भएको हुने
३	अनिवार्य छोरी शिक्षा कार्यक्रम	महिला साक्षरता र सशक्तिकरण	082/83-083/84	३००	अनिवार्य छोरी शिक्षा कार्यक्रम संचालन भएको हुने
४	महिला हिंसा र दाइजो प्रथा विरुद्ध वर्षभरी सप्ताहव्यापी कार्यक्रम	महिला हिंसा र दाइजो विरुद्ध अभियान संचालन	081/82-083/84	५००	महिला हिंसा र दाइजो प्रथा विरुद्ध वर्षभरी सप्ताहव्यापी कार्यक्रम संचालन भएको हुने
५	सामाजिक शिक्षामा यौन हिंसा, अपहरण, बलात्कार जस्ता विषयमा शिक्षक-शिक्षिका अभिमुखीकरण कार्यक्रम	यौनजन्य हिंसा सम्बन्धी जनचेतना	साल बसाली	२००	सामाजिक शिक्षामा यौन हिंसा, अपहरण, बलात्कार जस्ता विषयमा शिक्षक-शिक्षिका अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
६	महिला सीप विकास तथा आय आर्जन साथै नेतृत्व विकास तालिम संचालन	नेतृत्व र आर्थिक सबलीकरणमा जोड	साल बसाली	१५००	महिला सीप विकास तथा आय आर्जन साथै नेतृत्व विकास तालिम सञ्चाल नभएको हुने
७	सफल महिला उद्यमी साक्षात्कार कार्यक्रम	महिला उद्यमिको पहिचान र प्रोत्साहन	082/83-082/83	१००	महिला उद्यमिको पहिचान र प्रोत्साहन गरिएको हुने
८	नमूना महिला लघु उद्यमी समुह तथा व्यवसायीलाई मापदण्डका आधारमा venture capital को प्रवन्ध	महिला उद्यमशिलता प्रवर्द्धनमा जोड	081/82-083/84	३००	२० वटा महिला लघु उद्यमी समुह तथा व्यवसायीलाई मापदण्डका आधारमा venture capital को प्रवन्ध भएको हुने
९	न्यायिक समितिमा लैङ्गिक भेदभाव विरुद्ध न्याय सम्पादन तालिम	न्यायिक समितिको सशक्त भुमिका	081/82-081/82	१००	न्यायिक समितिमा लैङ्गिक भेदभाव विरुद्ध न्याय सम्पादन तालिम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र-कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१०	एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम व्याज अनुदान	एकल महिलाको सामाजिक सम्मानमा वृद्धि	081/82-083/84	३००	२० जना एकल महिला लाई आत्मनिर्भर कार्यक्रम मार्फत व्याज अनुदान प्रदान भएको हुने
११	महिला सुरक्षा गृहको निर्माण	हिसां पिडित महिलालाई आश्रय र सुरक्षा	082/83-082/83	१५००	महिला सुरक्षा गृहको निर्माण भएको हुने
१२	महिला उद्यमी वस्तु विक्री केन्द्र स्थापना	महिला उद्यमशीलतालाई प्रोत्साहन	081/82-082/83	१५००	महिला उद्यमी वस्तु विक्री केन्द्र स्थापना भएको हुने
१३	पालिकामा "जेष्ठ नागरिक सहयोग कक्ष" गठन	जेष्ठ नागरिकलाई सहयोग	082/83-082/83	१००	पालिकामा "जेष्ठ नागरिक सहयोग कक्ष" गठन भएको हुने
१४	जेष्ठ नागरिक वडास्तरिय नि:शुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन	जेष्ठ नागरिक केन्द्रित स्वास्थ्य सुविधा	साल बसाली	२००	जेष्ठ नागरिक वडास्तरिय नि:शुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन भएको हुने
१५	वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक सत्संग, योग तथा ध्यान केन्द्र निर्माण	सत्संग, योग तथा ध्यान सुविधा	082/83–083/84	१५००	वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक सत्संग, योग तथा ध्यान केन्द्र निर्माण भएको हुने
१६	जेष्ठ नागरिक तिर्थाटन परिवहन अनुदान	तिर्थाटन परिवहन अनुदान	साल बसाली	४००	जेष्ठ नागरिक तिर्थाटन परिवहन अनुदान वितरण गरिएको हुने
१७	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा अति विपन्न अनुदान	सुलभ स्वास्थ्य सेवा	081/82-083/84	४००	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा अति विपन्न अनुदान वितरण गरिएको हुने
१८	जेष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	जेष्ठ नागरिक सम्मान	साल बसाली	५००	कम्तीमा ६० जना जेष्ठ नागरिक सम्मानित भएको हुने
१९	पूर्ण अपाङ्गता भएकाहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन र अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण	तथ्याङ्क संकलन र परिचय पत्र वितरण	साल बसाली	५००	पूर्ण अपाङ्गता भएकाहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन र अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण भएको हुने
२०	विशेष क्षमता भएका अपाङ्ग लक्षित कलाकारिता, आय आर्जन	सीप र आर्थिक निर्भरता	साल बसाली	३००	विशेष क्षमता भएका अपाङ्ग लक्षित कलाकारिता, आय आर्जन तथा शिप विकास तालिम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र-कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
	तथा शिप विकास तालिम				
२१	पूर्ण अपाङ्गहरूलाई आवश्यकता अनुसार सामाग्री र जीवन निर्वाह भत्ता	अपाङ्गमैत्री सामाग्री वितरण जीवन निर्वाहमा सहयोग	081/82-083/84	५००	पूर्ण अपाङ्गहरूलाई आवश्यकता अनुसार सामाग्री र जीवन निर्वाह भत्ता वितरण भएको हुने
२२	अल्पसंख्यक वर्गका परिवारमा जन्मने शिशुको नाममा बैकमा रु. १००० को खाता संचालन	सामाजिक सुरक्षा	081/82-083/84	२५००	अल्पसंख्यक वर्गका परिवारमा जन्मने शिशुको नाममा बैकमा रु. १००० को खाता संचालन भएको हुने
२३	सरकारी सेवामा मूल प्रवाहिकरण गर्न विशेष तयारी कक्षा संचालन	क्षमता विकास	081/82–083/84	१००	सरकारी सेवामा मूल प्रवाहिकरण गर्न विशेष तयारी कक्षा संचालन भएको हुने
२४	लक्षित वर्ग अभिभावक शिक्षा तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण	शैक्षिक सामाग्रीको सहज उपलब्धता	081/82-083/84	२०००	लक्षित वर्ग अभिभावक शिक्षा तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण भएको हुने
२५	दलित नमूना बस्ती र दलित महिला सहकारी स्थापना अन्तरक्रिया	सामाजिक र आर्थिक सशक्तिकरण	081/82-083/84	३००	दलित नमूना बस्ती र दलित महिला सहकारी स्थापना अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२६	दलित विशेष परम्परागत सीपलाई व्यवसायिकता प्रदान गर्न विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम	परम्परागत सीपको आधुनिकिकरण	081/82-083/84	२००	दलित विशेष परम्परागत सीपलाई व्यवसायिकता प्रदान गर्न करीब १०० जनालाई विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२७	जेष्ठ नागरिक दिवस, महिला दिवस, बाल दिवस, अपाङ्गता दिवस लगायतका कार्यक्रम संचालन	लक्षित वर्गलाई प्रोत्साहन	081/82-081/82	१००	जेष्ठ नागरिक दिवस, महिला दिवस, बाल दिवस, अपाङ्गता दिवस लगायतका कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२८	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य उपचार सहयोग कार्यक्रम	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य उपचारमा सहजता	081/82-081/82	४००	विपन्न नागरिक स्वास्थ्य उपचार सहयोग कार्यक्रम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र-कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
२९	दलित विद्यार्थी विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना	गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच	081/82-083/84	१८००	करीब ५० दलित विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्ति प्रदान गरीएको हुने

४.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

महिला, जेष्ठ नागरिक, दलित, लैङ्गिक रुपमा अल्पसंख्यक आदिको आवश्यकताको सहि पहिचान गरी सम्बोधनका कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा तयार भएमा मात्र मनो-सामाजिक सोच र व्यवहारमा परिवर्तन हुन्छ । घरेलु तथा यौनजन्य हिंसा विरुद्ध शुन्य सहशीलता, बालिका शिक्षामा लगानी, विकासका आयोजना/कार्यक्रम छनौट, निर्णय निर्माणमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गरिएमा महिला सशक्तिकरण, सामाजिक-आर्थिक नेतृत्व विकास हुने सम्भावना रहन्छ । प्राथमिकता र आवश्यकता अनुसारको स्रोत विनियोजन, बहुसरोकारवाला पक्षको समन्वय हुन नसकेमा अपेक्षित उपलब्धि हुन नसक्ने जोखिम रहन्छ ।

४.५ बालबालिका

४.५.१ पृष्ठभूमि

बालबालिकाको समग्र वर्तमान अवस्थाले भोलीको राष्ट्र तथा समाज निर्माणमा जिम्मेवार हुने मानव संशाधन कस्तो हुनेछ भन्ने निर्धारण गर्दछ । तसर्थ बालबालिकाको उचित हेरचाह, शिक्षा, पोषण, स्वास्थ्य जस्ता विषयहरु नागरिकको दायित्व र जिम्मेवारीका मात्र विषय होइनन् । त्यसकारण नेपालको संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरी बालअधिकार संरक्षणलाई राज्यको अनिवार्य दायित्व भित्र राखेको छ भने स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ तथा दिगो विकास लक्ष्य समेत बालबालिका तथा किशोरकिशोरीमाथि हुने सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्नेतर्फ लक्षित रहेको छ । तसर्थ बालबालिकाको उचित हेरचाह, शिक्षा, पोषण, स्वास्थ्य जस्ता विषयहरू बाल अधिकारका अर्थात् नागरिक दायित्व र जिम्मेवारीका मात्र विषय होइनन्, यी विषय आज हामीले भोलिको समाज र राष्ट्र निर्माणमा गरिने बृहत लगानीसँग गाँसिएका विषयहरू हुन् । अपाङ्गमैत्री शिक्षाको अभावका कारण अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु विद्यालय बाहिर रहनु, उनीहरुका लागि रोजगार, सामाजिक सहभागिता र आयआर्जनका अवसरमा समान पहुँच नहुनु र विभिन्न अवरोध, विभेद र असमान व्यवहारको अवस्था विद्यमान हुनु जस्ता समस्या हो भने बालबालिकाहरू स्वास्थ्य तथा पोषणका हिसाबले समेत पूर्ण सुरक्षित राख्नु गाउँपालिकाको दायित्वभित्र पर्दछ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

सबै प्रकारका बालश्रम, बाल यौन शोषण, बालविवाह तथा बालहिंसाको अन्त्य गरी बालमैत्री शासनको स्थापना, बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा नहुनु, बालबालिकाको शिक्षा, दिक्षा, पोषण र स्याहार सुसार सम्बन्धी

चेतनाको विस्तार तथा उचित विकास र संरक्षणको लागि गाउँपालिकाले उचित नीति, बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्ने दीर्घकालीन समस्या र चुनौती रहेका छन् ।

४.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
नैसर्गिक अधिकार पूर्ण बालमैत्री समाज
लक्ष्य
बालबालिकाको अधिकार अन्तर्गत स्वास्थ्य, पोषण, उचित स्याहार र शिक्षाका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने ।
उद्देश्यहरू
बालबालिकाका मौलिक हकको सुनिश्चितता गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

1. बालअधिकार सम्बन्धी जनचेतना जागरण गर्ने ।
2. अति विपन्न तथा विशेष संरक्षण आवश्यक असहाय बालबालिका केन्द्रित कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
3. बालअधिकार सम्बन्धी नीतिगत सुधार तथा व्यवस्था गर्ने ।

४.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	बालबालिकाको वस्तुगत स्थितिपत्र तयारी	बालबालिकाको स्थिति अवगत	081/82-081/82	१०००	बालबालिकाको वस्तुगत स्थितिपत्र तयारी भएको हुने
२	बाल अधिकार सम्बन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	बाल अधिकार सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि	साल बसाली	५००	बाल अधिकार सम्बन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३	अतिविपन्न, असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण संकलन, शिक्षा स्वास्थ्य र पोषणको प्रबन्ध	शिक्षा स्वास्थ्य र पोषणमा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित	081/82–081/82	२००	अतिविपन्न, असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण संकलन, शिक्षा स्वास्थ्य र पोषणको प्रबन्ध भएको हुने
४	बाल संरक्षण समिति स्थापना	बाल संरक्षण	081/82-081/82		बाल संरक्षण समिति स्थापना भएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
५	बालकोष निर्माण	बाल संरक्षण	082/83-082/83	४०००	बालकोष निर्माण भएको हुने
६	बालश्रम र बालविवाह मुक्त पालिका घोषणा	बालमैत्री गाउँपालिका	081/82-082/83	५००	बालश्रम र बालविवाह मुक्त पालिका घोषणा भएको हुने
७	बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना अभियान	बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि	081/82-083/84	७००	बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना अभियान गरिएको हुने
८	बाल क्लबमा आबद्ध बालबालिकाको नेतृत्व विकास तालिम	बालबालिकाको नेतृत्व विकास	081/82-083/84	३००	बाल क्लबमा आबद्ध बालबालिकाको नेतृत्व विकास तालिम संचालन भएको हुने
९	बाल हेल्पलाईन संचालन	समस्यामा परेका बालबालिकालाई सहयोग	081/82–082/83	२००	बाल हेल्पलाईन संचालनमा आएको हुने
१०	बाल उद्यान सम्भाव्यता अध्ययन	बालमैत्री गाउँपालिका	082/83–082/83	१००	बाल उद्यान सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने

४.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

बालमनोविज्ञान, बाल आवश्यकता, रुची र चाहना तथा समयको माग अनुकुलका तहगत सरकारका नीति, विधी र कार्यक्रम तथा शिक्षा प्रणालीको विकास गरिएमा भविष्यको लागि आवश्यक जनशक्ति र प्रतिस्पर्धी कर्णधारको विकास गर्न सम्भव हुन्छ । नैतिकता, समाजिक मुल्य, मान्यता, अनुशासन जस्ता विषयमा बालबालिकालाई मूलप्रवाहिकरण गर्न नसकिएमा समग्र देशको भविष्य नै अन्यौलग्रस्त हुनसक्छ ।

४.६ युवा, मानव संसाधन, श्रम तथा रोजगार

४.६.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ अनुसार १६ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ । देशको प्रमुख श्रमशक्ति, मानव संसाधन र उर्जाको आधार स्तम्भ नै यी युवाहरु हुन् । युवाको सामर्थ्यलाई पूर्णत सदुपयोग गरेका राष्ट्रहरूले नै ठूलो फड्को मारेका छन् । विकासमा युवा सहभागिताको अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उमयोगको वातावरण तयार गरी युवाहरुको सशक्तिकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ । पुँजीको रुपमा रहेका युवाहरुको विदेश पलायन रोक्दै विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरुको पहुँच बढाउने र सामाजिक-आर्थिक रुपान्तरणमा युवाहरुलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशिल, अनुशासित युवाहरुबाट पालकाको विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नुपर्ने भएको छ ।

४.६.२ समस्या तथा चुनौती

श्रमको सम्मान गर्ने भावना, सीप, स्वरोजगार र उद्यमशिलता विकास गर्ने शिक्षा प्रणालीको विकास, सकारात्मकता, सामाजिक सद्भाव र सामुदायिक विकासमा योगदान सम्बन्धी चेतनाको विस्तार, विदेश गएकाहरूलाई स्वदेशमै रोजगार सिर्जना, युवा जनशक्तिलाई यथोचित अभिमुखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था हुन नसक्नु, अनुशासन र सामाजिक कु-संस्कार उन्मुलन योगदानमा युवाको संलग्नता वृद्धि कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने चुनौती रहेका छन् । युवा पलायनलाई रोक्न ठोस योजनाको कमी जस्ता समस्या समेत विद्यमान रहेका छन् ।

४.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
श्रमशिल, कर्मठ र दक्ष युवा मानव संसाधन निर्माण
लक्ष्य
गाउँपालिकाको युवा जनसंख्यालाई पूर्ण रोजगार र उच्च उत्पादनमुखि बनाउने ।
उद्देश्यहरू
✓ श्रमशिल र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरुको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु ।

४.६.४ रणनीति

1. विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।
2. युवालाई उद्यमशिल, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।
3. दक्ष र सिपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने ।
4. युवामा सकारात्मक सोच सृजनशिलता र नेतृत्व विकास गर्ने ।
5. योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।
6. प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।

४.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	युवा स्थितिपत्र तयार	युवाको बारेमा जानकारी	081/82-081/82	२००	युवा स्थितिपत्र तयार भएको हुने
२.	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको समग्र विवरण तयार	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको बारेमा जानकारी	081/82-081/82	५००	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको समग्र विवरण तयार भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
३	रोजगारीमूलक तथा युवा अभिमुखीकरण तालिम	युवालाई तालिमको व्यवस्था	साल बसाली	१०००	रोजगारीमूलक तथा युवा अभिमुखीकरण तालिम संचालन भएको हुने
४	युवा स्वयंसेवा दस्ता तालिम	तालिम प्राप्त युवा उत्पादन	081/82-083/84	२००	युवा स्वयंसेवा दस्ता तालिम संचालन भएको हुने
५	युवा कलाकारिता तालिम	कलाकार उत्पादन	081/82-083/84	३००	युवा कलाकारिता तालिम संचालन भएको हुने
६	प्रधानमन्त्री रोजगार विशेष तालिम		081/82-083/84	५००	प्रधानमन्त्री रोजगार विशेष तालिम संचालन भएको हुने
७	युवा उद्यमीहरूको वडागत विवरण सङ्कलन गरी नेतृत्व विकास तथा उद्यमशिलता विकास तालिम	युवामा नेतृत्व क्षमताको अभिवृद्धि	082/83-082/83	१०००	युवा उद्यमीहरूको वडागत विवरण सङ्कलन गरी नेतृत्व विकास तथा उद्यमशिलता विकास तालिम संचालन भएको हुने
८	बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार युवाहरूलाई माथी उठाउन वस्तुगत युवा उत्थान तथा सवलिकरण कार्यक्रम संचालन	युवा लक्षित कार्यक्रम	082/83-082/83	१५००	बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार युवाहरूलाई माथी उठाउन वस्तुगत युवा उत्थान तथा सवलिकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने

४.६.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने युवाको अवस्था पहिचान गरी आवश्यकता सम्बोधन गर्ने विशिष्ट र सामान्य प्रकृतिका कार्यक्रम तर्जुमा, नवप्रवर्तनकारी सोच, व्यवसायिक खोजकर्म गर्ने जोस र जागरणयुक्त युवालाई सहि मार्ग निर्देशन, आर्थिक-प्राविधिक सहयोग र अनुकरणीय कार्यलाई पहिचान गर्न सकेमा सम्पूर्ण युवाशक्ति विकासका संवाहक बन्न सक्छन् । युवा लक्षित नीति/कार्यक्रम तर्जुमा गर्न नसकेमा सामाजिक सद्भावमा खलल, हिंसा बढोत्तरी, विकासमा अवरोध हुन पुगी समाज अवन्नतिको मार्गमा जाने जोखिम रहन्छ ।

४.७ खेलकुद तथा मनोरञ्जन

४.७.१ पृष्ठभूमि

अनुशासन, राष्ट्रिय भाइचारा प्रदर्शनी गरी शारीरिक तन्दुरुस्ती कायम गर्न खेलकुद विकासको अहम् महत्व रहेको हुन्छ । विश्वका विकसित देशहरूले खेल पर्यटन मार्फत समृद्धि हासिल गरेको र विश्वस्तरमा पहिचान

स्थापित गरेको पाइन्छ । उदाहरणको लागि स्पेन, इटली, इङ्गल्याण्ड, ब्राजिल, फ्रान्स जस्ता यूरोपियन राष्ट्रहरू हाल खेल प्रवर्द्धन मार्फत विश्व परिचित मात्र नभई खबौं डलरको कारोबार गर्दछन् । छिमेकी राष्ट्र भारतसमेत क्रिकेटका लागि प्रसिद्ध मानिन्छ । पूर्वाधार अभाव तथा व्यवसायिकताको अवसर नहुँदा नहुँदै पनि नेपाली खेलाडीहरू खेलकुदमा आबद्ध छन् किनकी खेलकुद विकास आर्थिक समृद्धिसँग पनि जोडिएको छ । यस गाउँपालिकाले पनि आफ्ना नीति तथा कार्यक्रममा खेलकुद विकासलाई महत्व दिएको छ । व्यक्तिको सर्वाङ्गिण विकासमा खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । अनुशासन, राष्ट्रिय भाइचारा प्रदर्शन गरी शारीरिक तन्दुरुस्ती कायम गर्न खेलकुद विकासको अहम् महत्व रहेको हुन्छ ।

४.७.२ समस्या तथा चुनौती

खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि दीर्घकालिन सोचको अभाव, खेलाडीमा व्यवसायिकताको कमी, आधुनिक र सुविधा सम्पन्न खेल र मनोरञ्जनात्मक पूर्वाधारको अभाव, स्थानीय स्तरमा खेलकुद प्रशिक्षकको अभाव, खेलकुद तथा मनोरञ्जनमा यथोचित लगानी गर्न नसक्नु, समयसापेक्ष क्षेत्रीय र राष्ट्रियस्तरका प्रतिस्पर्धाको आयोजना नहुनु लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा विद्यमान रहेका छन् ।

४.७.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
“युवा जनशक्ति र खेलकुदको विकास पालिकाको समृद्धिको आधार”
लक्ष्य
युवा जनशक्तिलाई पालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ युवाहरुलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउँदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु । ✓ खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।

४.७.४ रणनीति

1. खेलकुद पूर्वाधारको प्रबन्ध गर्ने ।
2. खेलाडी पहिचान तथा प्रशिक्षण गर्ने ।
3. खेलकुद प्रतियोगिता संचालन गर्ने ।
4. खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।

४.७.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	वडास्तरीय खेलकुद समितिको स्थापना, खेल मैदान निर्माण र	खेलकुद विकासका लागि संस्थागत, आर्थिक र अन्य व्यवस्थापन	081/82-083/84	१५०००	वडास्तरीय खेलकुद समितिको स्थापना भइ

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
	मर्मत सम्भार तथा खेल सामाग्री खरिद				खेल मैदान निर्माण र मर्मत सम्भार भएको हुने
२	वडास्तरीय खेलकुद विकास समिति निर्माण	खेलकुद विकास समिति निर्माण	082/83-082/83	७०००	वडास्तरीय खेलकुद विकास समिति निर्माण भएको हुने
३	खेलाडीको व्यक्तिगत विवरण तयारी	खेलाडीको अद्यावधिक विवरण उपलब्ध	082/83–082/83	२००	खेलाडीको व्यक्तिगत विवरण तयारी भएको हुने
४	खेलाडी प्रशिक्षण (नियमित, स्थानीय, प्रादेशिक र राष्ट्रियस्तरको प्रतियोगिता)	नियमित प्रशिक्षण	साल बसाली	२५००	खेलाडी प्रशिक्षण (नियमित, स्थानीय, प्रादेशिक र राष्ट्रियस्तरको प्रतियोगिता) संचालन भएको हुने
५	एक सामुदायिक विद्यालय खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गुरुयोजना तयार	गुरुयोजना निर्माण	082/83–082/83	२०००	एक सामुदायिक विद्यालय खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गुरुयोजना तयार भएको भएको हुने
६	विद्यालयमा खेल मैत्री वातावरण निर्माण	स्वास्थ्य र मनोरञ्जनमा जोड	081/82-083/84	१०००	विद्यालयमा खेल मैत्री वातावरण निर्माण भएको हुने
७	वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता	स्वस्थ प्रतिस्पर्धा र अनुशासनको विकास	साल बसाली	१५००	वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता संचालन भएको हुने
८	स्थानीयस्तरमा हुने मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको विवरण तयारी	मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको सूची	081/82–081/82	२००	स्थानीयस्तरमा हुने मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको विवरण तयारी भएको हुने
९	वनभोजस्थल व्यवस्थापन	मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको व्यवस्थापन	081/82-083/84	५००	वनभोजस्थल व्यवस्थापन भएको हुने
१०	वडास्तरीय पार्क सम्भाव्यता अध्ययन	खुल्ला स्थानको व्यवस्थापन	081/82-083/84	५००	वडास्तरीय पार्क सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने

४.७.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पर्यावरण र मनोरञ्जनात्मक गतिविधिबिच सन्तुलन कायम, वडा, गाउँ, प्रदेश र राष्ट्रियस्तरका खेलमा गाउँपालिकाबाट प्रतिनिधित्व, परम्परागत मनोरञ्जनका माध्यमको संस्थागत संरक्षण भई स्वस्थ र समुन्नत

गाउँको विकास भएको हुनेछ । स्वास्थ्य, अनुशासन, मनोरञ्जनात्मक गतिविधि संचालनमा पर्याप्त स्रोत विनियोजन र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसकिएमा समाज पहिचानविहिन र यान्त्रिक हुने जोखिम रहन्छ ।

४.८ सामाजिक सुरक्षा

४.८.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ४३ मा मौलिक हक अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षाको हकको व्यवस्था गरिएको छ । जस अनुसार आर्थिक रुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । अर्कोतर्फ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले संघ र प्रदेश कानूनको अधिनमा रही सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेकाले स्थानीय विकास योजना तर्जुमा गर्दा सामाजिक सुरक्षालाई सम्बोधन गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

४.८.२ समस्या तथा चुनौती

लक्षित समुहको सहि पहिचान र अभिलेख व्यवस्थापन, योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको सुरुवात गर्नु, सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि गर्नु, दीर्घकालीन र जीवनस्तर सुधार गर्ने सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तर्जुमा र तीनै तहका सरकारबाट प्रदान गरिने कार्यक्रमबिच सामञ्जस्यता कायम गर्नुपर्ने जस्ता समस्या र चुनौती विद्यमान रहेका छन् ।

४.८.३ दीर्घकालनीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
"दिगो तथा व्यवस्थित समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली"
लक्ष्य
समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रुपमा स्थापित गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरुमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागी सेवा सुविधाहरुको विस्तार गर्नु ।

४.८.४ रणनीति

1. लक्षित वर्गको पहिचान गरी सुदृढ सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।
2. सुरक्षित, मर्यादित र सभ्य समाज निर्माण गर्ने ।

४.८.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सामाजिक सुरक्षा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण	सामाजिक सुरक्षा तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	081/82-081/82	५००	सामाजिक सुरक्षा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण भएको हुने
२	सामाजिक सुरक्षाका प्रकृति र तहहरूको निक्र्यौल र दायरा वृद्धि गर्न अध्ययन	एकीकृत सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास	081/82-081/82	२००	सामाजिक सुरक्षाका प्रकृति र तहहरूको निक्र्यौल र दायरा वृद्धि गर्न अध्ययन भएको हुने
३	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा	साल बसाली	७००	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था भएको हुने
४	अनौपचारिक तथा निजी क्षेत्रमा श्रमिकको योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षाको कार्यान्वयन	082/83-083/84	१०००	अनौपचारिक तथा निजी क्षेत्रमा श्रमिकको योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था भएको हुने
५	जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन	जनचेतना अभिवृद्धि	साल बसाली	५००	जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने

४.८.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सामाजिक सुरक्षाका वास्तविक लाभग्राहीको पहिचान, योगदानमा आधारित र दिगो सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन, तहगत सरकारको समन्वयात्मक पहल हुन सकेमा सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम प्रभावकारी हुन्छन् । गाउँपालिकाको आय, वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका पक्षलाई ध्यान नदिई वितरणमुखी कार्यक्रम संचालन गर्न नसकिएमा सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमको अपेक्षित नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

४.९ शान्ति सुरक्षा

४.९.१ पृष्ठभूमि

गरिबी, सामाजिक विसंगति र अपराधिक मनोविज्ञानका कारण समाजमा विविध किसिमका अपराधिक घटनाहरू घट्ने गर्दछन् । यस्ता घटनाहरू न्यूनीकरण गर्न शान्ति, सुरक्षा र अमन चयनको प्रबन्ध मिलाउने दायित्व राज्यको हुन आउँछ । यसर्थ गाउँपालिकाले गाउँमा शान्ति सुरक्षा कायम गर्न प्रत्येक वडामा प्रहरी चौकीहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने र आवश्यक सङ्ख्यामा दरबन्दी कायम गरी शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्नु आवश्यक छ । कैलाश गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्न, शान्तिपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न र गाउँपालिकाले आवश्यकताको

आधारमा प्रहरी चौकि विस्तार गर्न, सुरक्षा गस्तीको प्रबन्ध गर्न र नगर प्रहरीको संख्या निर्धारण गरि उचित तालिमको प्रवन्ध गर्न जरुरी रहेको छ ।

४.९.२ समस्या तथा चुनौती

विकृत मनोभावना र क्रियाकलापलाई मनोसामाजिक परामर्श, रचनात्मक कार्यमा संलग्नता मार्फत सकारात्मक उर्जामा परिवर्तन, हातहतियार, लागु औषध नियन्त्रणका लागि सरोकारवाला सबैको ऐक्यबद्धता र सहयोग, हिंसा सम्बन्धी उजुरी र छिटो छरितो कानुनी उपचारको व्यवस्था, सुरक्षाका लागि पर्याप्त पूर्वाधार सहित जनशक्ति व्यवस्थापन लगायतका समस्या तथा चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

४.९.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

"शान्तिपूर्ण र सुरक्षित कैलाश"

लक्ष्य

गाउँपालिकाबासीलाई शान्ति सुव्यवस्थाका हिसाबले पूर्ण सुरक्षित महसुस गराउने ।

उद्देश्यहरु

- ✓ शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।
- ✓ अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतीको विकास गर्नु ।
- ✓ कैलाश नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।

४.९.४ रणनीति

१. सुरक्षा पूर्वाधारको विकास गर्ने ।

२. संस्थागत क्षमता विकासका क्रियाकलाप संचालन गर्ने ।

४.९.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	समग्र पालिका सुरक्षा योजना तयार	सुरक्षा योजना तयार	081/82-081/82	५००	समग्र पालिका सुरक्षा योजना तयार भएको हुने
२	प्रहरी चौकी विस्तार गर्न सम्भावित स्थानको पहिचान	आवश्यकताको आधारमा प्रहरी चौकी निर्माण	082/83-082/83	१०००	प्रहरी चौकी विस्तार गर्न सम्भावित स्थानको पहिचान भएको हुने
३	नगर प्रहरीको दरबन्दी तय	सुरक्षाकर्मीको व्यवस्था	081/82-081/82	२००	नगर प्रहरीको दरबन्दी तय भएको हुने
४	सुरक्षा गस्तीको आवश्यक रुट र स्थानबारे अध्ययन	सुरक्षा गस्तीको रुट तय	083/84-083/84	३००	सुरक्षा गस्तीको आवश्यक रुट र

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
					स्थानबारे अध्ययन भएको हुने
५	Hot Line सेवा संचालन	आपतकालिन सुरक्षा व्यवस्था	साल बसाली	१००	Hot Line सेवा संचालन भएको हुने
६	सघन बजार र बस्ती क्षेत्रमा CCTv जडान	सुरक्षा व्यवस्था	081/82-083/84	१५००	सघन बजार र बस्ती क्षेत्रमा CCTv जडान भएको हुने
७	गुप्तचर सेवा तालिम	अनुसन्धानमा सहयोग	082/83-083/84	५०	गुप्तचर सेवा तालिम प्रदान भएको हुने
८	नगर प्रहरी तालिम	दक्ष जनशक्ति	081/82-083/84	१००	नगर प्रहरी तालिम प्रदान गरिएको हुने

४.९.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

बढ्दो दुर्व्यसनी, आपराधिक मानसिकता, अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा, सिमापार हुने अपराधको नियन्त्रण जस्ता विषयलाई समयमा नै सम्बोधन गरी आधारभूत शान्ती सुव्यवस्था कायम गर्न सकिएमा विकास र समृद्धि सम्भव हुन्छ । शान्ती सुव्यवस्था, मानव अधिकारको स्थापना र अमनचयन बनाई राख्न नसकेको खण्डमा दिगो विकास र सामाजिक न्याय समेत जोखिममा पर्न सक्छ।

४.१० शवदाहस्थल तथा समाधिस्थल व्यवस्थापन

४.१०.१ पृष्ठभूमि

हरेक क्षेत्र तथा समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र समाधिस्थल व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता पनि हो । भावनात्मक अर्थसमेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । परम्परागत रूपमा संचालनमा रहेका शवदाहस्थल र समाधीस्थललाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले गाउँपालिकाको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ । परम्परागत रुपमा संचालनमा रहेका शवदाहस्थल र समाधीस्थललाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउँदै लैजानु पर्दछ । गाउँपालिकाभित्र जातिय तथा धार्मिक विविधता भएसँगै प्राकृतिक स्रोतका कारण शवदहन गर्न शहरी क्षेत्र तथा बजार क्षेत्र बाहेकका वडाहरुमा जाती तथा धर्म अनुसार शवदहन क्षेत्र तथा समाधीस्थलहरु रहेका छन् ।

यी शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको व्यवस्थापनका लागि आश्रयस्थल बनाउने, खानेपानी तथा काठ दाउराको व्यवस्थापन, मृत्यु संस्कारका लागि आवश्यक सामाग्रीहरू उपलब्ध हुनेगरी पसल व्यवस्थापन लगायतका कार्यहरु गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.१०.२ समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकामा व्यवस्थित तवरले शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलहरूको व्यवस्थापन नहुनु, अव्यवस्थित दाहसंस्कारले गाउँपालिकाको पर्यावरणमा चुनौती थपिनु, गाडिएका शवहरूलाई जंगली जनावरहरूले खोस्रेर यत्रतन्त्र छर्नु, अन्तिम संस्कारका लागि सडक, विद्युत, बाटोघाटो, सञ्चार लगायतका पूर्वाधार विकासमा बजेटको अभाव हुनु, शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापनका लागि सर्वस्वीकृति स्थलको अभाव लगायतका समस्या तथा चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

४.१०.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलको उचित व्यवस्थापन
लक्ष्य
भविष्यमा शवदाह तथा समाधिस्थल व्यवस्थापनको समस्यालाई पूर्णत सम्बोधन गर्ने र उचित प्रबन्ध गर्ने ।
उद्देश्यहरू
शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।

४.१०.४ रणनीति

सम्पूर्ण वडालाई समेटेर व्यवस्थित शवदाहस्थल र समाधिस्थलको पूर्वाधार तयार गर्ने ।

४.१०.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलहरुको नक्साङ्कन	व्यवस्थित शवदाहस्थल तथा चिहान निर्माण	081/82-081/82	५००	शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलहरुको नक्साङ्कन भएको हुने
२	शवदाहस्थल तथा किरियापुत्रीघर निर्माण र समाधिस्थल क्षेत्र तारबार	आवश्यकताको आधारमा शवदाहस्थल तथा चिहान निर्माण	082/83-083/84	१५००	शवदाहस्थल तथा किरियापुत्रीघर निर्माण र समाधिस्थल क्षेत्र तारबार भएको हुने
३	किरिया खर्च व्यवस्थापन (अति विपन्न)	सामाजिक सहयोग	081/82-083/84	१०००	अति विपन्न नागरिकको लागि किरिया खर्चको व्यवस्थापन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
४	माहामारी शव व्यवस्थापन योजना निर्माण	संक्रमणजन्य रोग व्यवस्थापन	082/83-082/83	३००	माहामारी शव व्यवस्थापन योजना निर्माण भएको हुने
५	शव वाहन खरिद	सहज शव परिवहन	081/82-081/82	२५००	शव वाहन खरिद भएको हुने
६	शवदाहस्थलहरु डि.पि.आर	डि.पि.आर निर्माण	081/82-083/84	३०००	शवदाहस्थलहरु डि.पि.आर भएको हुने

४.१०.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गाउँपालिकाको सौन्दर्यमा असर नपर्ने तथा विभिन्न जात, धर्म, समुदाय तथा सम्प्रदायको मनोभावना र साँस्कृतिक चालचलन अनुसारको शवदाहस्थलको स्थापना बारेमा समयमा नै नीति तथा कार्यक्रम तय नगरिएको खण्डमा गाउँपालिकाबासीको स्वास्थ्य, गाउँको सौन्दर्य लगायतका विषयमा जोखिम आउन सक्छ ।

नतिजा सूचकहरु

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि**				
	असर	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर	प्रतिशत		
	असर	प्राथमिक तह पुरा गर्ने दर	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरुको (छात्रको तुलनामा) कक्षा ८ सम्म पुग्ने अनुपात			
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरुको (छात्रको तुलनामा) कक्षा १२ सम्म पुग्ने अनुपात			
	असर	माध्यमिक शिक्षाको कुल भर्नादर (९ देखि १२)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	पूर्व प्राथमिक शिक्षाको लागि बाल अनुदान पाएको (संख्या)	संख्या		
	असर	पूर्व वाल्यकाल शिक्षामा उपस्थिति (प्रतिशत) हाजिरी	प्रतिशत		
	असर	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत (कुल विद्यार्थीमा)	प्रतिशत		
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (प्राथमिक)			
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (माध्यमिक)			
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको साक्षरता दर	प्रतिशत		
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको महिला साक्षरता दर	प्रतिशत		
	प्रतिफल	प्रति विद्यार्थी हुने सार्वजनिक खर्च (हजारमा)	हजारमा		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	विद्युतमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरु	प्रतिशत		
	असर	इन्टरनेटमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरु	प्रतिशत	***9	12
	असर	WASh सुविधा भएका आधारभूत विद्यालयहरु	प्रतिशत		
	असर	अपाङ्गमैत्री विद्यालयहरु	प्रतिशत	***0	1
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित/व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका आधारभूत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरु	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित/व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका माध्यमिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरु	प्रतिशत		
		(दिगो विकास लक्ष्य ४ अन्तर्गत) माथिका सबै सूचकहरु			
	असर	समग्र साक्षरता प्रतिशत	संख्या	**67.8	70
	असर	साक्षरता प्रतिशत (पुरुष)	संख्या	**73.3	75
	असर	साक्षरता प्रतिशत (महिला)	संख्या	**62.2	65
	प्रतिफल	उच्च शिक्षा अध्यापन हुने कलेज	संख्या		
	प्रतिफल	प्राविधिक शिक्षा संचालन हुने विद्यालय	संख्या	***0	1
	असर	आधारभूत शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	स्नातक तह उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	स्नातकोत्तर उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	विद्या वारिधि उत्तीर्ण जनसंख्या	संख्या		
	असर	प्राविधिक वा व्यवसायिक तालिम प्राप्त युवा संख्या	प्रतिशत		
	असर	विज्ञान प्रयोगशाला सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत	***9	12
	असर	सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	बुक कर्नर सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	सुविधायुक्त खेलमैदान भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	छात्राको लागि व्यवस्थित शौचालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	एक स्वास्थ्यकर्मीको सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	प्रतिफल	अनौपचारिक प्रौढ कक्षा संंख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित रुपमा संचालन भएका बालक्लव	संख्या		
२.	**स्वास्थ्य**				
	असर	दक्ष स्वास्थयकर्मीबाट प्रसुती सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	***64	68
	असर	पाँच वर्षमूनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जिवित जन्ममा)	जना	***0	0
	असर	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जिवित जन्ममा)	जना	***1	0.75
	प्रतिफल	कुष्ठरोगी बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	कालाजार बिरामी वार्षिक	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	हात्तिपाइले बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	डेङ्गु बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	सक्रिय ट्रकोमा बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	मुटु सम्बन्धी बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	क्यान्सर बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	मधुमेह बिरामी वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	स्वास प्रणाली सम्बन्धी दीर्घ रोग दम आदिका बिरामी	संख्या		
	प्रतिफल	आत्महत्याबाट हुने मृत्युदुर प्रति लाख जनसंख्यामा	संख्या		
	प्रतिफल	सडक दुर्घटनाबाट मृत्युदुर प्रति लाख जनसंख्यामा	संख्या		
	प्रतिफल	परिवार नियोजनका आधुनिक साधन प्रयोगकर्ता दर	प्रतिशत		
	असर	प्रोटोकल अनुसार चार पटक पूर्व प्रसुति सेवा प्राप्त गर्ने महिला वार्षिक	प्रतिशत		
	असर	अस्पताल/स्वास्थ्य संस्थामा बच्चा जन्माउने महिला	प्रतिशत	***64	68
	असर	हेपाटाइटिस बी भ्याक्सिन पुरा (३ डोज) गर्ने शिशु	प्रतिशत		
	असर	रगतमा ग्लुकोजको मात्रा वृद्धि भई औषधि प्रयोग गरिरहेका १५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	घरबाट स्वास्थ्य संस्थामा ३० मिनेट वा सोभन्दा कम समय लाग्ने परिवार	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्य बिमामा आबद्ध विपन्न परिवार	प्रतिशत		
	असर	राष्ट्रिय खोप कार्यक्रममा समावेश भएका सबै खोपद्वारा समेटिएको लक्षित जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्यकर्मीको घनत्व र वितरण	प्रतिलाख जनसंख्यामा)		
	असर	स्वास्थ्य क्षेत्रमा कुल खर्च कुल (बजेटको) दिगो विकास लक्ष्य ३	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आधारभूत सुविधा सहितका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	***7	10
	असर	कुपोषण भएका बालबालिका दर	प्रतिशत		
	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या		
	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक प्रसुति सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या		
	प्रतिफल	एम्बुलेन्स	संख्या	***1	3
	प्रतिफल	प्राथमिक उपचार केन्द्र	संख्या	***1	5
	प्रतिफल	बर्थिङ सेन्टर	संख्या	***7	10
	प्रतिफल	हेल्थ पोष्ट	संख्या	***6	9
	प्रतिफल	योग केन्द्र	संख्या		
	असर	पूर्ण सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आधारभूत स्वास्थ्य चेतना प्राप्त गर्ने वैद्य धामी झाँक्री	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	परिवार नियोजन सेवा केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	रक्तसंचार सेवा	संख्या		
	प्रतिफल	अपेक्षित आयू (जन्मदाको बखत)	वर्ष		
	प्रतिफल	मातृ मृत्युदर (प्रति लाखमा)	प्रतिलाखमा		
	असर	पाठेघरको क्यान्सरका निम्ति स्क्रिनीङ गरिएका ३० देखि ४९ वर्षका महिला	संख्या		
	असर	HIv AIDs रोकथाम बारे जानकारी प्राप्त प्रजननयोग्य उमेरका महिला	प्रतिशत	***90	98
	प्रतिफल	उच्च रक्तचापको औषधि सेवन गरिरहेका १५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सुविधासम्पन्न अस्पताल	संख्या		
	प्रतिफल	घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वार्षिक	संख्या	***1	3
	प्रतिफल	स्वास्थ्य प्रयोगशाला	संख्या	***1	4
३.	**संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य**				
	प्रतिफल	अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदामा सूचिकृत सम्पदा	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक सम्पदा मध्ये स्थानीय पाठ्यक्रमका समावेश (सम्पदा)	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक बृत्त चित्र	संख्या		
	प्रतिफल	कलाकार विवरणमा समावेश कलाकार	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक पात्रोमा समावेश गतिविधि (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक प्रतियोगिता तथा कार्यक्रम (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	स्थानीय मातृभाषा पाठ्यक्रम	संख्या		
	प्रतिफल	साहित्यिक गतिविधि (कार्यक्रम) (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	झाँकी प्रर्दशनी (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक समिति	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक (कला र साहित्य) उत्सव (Art and Literature Festival)	संख्या		
	प्रतिफल	कला संग्रहालय	संख्या		
४.	**लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता सामाजिक समावेशीकरण**				
	प्रतिफल	गाउँपालिकामा महिला उद्यमीहरूको	संख्या		
	प्रतिफल	पूर्णरूपमा आत्मनिर्भर एकल महिलाको संख्या (प्रतिशतमा बढाउँदै लैजाने)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	बालश्रमिकहरू (घटाउँदै लैजाने)	संख्या		
	प्रतिफल	अन्तरजातीय विवाह (बढाउँदै लैजाने)	संख्या		
	प्रतिफल	दुव्र्यसन सुधार गृह	संख्या		
	प्रतिफल	बाल सुरक्षा/संरक्षण गृह	संख्या		
	प्रतिफल	जेष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	सामाजिक सुरक्षामा योजनामा समावेश भएका नागरिक	प्रतिशत		
	असर	आधार वर्षको तुलनामा न्यायिक समितिमा उजुरीको (प्रतिशतले घटाउँदै लैजाने)	प्रतिशत		
	असर	विगत १२ महिनामा शारीरिक, मनोवैज्ञानिक लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसामा परेका जनसंख्या (संख्यामा) घटनाको आधारमा (प.दि.वि.ल. १६.१.१)	संख्या		
	असर	उमेरअनुसार १८ वर्षको उमेरसम्म यौनहिंसाको अनुभव गरेका १८ देखि २९ वर्ष उमेरका युवती र युवकहरूको अनुपात (प.दि.वि.ल. १६.२.३)	प्रतिशत		
	असर	निर्णय-निर्माण समावेशी र जवाफदेही भएको विश्वास गर्ने जनसंख्याको अनुपात (लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता र जनसाङ्ख्यिक समूहअनुसार) (प.दि.वि.ल. १६.७.२)	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूको नीतिनिर्माण पदहरूमा रहेका महिलाहरूको अनुपात (प.दि.वि.ल. १६.७.२.१)	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका जनजातिको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका आदिवासीको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका मधेशीको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका मुस्लिमको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका पिछडा वर्गको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका अल्पसंख्यकको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	शारीरिक/यौनहिंसा अनुभग गरेका १५ देखि ४९ वर्षसम्मका महिलाहरूको (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.२.२.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन (सङ्ख्या) (प.दि.वि.ल. ५.२.२.२)	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	विवाहित वा वैवाहिक मिलनमा रहेका १५ देखि १९ वर्ष उमेरका महिलाहरू (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.३.१.१)	प्रतिशत		
	असर	श्रमशक्तिमा महिला र पुरुषको सहभागिताको अनुपात (प.दि.वि.ल. ५.४.१.१)	प्रतिशत		
	असर	महिलाले घरायसी काममा खर्चेको औसत समय÷ घण्टामा (प.दि.वि.ल. ५.४.१.२)	घण्टामा		
	असर	गाँउपालिकाबाट राष्ट्रिय संसद्मा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.१.१)	प्रतिशत		
	असर	गाँउपालिका प्रादेशिक संसदमा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.१.२)	प्रतिशत		
	असर	स्थानीय सरकारका तहहरूमा प्रतिनिधित्व९द्ययमभ्भक० (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.१.३)	प्रतिशत		
	असर	निजी क्षेत्रको निर्णायक तहमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.२.१)	प्रतिशत		
	असर	सहकारी क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.२.२)	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक सेवाका नीतिनिर्माणका पदहरूमा रहेका महिला (कुल कर्मचारीहरूमध्ये महिलाको प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.२.३)	प्रतिशत		
	असर	व्यावसायिक र प्राविधिक कामदारहरूमा महिला— पुरुषको अनुपात ९च्वतष्य या धक्ष्भल तय ːभल० (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ५.५.२.४)	प्रतिशत		
	असर	यौन सम्बन्ध, परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग र प्रजनन स्वास्थ्य हेरचाह सम्बन्धमा सुसूचित भएर आफैले निर्णय गर्ने १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको अनुपात (प.दि.वि.ल. ५.६.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	महिलाहरूको स्वामित्व भएका उद्यमहरूको सङ्ख्या (प.दि.वि.ल. ५.क.१)	संख्या		
	प्रतिफल	महिलाहरूको सम्पत्तिमाथिको स्वामित्व (जमिन र घर) (प.दि.वि.ल. ५.क.२)	संख्या		
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका इन्टरनेट प्रयोग गर्ने महिलाको प्रतिशत (प.दि.वि.ल. ५.ख.१)	प्रतिशत		
५.	**बालबालिका**				
	प्रतिफल	बाल श्रमिकको (संख्या)	संख्या		
	प्रतिफल	असहाय बालबालिका (संख्या)	संख्या		
	प्रतिफल	पुर्नस्थापित बालबालिका संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	विद्यालय जान नपाएका बालबालिकाको संख्या	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	बालगृह संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	बाल विवाह संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	बाल उद्यान संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	पोषण सुनिश्चित गरिएका असहाय अति विपन्न बालबालिका	संख्या		
	प्रतिफल	बालबालिका केन्द्रित वार्षिक बाल कार्यक्रम	संख्या		
६.	**युवा श्रम तथा रोजगार**				
	असर	बेरोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत		
	असर	पुरुष बेरोजगार युवा	प्रतिशत		
	असर	महिला बेरोजगार युवा	प्रतिशत		
	असर	रोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत		
	असर	पुरुष रोजगार युवा	प्रतिशत		
	असर	महिला रोजगार युवा	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रोजगारीका लागि विदेशिने युवाहरू	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आफ्नै स्वामित्वमा उद्योग भएका युवा उद्यमीहरूको	संख्या		
	प्रतिफल	महिला युवा उद्यमीहरूको	संख्या		
	प्रतिफल	स्नातक तह उत्तीर्ण गर्न नसकि अध्ययन छाडेका युवाको	संख्या		
	असर	कामअनुसारको पारिश्रमिक वा आम्दानीबाट बञ्चीत युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	कामअनुसारको पारिश्रमिक वा आम्दानीबाट सन्तुष्ट युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	दुव्यसनमा फसेका युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	प्रतिफल	जटिल प्रकारका रोगबाट ग्रसित युवाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	अपराधिक कार्यमा संलग्न युवाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	राष्ट्रिय रूपमा ख्याती प्राप्त युवाको संख्या (कलाकारिता, नेतृत्व, उद्यमी, खेलकुद, अध्ययन अनुसन्धान, आदि)	संख्या		
७.	**खेलकुद तथा मनोरञ्जन**				
	प्रतिफल	व्यायामशालाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सुविधा सम्पन्न खेलकुद रंगशालाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	खेल मैदानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	थिएटर वा सिनेमा घरको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	बाल उद्यानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	पार्क तथा हरित उद्यानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित पिकनिक स्थलको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित पौडी पोखरीको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्रको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक तथा कला केन्द्रको संख्या	संख्या		

क्र. सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
८.	**शान्ति सुरक्षा**				
	प्रतिफल	प्रहरी बिटको संख्या			
	असर	प्रति वर्ष हुने अपराधिक क्रियाकलापका घटनाहरू (घटाउँदै लाने)	संख्या		
	असर	प्रति सुरक्षाकर्मी जनसंख्या अनुपात	संख्या		
	प्रतिफल	नेपाल प्रहरी	संख्या		
	प्रतिफल	नेपाली सेना	संख्या		
	प्रतिफल	शसस्त्र प्रहरी	संख्या		
	प्रतिफल	नगर प्रहरी	संख्या		
	असर	आफू बसेको क्षेत्र वरिपरि एक्लै हिंडडुल गर्ने आफूलाई सुरक्षित ठान्ने जनसंख्या प्रतिशत (प.दि.वि.ल. १६.१.४)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सिसिटिभी जडान संख्या	संख्या		
९.	**शवदाहस्थल तथा चिहान व्यवस्थापन**				
	प्रतिफल	व्यवस्थित शवदाह स्थल/चिहानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	शववाहनको संख्या	संख्या		

स्रोत : *** गाउँपालिकाको आवधिक योजना, २०७८

** राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

परिच्छेद - ५: पूर्वाधार विकास

५.१ खानेपानी तथा सरसफाई

५.१.१ पृष्ठभूमि

खानेपानीका लागि यस पालिकामा एक घर एक धाराको अवधारणा अनुरुप कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका भएता पनि पर्याप्त आर्थिक स्रोतको अभाव तथा मुहान संरक्षणमा चासो नहुँदा केही स्थानमा अझै खानेपानीको सुविधाको सुनिश्चितता हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाको आवधिक योजना मा प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यहाँ रहेका कुल ४ हजार २ सय ६३ परिवार मध्ये ८९.८२ प्रतिशत परिवारले धारा/पाइपको पानी प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसैगरी ट्युवेल/हाते पम्पबाट ०.०७ प्रतिशत, ढाकिएको इनार/कुवाबाट ०.२८ प्रतिशत, ७.९८ प्रतिशतले खुला इनार/कुवाबाट पिउने पानी प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

शुद्ध र स्वस्थ पिउने पानीको अभावमा टाइफाईड, झाडापखाला, आउँ जस्ता सरुवा रोगहरूको संक्रमण वर्षेनी फैलिन गई हुने मानवीय जीवनको क्षति नियन्त्रण गर्नु, सम्पूर्ण घरपरिवारलाई सुरक्षित र स्वच्छ पिउने पानी वितरण प्रणालीमा जोड्न नसक्नु, पिउने पानी शुद्धिकरण सम्बन्धी उपायको अवलम्बन सम्बन्धी जनचेतनाको विस्तार गर्नु, वैज्ञानिकरुपमा फोहोरमैला व्यवस्थापन हुन नसक्नु, मानव तथा पशुजन्य विकारलाई पानीको मुहानभन्दा टाढा व्यवस्थापन गर्नु लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

५.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
गाउँपालिकाबासीको राम्रो स्वास्थ्य र स्वच्छताको लागि गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाई
लक्ष्य
गाउँपालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभ र गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाई सेवा विस्तार गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ आधारभुत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु । ✓ गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा बृद्धि गर्नु । ✓ प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन गर्नु ।

५.१.४ रणनीति

1. पहुँच नभएका बस्तीहरुमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरुको पहिचान गर्ने ।
2. आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरु तयार गर्ने ।
3. प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाईको व्यवस्था गर्ने ।

५.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	खानेपानीको मुहान पहिचान तथा विवरण संकलन	खानेपानीको मुहान पहिचान	081/82-081/82	३००	खानेपानीको मुहान पहिचान तथा विवरण संकलन भएको हुने
२	खानेपानी आयोजनाको निर्माण	खानेपानी आयोजनाको निर्माण	081/82-083/84	८००	खानेपानी आयोजनाको निर्माण भएको हुने
३	खानेपानी प्रशोधन तथा वितरण प्रणाली निर्माण	खानेपानी प्रशोधन तथा वितरण प्रणाली निर्माण	081/82-081/82	९००	खानेपानी प्रशोधन तथा वितरण प्रणाली निर्माण भएको हुने
४	खानेपानी आपूर्ति पाइप लाईन विस्तार	स्वस्थ खानेपानी आपूर्ति पाइप लाईन विस्तार	081/82-083/84	४०००	खानेपानी आपूर्ति पाइप लाईन विस्तार भएको हुने
५	एक घर एक धारा कार्यक्रम	स्वस्थ पिउने पानीको व्यवस्था	081/82-083/84	७०००	एक घर एक धारा कार्यक्रम संचालन भएको हुने
६	खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन	सम्भावित खानेपानीको स्रोत	082/83-082/83	३००	खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने
७	क) आयोजना निर्माण ठेकेदारलाई दण्ड तथा पुरस्कारको प्रबन्ध	निर्माण व्यवसायी जिम्मेवार र जनताको स्वामित्व वृद्धि	081/82-082/83	३००	आयोजना निर्माण ठेकेदारलाई दण्ड तथा पुरस्कारको प्रबन्ध भएको हुने ।
८	ख) खानेपानी आयोजना निर्माण सम्पन्न गरी उपभोक्ता समितिमार्फत सेवा संचालन	खानेपानी मुहान संरक्षण तथा व्यवस्थापन	081/82-083/84	३००	पानीको मुहान संरक्षण तथा संरचना मर्मत भएको हुने
९	पानीको मुहान संरक्षण तथा संरचना मर्मत	शौचालय प्रयोगलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	१०००	१०० परिवार विपन्न समुदायको घरमा शौचालय निर्माण भएको हुने
१०	शौचालय निर्माण अनुदान	मानवजन्य तथा अन्य प्रकारका फोहोर व्यवस्थापन	081/82-083/84	८००	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्रमा सार्वजनिक शौचालय, फोहोर संकलन केन्द्रको निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
११	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्रमा सार्वजनिक शौचालय, फोहोर संकलन केन्द्रको निर्माण	ल्यान्डफिल साईट निर्माण	081/82-083/84	१०००	पालिकाद्वारा सम्भाव्य स्थानमा ल्यान्डफिल साईटको निर्माण भएको हुने
१२	पालिकाद्वारा सम्भाव्य स्थानमा ल्यान्डफिल साईटको निर्माण	व्यवस्थित बस्ती विकास	081/82-083/84	४०००	सघन बस्ती क्षेत्रमा ढल निर्माण भएको हुने
१३	सघन बस्ती क्षेत्रमा ढल निर्माण	सरोकारवालाबिच सहकार्य	082/83-082/83	१००	फोहोर व्यवस्थापनका लागि टोल विकास संस्था र नीजि क्षेत्र संग सहकार्यका लागि कार्ययोजना निर्माण भएको हुने
१४	फोहोर व्यवस्थापनका लागि टोल विकास संस्था र नीजि क्षेत्र संग सहकार्यका लागि कार्ययोजना निर्माण	फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन र बहु प्रयोग	081/82-082/83	३००	वडास्तरीय कम्पोस्ट मल उत्पादन तालिम संचालन भएको हुने
१५	क) वडास्तरीय कम्पोस्ट मल उत्पादन तालिम	सहकार्य र साझेदारीमा आधारित फोहोरमैला व्यवस्थापन	साल बसाली	४००	सरसफाई कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१६	ख) फोहोर पुनःप्रयोग गर्न तालिम सरसफाई कार्यक्रम संचालन	सञ्चारका माध्यम मार्फत जनचेतना अभिवृद्धि उद्देश्य	साल बसाली	३००	स्थानीय सञ्चार माध्यममा सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने अपेक्षित नतिजा

५.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पिउनयोग्य खानेपानीको मुहान पहिचान हुने, स्वच्छ पिउने पानी वितरण प्रणाली स्थापना हुने, पिउने पानी शुद्धीकरणको विधिबारे गाउँपालिकाबासी सचेत भएका हुने, मानवजन्य र अन्य फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन भई सफा र हराभरा गाउँ निर्माण हुने, खानेपानी र फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सामुदायिक र निजी संस्थाको संलग्नता बढी सुविधा सम्पन्न गाउँ विकास भएको हुने । उचित योजना, मुहान संरक्षणको

अभाव, आयोजना निर्माणको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन हुन नसकेको खण्डमा खानेपानी सम्बन्धी मौलिक हक तथा दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन्छ ।

५.२ सिँचाई

५.२.१ पृष्ठभूमि

पहाडी भू-भाग रहेको यो गाउँपालिकामा भिरालो जमिनको प्रधानता रहेता पनि यहाँको समृद्धिको प्रमुख संवाहक नै वन र कृषि क्षेत्र हुन् । यस गाउँपालिकामा धान, गहुँ, मकै, कोदो लगाएत खाद्यान्न बाली साथै फलफूल बाली उत्पादनमा राम्रो सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिका आवधिक योजना २०७८ अनुसार गाउँपालिकाको कूल जमिन मध्ये ४० हेक्टर जमिनमा मात्रै सर्वयाम सिँचाई सुविधा पुग्ने गरेको छ । सतह सिंचाईको सम्भावना नभएका क्षेत्रमा बैकल्पिक सिँचाईको पहुँच विस्तार गरी कृषि उत्पादन बढाउन सकिने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका रहेका ठाडा खोला नै यस क्षेत्रका सिँचाईका मूख्य स्रोतहरु हुन भने गाउँपालिका भएर बग्ने विभिन्न मनहरी, दुवी लगायतका खोलाले सिँचाई उपलब्ध भएको छ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

परम्परागत सिँचाई प्रणालीलाई समयसापेक्ष परिवर्तन गर्नु, वातावरण अनुकुल र श्रोतको उपलब्धताको आधारमा सिँचाईका विभिन्न विकल्प विकास गर्नु, डिप बोरिङको उचित व्यवस्थापन नहुनु, परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलो तथा नहरहरुको मर्मत तथा सम्भार हुन नसक्नु, पोखरी र खोलानालाहरुमा मानविय क्रियाकलापका कारण अतिक्रमण बढ्नु, उपलब्ध जलाधार र जलस्रोतको उपयोग गर्न दिगो योजनाको विकास गर्नु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

५.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
दिगो सिँचाईको पूर्वाधार, उत्पादकत्वको मूल आधार
लक्ष्य
सिंचाई प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा बृद्धि गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ परम्परागत सिंचाई संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाई स्रोतको पहिचान गर्नु । ✓ कृषियोग्य जमिनमा सिंचाईको पहुँच बृद्धि गर्न दिगो सिंचाई प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

५.२.४ रणनीति

1. परम्परागत सिँचाई संरचनामा सुधार र व्यावस्थापनबाट खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरुलाई प्राथमिकतामा राखी सिँचाईको पहुँच वृद्धि गर्ने ।

2. आधारभुत सिंचाईको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरुमा वैकल्पिक स्रोतहरुको व्यवस्थापन गरी सिंचाईको पहुँच बृद्धि गर्ने ।

3. खेतियोग्य जमिन भएको तर सिंचाईको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिंचाईको पहुँच वृद्धि गर्ने ।

4. दिगो सिंचाई प्रणालीको लागि संरचनाको विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।

5. जलउत्पन्न प्रकोपको क्षति नियन्त्रण गर्ने ।

५.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	जलाधार क्षेत्रको विवरण संकलन तथा नक्सांकन	जलाधार क्षेत्रको तथ्याङ्क उपलब्ध	081/82-081/82	३००	जलाधार क्षेत्रको विवरण संकलन तथा नक्सांकन भएको हुने
२	प्राथमिकता प्राप्त कुलो तथा नहरहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति	प्राथमिकताको आधारमा सबै वडामा सिंचाई पूर्वाधार निर्माण	081/82-083/84	७०००	प्राथमिकता प्राप्त कुलो तथा नहरहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति भएको हुने
३	भूमिगत तथा सतह सिँचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण	सिँचाईको उचित व्यवस्थापन	081/82-081/82	९००	भूमिगत तथा सतह सिँचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण भएको हुने
४	वैकल्पिक सिँचाईको व्यवस्था	सिँचाईको व्यवस्था	082/83-083/84	७०००	वैकल्पिक सिँचाईको व्यवस्था भएको हुने
५	ठूला कृषि उत्पादन क्षेत्रमा सिँचाईको विशेष व्यवस्था	कृषि पूर्वाधारको व्यवस्था	081/82-083/84	८०००	ठूला कृषि उत्पादन क्षेत्रमा सिँचाईको विशेष व्यवस्था भएको हुने
६	वहुउद्देश्यीय नमूना पोखरी निर्माण	पोखरी निर्माण तथा मर्मत सम्भार	081/82-083/84	२०००	३ वटा वहुउद्देश्यीय नमूना पोखरी निर्माण भएको हुने
७	कृत्रिम जलाशय निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन	सिँचाईको वैकल्पिक व्यवस्था	082/83-082/83	३००	कृत्रिम जलाशय निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने
८	मर्मत सम्भार कोष स्थापना	निर्माण र मर्मत सम्भारका लागि स्रोत व्यवस्था	082/83-082/83	६००	मर्मत सम्भार कोष स्थापना भएको हुने
९	सिँचाई उपभोक्ता समिति तालिम	जिम्मेवार उपभोक्ता समिति	082/83-083/84	३००	सिँचाई उपभोक्ता समिति तालिम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१०	हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन	हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम	081/82-083/84	७००	हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन भएको हुने
११	जलवायु अनुकुलन तथा प्रभाव न्युनीकरण कार्यक्रम संचालन	पर्यावरणमैत्री र जलवायु अनुकुल जीवनपद्धतिको निर्माण	साल बसाली	३००	जलवायु अनुकुलन तथा प्रभाव न्युनीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१२	सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण तथा संकलन	सेवामा आधारित शुल्क	081/82-083/84	६००	सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण तथा संकलन भएको हुने
१३	मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम संचालन	जलाधार व्यवस्थापन	081/82-083/84	५००	मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम संचालन भएको हुने

५.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध भई उत्पादन वृद्धि हुने, जलाधार क्षेत्रको पहिचान, प्रयोग र संरक्षण भएको हुने, बहुउपयोगी जलाशय निर्माण भएको हुने, आलोपालो प्रणाली मार्फत सिंचाईको समानुपातिक सुविधा पुगेको हुने, जलवायु अनुकुल उत्पादन र सिंचाई प्रणाली प्रयोगमा आएको हुनेछ । उल्लिखित कार्यक्रम प्राथमिकताका साथ संचालन गर्न नसकिएमा पानीको प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण नहुने, परम्परागत र आधुनिक नहरको नियमित मर्मत सम्भार नहुने र कृषियोग्य भूमि बाँझो रहने तथा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

५.३ ऊर्जा

५.३.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि स्थानमा बसोबास गर्ने नागरिकको जीवनलाई सरल र सहज बनाउन साथै आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न विद्युत तथा ऊर्जाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नविकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन, विकास र दिगो व्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मूल प्रवाहम ल्याउन जरुरी छ । कैलाश गाउँपालिका अन्तर्गतका वडाहरुमा विद्युतिय सेवा व्यवस्थापन गने निती तथा कार्यक्रममा समावेश गरेको छ । गाउँपालिकाको आवधिक योजना बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यहाँ को वडा न. ८ भार्तामा ४४ घरधुरीले ३ कि.वा. को पाखे लघु जलविद्युत आयोजनाबाट उर्जा उपयोग गरिरहेका छन् । यसैगरी २७ घरधुरीले १.५ कि.वाको सतपुर लघु जलविद्युत आयोजना बाट सेवा लिइरहेका छन् ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

विद्युतीकरणको लागि पोल लगायत आवश्यक पूर्वाधारको स्थापना, दिगो विद्युत प्रवाहको लागि ट्रान्सफर्मरको अभाव, घरायसी इन्धनको रूपमा अझै पनि मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल हुने तथा वनजंगल विनासको कारक तत्वको रूपमा

रहेको काठ दाउराको प्रयोग गरिनु, सार्वजनिक सडक बत्तिहरूको पर्याप्तता नहुनु, सुपथ मुल्यमा विद्युत सेवाको समन्यायिक वितरण लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

५.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग कैलाशको दिगो आर्थिक र सामाजिक विकासको आधार

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उमभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- ✓ ऊर्जामा उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण-मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु । ।
- ✓ परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा बृद्धि गर्नु ।

५.३.४ रणनीति

1. ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम् उपयोगको आधार तयार गर्ने ।
2. उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपुर्ति सम्बन्धी डाटावेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने ।
3. ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र प्रभावकारी रुपमा विकास गरी बहुउपयोगी बनाउने ।

५.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१.	विद्युत प्रशारण लाईन विस्तार	विद्युतीकरण	081/82-083/84	७०००	विद्युत प्रशारण लाईन विस्तार भएको हुने
२.	वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्न अनुदान	परम्परागत ऊर्जामा निर्भरता न्युनीकरण	081/82-083/84	८०००	वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्न अनुदान प्रदान भएको हुने
३.	सघन बस्ती क्षेत्रमा चार्जिङ स्टेशन निर्माण	विद्युतको सहज उपलब्धता	082/83-083/84	७००	सघन बस्ती क्षेत्रमा चार्जिङ स्टेशन निर्माण भएको हुने
४.	आवश्यकताका आधारमा ट्रान्सफर्मर जडान	ट्रान्सफर्मर जडान	081/82-083/84	२०००	आवश्यकताका आधारमा ट्रान्सफर्मर जडान भएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
५.	विद्युतीय उपकरण खरिदमा निश्चित मापदण्डका आधारमा छुट	विद्युतीय उपकरण प्रयोगलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	३०००	विद्युतीय उपकरण खरिदमा निश्चित मापदण्डका आधारमा छुट प्रदान भएको हुने
६.	विद्युतीय सवारी साधन संचालनमा सवारी कर छुटको व्यवस्था	विद्युतीय सवारी प्रयोगलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	२५००	विद्युतीय सवारी साधन संचालनमा सवारी कर छुटको व्यवस्था भएको हुने
७	विद्युत चोरी तथा चुहावट नियन्त्रण गर्न अनुगमनको व्यवस्था	विद्युत चोरी तथा चुहावट नियन्त्रण	साल बसाली	३००	विद्युत चोरी तथा चुहावट नियन्त्रण गर्न अनुगमनको व्यवस्था भएको हुने
८	विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरी विद्युत प्रसारणलाईन सुधार	सहज विद्युत सेवा विस्तार	081/82-083/84	१५००	विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरी विद्युत प्रसारणलाईन सुधार भएको हुने
१०	सडक तथा सार्वजनिक स्थानमा सडक बत्ती जडान	सार्वजनिक स्थानमा सडक बत्तीको व्यवस्थापन	081/82-083/84	९००	सडक तथा सार्वजनिक स्थानमा सडक बत्ती जडान भएको हुने
११	विद्युत ऊर्जा तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन	वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोग वृद्धि	साल बसाली	३५०	विद्युत ऊर्जा तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने

५.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

विद्युत प्रसारणको लागि जग्गा प्राप्ति, सहज साइट क्लिरेन्स, विद्युतीय उपकरण प्रयोगलाई प्रोत्साहन, विद्युतीय सवारी साधन र सामाग्रीको प्रयोगमा वृद्धि, निजी क्षेत्रको संलग्नतामा वैकल्पिक उर्जाको विकास र विस्तार, विद्युत चोरी नियन्त्रण, सार्वजनिक स्थलमा सौर्य उर्जाको प्रयोग गरी विद्युतीकरण गरिएको खण्डमामा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन्छ । उल्लिखित क्रियाकलाप संचालन गर्न नसकिएमा उद्देश्य हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

५.४ सडक तथा यातायात

५.४.१ पृष्ठभूमि

सडक तथा यातायातलाई पूर्वाधार विकासको महत्वपूर्ण सूचक मानिन्छ । गाउँपालिकाको पूर्वाधारको अवस्था कमजोर रहेको छ । गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा कच्ची सडक भने पुगेको अवस्था छ । तथापी ग्रामिण

सडकहरु विना इन्जिनियरिङ प्रविधीबाट बनेका साथै बर्षातको समयमा बाढी पहिरोको चरम असर पर्ने हुँदा यहाँका स्थानीयले यातायातको असुविधा भोग्नु परेको यथार्थ छ ।

सडक तथा यातायातको विकासले उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने, स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवामा पहुँच पुऱ्याउने, रोजगारी श्रृजना गर्ने, गरिबी न्यूनीकरण गर्ने तथा आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ । तसर्थ यस गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी व्यवस्थित तवरले सडक सञ्जालको विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

सडक पूर्वाधार सम्बन्धी एकीकृत गुरुयोजनाको अभाव हुनु, पर्यावरणमैत्री र बाह्रै महिना संचालन हुने गरी सडकको स्तरोन्नति गर्नु, पर्याप्त पुल नहुनु र भएका पुलहरूको स्तरोन्नति गर्नु, सडकहरूमा ढल तथा नाली व्यवस्थापन गर्नु, सामाजिक र आर्थिक विकासका पूर्वाधारबिच अन्तर आबद्धता कायम गर्नु लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

५.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
सडक सञ्जाल तथा यातायात पूर्वाधार, कैलाशको आर्थिक समृद्धिको आधार
लक्ष्य
दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत नागरिकको सहज पहुँच हुने ।
उद्देश्यहरू
✓ सडक पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा स्तरउन्नति गरी मानिसहरुको जीवन सहज र सरल बनाउनु । ✓ यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

५.४.४ रणनीति

1. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगको लागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरुको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतका लागि कोषको व्यवस्था गर्ने ।
2. गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक संचालन सुदृढ गर्ने ।
3. छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधी तथा उपायहरु अवलम्बन गर्ने ।
4. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरु र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।

5. पर्यटकीय पदमार्गहरुको पहिचान तथा निर्माण कार्यलाई अभियानका रुपमा संचालन गर्ने ।

५.४.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सडक तथा यातायात गुरुयोजना निर्माण	प्रणालीबद्ध सडक सञ्जालीकरण	081/82-081/82	५०००	सडक तथा यातायात गुरुयोजना निर्माण भएको हुने
२	निर्माणाधिन सडक निर्माण तथा संचालन	सडक निर्माण तथा संचालन	081/82-081/82	११०००	निर्माणाधिन सडक निर्माण तथा संचालन भएको हुने
३	कृषि सडकहरूको विस्तार तथा स्तरोन्नति	कृषि सडकहरूको विस्तार र स्तरोन्नति	081/82-083/84	९५००	कृषि सडकहरूको विस्तार तथा स्तरोन्नति भएको हुने
४	रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन निर्माण	रणनीतिक सडक निर्माण	082/83-082/83	१०००	रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन निर्माण भएको हुने
५	वडाकेन्द्रलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य सडकको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे	सबै वडामा सडक सञ्जालीकरण	081/82-083/84	१५०००	वडाकेन्द्रलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य सडकको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे भएको हुने
६	बसपार्क निर्माण	विभिन्न वडामा आवश्यकताको आधारमा बसपार्क निर्माण	081/82-083/84	२०००	बसपार्क निर्माण भएको हुने
७	औद्योगिक, व्यवसायिक तथा कृषि क्षेत्र जोड्ने सडक निर्माण	गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार	081/82-083/84	२५००	औद्योगिक, व्यवसायिक तथा कृषि क्षेत्र जोड्ने सडक निर्माण भएको हुने
८	सार्वजनिक सवारी साधनको संख्या र	सुलभ, सहज र नियमित यातयात सेवाको उपलब्धता	081/82-081/82	१००	सार्वजनिक सवारी साधनको संख्या र प्रकार, रुट र

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
	प्रकार, रुट र भाडादर निर्धारण				भाडादर निर्धारण भएको हुने
९	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको सर्वेक्षण अध्ययन, डिपिआर	सम्भाव्यता प्राप्त आयोजनाको डिपिआर तयार	081/82-083/84	१५००	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको सर्वेक्षण अध्ययन, डिपिआर भएको हुने
१०	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुल निर्माणका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय	पूर्वाधार निर्माणमा साझेदारी	081/82-083/84	३००	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुल निर्माणका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय भएको हुने
११	सार्वजनिक शौचालय तथा प्रतिक्षालय निर्माण	सहरी पूर्वाधारको निर्माण	081/82-083/84	१५००	सार्वजनिक शौचालय तथा प्रतिक्षालय निर्माण भएको हुने
१२	ट्राफिक युनिट स्थापना	यातयात व्यवस्थापन	082/83-082/83	५००	ट्राफिक युनिट स्थापना भएको हुने
१३	सडक मर्मत सम्भारमा Bio-engineering प्रविधि अवलम्बन	गुणस्तरीय सडक सेवा	081/82-083/84	७००	सडक मर्मत सम्भारमा Bio-engineering प्रविधि अवलम्बन भएको हुने
१४	प्रत्येक वडाका सम्भाव्य स्थलमा हेली प्याड निर्माण	सम्भाव्यता र आवश्यकताका आधारमा वडाका विभिन्न स्थलमा हेलिप्याड निर्माण	081/82-083/84	१५००	प्रत्येक वडाका सम्भाव्य स्थलमा हेली प्याड निर्माण भएको हुने
१५	किर्तिमान डाँडा देखी फास्टर भार्ता बाक्सिराङ सडक	गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार	081/82-081/82	६०,००	किर्तिमान डाँडा देखी फास्टर भार्ता बाक्सिराङ सडक निर्माण भएको हुने
१६	मनहरी खोला पक्की पुल देखी नामटार कालिकाटार सडक	गुणस्तरीय सडक पूर्वाधार	081/82-081/82	७०,००	मनहरी खोला पक्की पुल देखी नामटार कालिकाटार सडक निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१७	सालवास हुदै सानोडाँडाखर्क सडक स्तरोन्नति, कैलाश २,८	सडक स्तरोन्नति	081/82-081/82	1,00,00	सालवास हुदै सानोडाँडाखर्क सडक स्तरोन्नति भएको हुने
१८	विद्युतीय सवारी साधन खरिदमा सहुलियत	पर्यावरणमैत्री सवारी साधन प्रयोगमा जोड	081/82-083/84	900	विद्युतीय सवारी साधन खरिदमा सहुलियत भएको हुने

५.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गाउँपालिका क्षेत्रका विशेषता र आवश्यकताका आधारमा सडक र हवाई पूर्वाधारको निर्माण हुने, सार्वजनिक स्थलमा विद्युत, शौचालय र प्रतिक्षालय निर्माण हुने, सडक पूर्वाधार निर्माणमा जस्तै मर्मत सम्भारका लागि पनि वार्षिक बजेट विनियोजन भएमा यातयातका पूर्वाधार निर्माण र प्रभावकारी संचालनमा आउन सक्नेछन् । स्थानीयबासीको आवश्यकताका आधारमा रुटको निर्धारण, यातयात संचालन, प्रभावकारी अनुगमन हुन नसकेमा यातयात क्षेत्रमा निर्धारित लक्ष्य हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

५.५ आवास, भवन तथा वस्ती विकास

५.५.१ पृष्ठभूमी

मानव जीवनको आधारभूत आवश्यकताहरु मध्ये आवास पनि एक हो । नेपालको संविधानले पनि सुरक्षित तथा वातावारण मैत्री आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । हाल गाउँपालिकामा गाउँपालिकाको प्रशासकिय भवन र सबै वडा कार्यालयहरु, प्रहरी चौकी, स्वास्थ्य संस्था लगायतका २६ वटा सरकारी भवनहरु संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै विद्यालयहरुका आ आफ्ना भौतिक संरचनाहरु संचालनमा रहेका छन् । तथापि कपिपय सरकारी संरचनाहरु स्तरोन्नति र मर्मत सम्भार गर्नुपर्ने जरुरी रहेको छ ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

भू-उपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा आउन नसक्नु, भवन तथा सुरक्षित आवास निर्माणका लागि स्थानीयस्तरमा प्राविधिक र दक्ष जनशक्तिको अभाव रहनु, सुकुम्बासी, विपन्न, लोपोन्मुख जाति तथा आर्थिक रूपले पिछडिएका परिवारका निम्ति आवास निर्माण सम्बन्धी ठोस नीति आवश्यक रहेको, भवन निर्माण सम्बन्धी मौलिक संस्कृति र वास्तुकलाको लोप हुँदै जाने अवस्था रहेको, छरिएर रहेका बस्तीहरूलाई एकीकृत गर्न तथा आवास क्षेत्रमा वृद्धाश्रम, धर्मशाला, सामुदायिक भवन आदि निर्माण गर्न प्रशस्त मात्रामा बजेटको आवश्यकता लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

५.५.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
दिगो विकासका लागि सुरक्षित आवास तथा पहिचानयुक्त शहर तथा बस्ती विकास
लक्ष्य
सुरक्षित, सुलभ र वातावरणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ एकीकृत आवास तथा वस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु । ✓ स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय बास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरु निर्माण गर्नु ।

५.५.४ रणनीति

1. ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसावले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभुत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।
2. घनाबस्ती रहेको स्थानमा बस्ती व्यवस्थित गर्ने ।
3. भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रुपमा एकीकृति बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउने ।
4. स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरुको निर्माण गर्ने ।
5. भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।

५.५.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	बस्ती विकास गुरुयोजना तयार	बस्ती व्यवस्थापन	082/83-082/83	१२००	बस्ती विकास गुरुयोजना तयार भएको हुने
२	विपदको जोखिममा रहेका बस्तीहरूको पहिचान र नक्सांकन	जोखिमयुक्त क्षेत्रको नक्साङ्कन	082/83-083/84	३००	विपदको जोखिममा रहेका बस्तीहरूको पहिचान र नक्सांकन भएको हुने
३	एकीकृत आवास निर्माणका लागि वडास्तरमा सम्भावित स्थान पहिचान	एकीकृत तथा दिगो आवास निर्माण	081/82-081/82	६००	एकीकृत आवास निर्माणका लागि वडास्तरमा सम्भावित स्थान पहिचान भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
४	स्थानीय तह, निजी क्षेत्र तथा लक्षित वर्गको सहकार्यमा एकीकृत बस्ती निर्माण	सहभागीतामुलक आवास निर्माण	081/82-083/84	३०००	स्थानीय तह, निजी क्षेत्र तथा लक्षित वर्गको सहकार्यमा एकीकृत बस्ती निर्माण भएको हुने
५	सामूहिक, सार्वजनिक तथा सरकारी भवन निर्माण	सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सहजता	081/82-083/84	६०००	सामूहिक, सार्वजनिक तथा सरकारी भवन निर्माण भएको हुने
६	भवन आचार संहिता तर्जुमा तथा लागु	सुरक्षित भवन निर्माण	081/82-081/82	६००	भवन आचार संहिता तर्जुमा तथा लागु भएको हुने
७	भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन गर्न जोखिम क्षेत्र पहिचान	सुरक्षित भवन निर्माण	081/82-083/84	५००	भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन गर्न जोखिम क्षेत्र पहिचान भएको हुने
८	आर्थिक रूपले पिछडिएका वर्गको लागि जनता आवास कार्यक्रम	लक्षित वर्ग आवास निर्माण	081/82-083/84	३००	आर्थिक रूपले पिछडिएका वर्गको लागि जनता आवास कार्यक्रम भएको हुने
९	आवश्यकताका आधारमा सरकारी भवन निर्माण	सबै प्रकारका सेवाग्राहीमैत्री सरकारी भवन निर्माण	081/82-083/84	५००	आवश्यकताका आधारमा सरकारी भवन निर्माण भएको हुने
१०	सुरक्षित आवास निर्माणका लागि क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम	सीपयुक्त जनशक्तिको उपलब्धता	081/82-083/84	५००	सुरक्षित आवास निर्माणका लागि क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम संचालन भएको हुने
११	अपाङ्ग मैत्री भवनहरु निर्माण	अपाङ्ग मैत्री	081/82-083/84	३०००	अपाङ्ग मैत्री भवनहरु निर्माण भएको हुने
१२	स्थानिय मौलिकताको जर्गेनाको लागि नीति निर्माण	मैलिकताको संरक्षण	081/82-081/82	१२००	स्थानिय मौलिकताको जर्गेनाको लागि नीति निर्माण भएको हुने

५.५.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

अव्यवस्थित, असुरक्षित तथा जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका घरपरिवारलाई व्यवस्थित, सुविधा सम्पन्न, वातावरण मैत्री तथा सुरक्षित आवास सुनिश्चित गर्न दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्न नसकिएमा संविधान प्रदत्त सुरक्षित आवासको हक तथा दिगो विकासको लक्ष्य कार्यान्वयन दुवै जोखिममा पर्ने सम्भावना रहन्छ ।

५.६ सूचना तथा सञ्चार

५.६.१ पृष्ठभूमी

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । नेपालको संविधानले सूचना तथा सञ्चारसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ । गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा र बजार क्षेत्रमा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध हुनुका साथै नेपाल टेलिकम तथा एनसेलले मोबाइल फोन सेवा प्रदान गरेका छन् । त्यसैगरी गाउँपालिकामा विभिन्न इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरूले इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्दै आएको भए तापनि इन्टरनेट प्रविधिको अवस्था कमजोर रहेकोले विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्नु जरुरी छ । आर्थिक विकासका लागि सूचना तथा संचारको विकास अत्यावश्यक भएका कारण यस गाउँपालिकामा सूचना तथा संचारको विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

६.२ समस्या तथा चुनौती

गुणस्तरीय टेलिफोन र इन्टरनेट सेवामा सबै नागरिकको पहुँच वृद्धि गर्नु, साइबर सुरक्षासम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु, सञ्चारका विभिन्न माध्यमको समयसापेक्ष विस्तार, अनुगमन र नियमन गर्नु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत विद्यमान रहेका छन् ।

५.६.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरुमा सबै वर्गको पहुँच
लक्ष्य
सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आम नागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।
उद्देश्यहरू
✓ आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरु सबै नागरिकहरु पहुँचमा पुऱ्याउनु । ✓ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

५.६.४ रणनीति

1. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानूनी आधार तयार गर्ने ।
2. बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रुपमा विकास तथा प्रर्वद्धन गर्ने ।
3. समग्र प्रविधिको विकासको लागि डिजिटलाईजेसन मार्फत सामाजिक आर्थिक र शासकिय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।

4. सूचना तथा संचार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।
5. सम्पूर्ण नागरिकहरुको पहुँच र संचार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।

५.६.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग समन्वय गरी आवश्यक स्थानमा टावरहरू निर्माण	दुरसञ्चार पूर्वाधार निर्माण	081/82-082/83	४००	नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग समन्वय गरी आवश्यक स्थानमा टावरहरू निर्माण भएको हुने
२	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा आम सञ्चार पूर्वाधार निर्माण	सञ्चार क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रको योगदान	081/82-083/84	१०००	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा आम सञ्चार पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
३	स्थानीय स्तरमा सूचना तथा समाचार उत्पादन तथा प्रसारण	सुचनाको उत्पादन र खपत	साल बसाली	३००	स्थानीय स्तरमा सूचना तथा समाचार उत्पादन तथा प्रसारण भएको हुने
४	विद्युत प्राधिकरकणसँग सहकार्य	दुरसञ्चार र विद्युत प्राधिकरणबीच सेवा प्रवाहमा सहकार्य	081/82-083/84	५००	विद्युत प्राधिकरकणसँग सहकार्य भएको हुने
५	पालिकाको वेभसाइट अपडेट	सूचनामा सहज पहुँच	साल बसाली	२००	पालिकाको वेभसाइट अपडेट भएको हुने
६	e-library स्थापना	ज्ञानको विस्तार	081/82-081/82	५००	e-library स्थापना भएको हुने
७	विद्युतीय सूचना पूर्वाधार निर्माण	विद्युतीय सूचनाको प्रयोगमा वृद्धि	082/83-083/84	२००	विद्युतीय सूचना पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
८	NTC को टावर निर्माण	दुरसञ्चारमा सबैको सहज पहुँच	081/82-083/84	१०००	NTC को टावर निर्माण भएको हुने
९	डिजटल र स्मार्ट पालिकाको अभियानलाई निरन्तरता	स्मार्ट पालिका निर्माण	081/82-083/84	३५०	डिजटल र स्मार्ट पालिकाको अभियान निरन्तर भएको हुने
१०	सूचना प्रविधि तालिम संचालन	प्रविधिमैत्री कर्मचारी प्रशासन र कार्यालय	082/83-083/84	२००	सूचना प्रविधि तालिम संचालन भएको हुने
११	सञ्चारका साधन प्रयोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन	सञ्चार माध्यम र साधनको दुरुपयोगबाट हुने सक्ने समस्या सम्बन्धी सचेतना	081/82-083/84	५००	सञ्चारका साधन प्रयोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने

५.६.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सूचना तथा सञ्चारका क्षेत्रमा भित्रिएका नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गर्न सार्वजनिक र निजी सेवा प्रदायकबीच सहकार्य हुने, लक्षित वर्गमा सञ्चार सेवाको पहुँच विस्तार कार्यक्रम केन्द्रित हुने, गाउँपालिकाको वेभसाइट निरन्तर अद्यावधिक गरी सार्वजनिक सूचनामा पहुँच बढाउने, सञ्चारका माध्यमबाट प्रकाशन र प्रशारण हुने सामाग्रीको गुणस्तरीय विकासको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता कार्य गरिएको खण्डमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने सम्भावना रहन्छ । आयोजना/कार्यक्रमलाई प्राथमिकिकरण तथा स्रोतसाधनको उचित विनियोजन गर्न नसकिएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

नतिजा सूचकहरु

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**खानेपानी तथा सरसफाई**				
	असर	पाइपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएका परिवार (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. ६.१.१.१)	प्रतिशत	**88.02	90
	असर	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुगेका जनसंख्या (प.दि.वि.ल. ६.१.१.२)	प्रतिशत	**88.13	90
	असर	प्रशोधित÷सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	***15	20
	असर	उन्नत सुधारिएका सरसफाइसम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरु अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन (प.दि.वि.ल. ६.२.१.१)	प्रतिशत		
	असर	आधारभूत शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प.दि.वि.ल. ६.२.१.२)	प्रतिशत	**85.68	90
	असर	ढल प्रणालीहरु/उपयुक्त (Faecal lSudge Management) मा चर्पी जोडिएका परिवार(प.दि.वि.ल. ६.२.१.३)	प्रतिशत	**35.57	40
	प्रतिफल	उपभोक्ता समितिमार्फत संचालन गरिएका खानेपानी आयोजना	संख्या		
	प्रतिफल	संरक्षणमा समेटिएका खानेपानी मुहान	संख्या		
	असर	आधुनिक र सुविधासम्पन्न शौचालय प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	**35.57	40
	प्रतिफल	डस्टबिन प्रयोग गर्ने र फोहरलाई वर्गीकरण गर्ने घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	सामुदायिक हिसाबले संगठित रुपमा नियमित नगरघर तथा टोल सरसफाई कार्यक्रम संख्या (वार्षिक)	संख्या		
२.					
	असर	खेतीयोग्य जमिनमध्ये सिंचाई सुविधा पुगेको भूिम	प्रतिशत		
	असर	खेतीयोग्य जमिनमध्ये १२ महिना सिंचाई सुविधा पुगेको भूमि	प्रतिशत		
	प्रतिफल	वर्षभरी नियमित सिंचाई	हेक्टर	***40	45

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
३.					
	असर	विद्युतमा पहुँच भएका जनसंख्या (प.दि.वि.ल. ७.१.१)	प्रतिशत	**67.82	70
	असर	वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा जस्तै सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	**28.90	33
	असर	खाना पकाउनका निम्ति ऊर्जाको प्राथमिक स्रोतको रूपमा कोइला, दाउरा, गुइँठा लगायतका ठोस इन्धन प्रयोग गर्ने घरपरिवार (प.दि.वि.ल. ७.१.२.१)	प्रतिशत	**89.14	82
	असर	खाना पकाउन एलपी ग्याँस प्रयोग गर्ने घरपरिवार (प.दि.वि.ल. ७.१.२.२)		**10	15
	असर	खाना पकाउन विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		
		खाना पकाउन वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		
	असर	विद्युतीय सामग्रीमा हिटर, पंखा, एयर कन्डिसनर, वासिङ मेसिन प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	**3 .87	7
४.					
	असर	बाह्रै महिना सवारीसाधन संचालनयोग्य सडकको २ कि.मि. दूरीभित्र बसोबास गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		
	असर	घरबाट ३० मिनेटको पैदलयात्रामा सडकमा पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	***10	15
	असर	सडक घनत्व	कि.मि.		
	प्रतिफल	गाउँपालिका केन्द्रबाट वडा केन्द्र जोड्ने कालोपत्रे सडकको लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	गाउँपालिकाको सडकको जम्मा लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	गाउँपालिकाको कालोपत्रे सडकको जम्मा लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	कृषि सडकको लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	सडकहरुमा व्यावस्थित नाला निर्माण	कि.मि		
	प्रतिफल	पुल तथा कल्भर्ट निर्माण	संख्या		
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये साइकल भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत	**1.96	2.3
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये मोटरसाइकल भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत	**4.74	5.3
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये कार, जिप, भ्यान भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत	**0.52	1.3
५.					
	असर	झुपडीमा बस्ने परिवार	प्रतिशत		
	असर	खर/पराल/पातले छाएको घरमा बस्ने परिवार	प्रतिशत	**6.58	3.25
	असर	बाढी, डुबान तथा भूकम्पबाट सुरक्षित र सुविधायुक्त घरमा बस्ने परिवार	प्रतिशत	**1.94	3.25
	असर	भूमिहीन तथा सुकुम्बासीको संख्या	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	एकीकृत आवासमा छुट्टाछुट्टै घरमा बस्ने परिवार	प्रतिशत		
	असर	बहुतले आवास (अपार्टमेन्ट) मा बस्ने परिवार	प्रतिशत		
६.					
	असर	टेलिफोन तथा मोबाइल सेवामा पहुँच पुगेको घरपरिवार	प्रतिशत	**79.55	83
	असर	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता घरपरिवारको संख्या	प्रतिशत	**9.41	13
	असर	रेडियोको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	**27.47	30
	असर	टेलिभिजनको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	**17.01	20

स्रोत : *** गाउँपालिकाको आवधिक योजना, २०७८

** राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

परिच्छेद - ६: वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

६.१ वन तथा भू-संरक्षण

६.१.१ पृष्ठभूमी

कैलाश गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल मध्ये ६० प्रतिशत भू-भाग वन जंगलले ओगटेको छ। यस गाउँपालिकाको उत्तरी क्षेत्रमा चिसो तथा तल्लो भेगमा गर्मी किसिमको हावापानी पाइन्छ । वनजंगलले प्रशस्त क्षेत्र ओगटेको हुनाले विभिन्न जनावर जस्तैः स्याल, चितुवा, मृग, घोरल, सालक, बँदेल साथै चराचुरुङगी जस्तैः मयुर, कालिज, ढुकुर, कोइली, मैना आदि पाइन्छ । यसैगरी वनस्पतीमा चिलाउने, खनिउ, सिमल, पारिजात आदि पाइन्छन् भने जलचर प्रणीमा माछा, पानीहाँस, भ्यागुता, हुटीट्याउँ, चेपागाँडा आदि पाइन्छन् । यस गाउँपालिकामा रहेको बाँझो जमिनमा ब्यापक जनपरिचालन गरी वृक्षारोपण गर्नुपर्ने देखिन्छ जसले गर्दा गाउँपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी सीमित मात्रामै भएपनि वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र पहाडी भू-भाग भएकाले वर्षातको समयमा बाढी पहिरो गई धनजनको क्षति हुने हुनाले भू-संरक्षणका हिसाबले संवेदनशील क्षेत्रहरूमा बृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु आवश्यक छ ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

इन्धनको प्रमुख श्रोतका रुपमा वन पैदावरको प्रयोग अत्याधिक हुनु, वन पैदावर र जडीबुटी संकलन तथा प्रयोगलाई आर्थिक समृद्धिको रुपमा परिचालन गर्न नसक्नु, सामुदायिक वनको आयस्रोत एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउन नसक्नु, मानिस, वातावरण र जंगली जनावरबिच सन्तुलित सम्बन्ध बनाउन नसक्नु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

६.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
वातावरणमैत्री विकास, उत्पादनशील, वन, संरक्षित जलाधार र जैविक विविधताको दिगो संरक्षण
लक्ष्य
कैलाश क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन, भू-संरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमवाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्नु । ✓ भू-संरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।

६.१.४ रणनीति

1. वनलाई उत्पादनमूखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण गर्ने ।
2. समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण गर्ने ।
3. जनसहभागिता मार्फत दिगो माटो व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरी भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।
4. बाह्य र आन्तरिक स्रोत साधनको परिचालन गर्ने ।

६.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	संकटापन्न वनस्पति संरक्षण कार्यक्रम	हरित क्षेत्रको विस्तार	081/82-082/83	५००	संकटापन्न वनस्पति संरक्षण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२	फलफूल तथा अन्य विरुवा उत्पादन र अनुदानमा वितरण	फलफूल तथा अन्य विरुवा उत्पादनमा आत्मनिर्भर	081/82-083/84	१०००	फलफूल तथा अन्य विरुवा उत्पादन र अनुदानमा वितरण भएको हुने
३	स्थानीय वन ऐन निर्माण	वन तथा भू-संरक्षणका लागि आवश्यक कानूनको निर्माण	081/82-081/82	२००	स्थानीय वन ऐन निर्माण भएको हुने
४	कटान संवेदनशील क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा विवरण संकलन	पहिरोग्रस्त क्षेत्रको नक्साङ्कन	082/83-082/83	१००	कटान संवेदनशील क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा विवरण संकलन भएको हुने
५	दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम	दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान, सीप र क्षमतामा वृद्धि	081/82-083/84	४००	दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम संचालन भएको हुने
६	Agro forestry का सम्बन्धमा विज्ञसँग परामर्श	वन व्यवस्थापन	082/83-082/83	३००	Agro forestry का सम्बन्धमा विज्ञसँग परामर्श भएको हुने
७	वडास्तरिय नर्सरी स्थापना	विभिन्न प्रजातिका बोटविरुवाको उत्पादन र वितरण	081/82-083/84	१०००	वडास्तरिय नर्सरी स्थापना भएको हुने
८	हरित क्षेत्र सम्भाव्यता अध्ययन तथा नक्शाङ्कन	हरित क्षेत्र पहिचान	081/82-082/83	४००	हरित क्षेत्र सम्भाव्यता अध्ययन तथा नक्शाङ्कन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
९	भू-संरक्षण तथा कटान नियन्त्रण तालिम	वन संरक्षण	081/82-083/84	३००	भू-संरक्षण तथा कटान नियन्त्रण तालिम संचालन भएको हुने
१०	एक वन एक नर्सरी कार्यक्रम	स्थानीय हावापानी अनुसारका बेर्नाको सहज उपलब्ध	081/82-083/84	८००	एक वन एक नर्सरी कार्यक्रम संचालन भएको हुने
११	वन उपभोक्ता समितिलाई तालिम	उपभोक्ता समितिको सशक्त नेतृत्व	साल बसाली	४००	वन उपभोक्ता समितिलाई तालिम संचालन भएको हुने
१२	हरित क्षेत्र तथा पार्क निर्माण	स्थानको उपलब्धता र आवश्यकताको आधारमा विभिन्न वडामा हरित क्षेत्र र पार्क निर्माण	081/82-083/84	८००	हरित क्षेत्र तथा पार्क निर्माण भएको हुने
१३	बृक्षारोपण मार्फत पानीको मुहान संरक्षण	जलाधार र मुहान संरक्षण	साल बसाली	२५०	बृक्षारोपण मार्फत पानीको मुहान संरक्षण भएको हुने
१४	बायो इञ्जिनियरिङ नमुना क्षेत्र अध्ययन भ्रमण	अनुभव आदान प्रदान	082/83-082/83	४००	बायो इञ्जिनियरिङ नमुना क्षेत्र अध्ययन भ्रमण भएको हुने
१५	"कटान पश्चात पुनः हरियो" कार्यक्रम संचालन	दिगो वन तथा भू-संरक्षण	081/82-083/84	४००	"कटान पश्चात पुनः हरियो" कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१६	चोरी निकासी नियन्त्रयण गर्न वन रक्षक तालिम तथा अभिमुखीकरण	वन रक्षक र सचेतना मार्फत चोरी निकासी नियन्त्रण	081/82-083/84	१००	चोरी निकासी नियन्त्रयण गर्न वन रक्षक तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१७	वातावरणीय हिसाबले जोखिमयुक्त र अति संवेदनशिल क्षेत्र घोषणा	जोखिमयुक्त र अति संवेदनशिल क्षेत्रको नक्साङ्कन	082/83-082/83	४००	वातावरणीय हिसाबले जोखिमयुक्त र अति संवेदनशिल क्षेत्र घोषणा भएको हुने
१८	कटान क्षेत्र विशेष हरित क्षेत्र प्रर्वद्धन कार्यक्रम	हरित क्षेत्र प्रर्वद्धन कार्यक्रम	081/82-082/83	१००	कटान क्षेत्र विशेष हरित क्षेत्र प्रर्वद्धन कार्यक्रम संचालन भएको हुने
१९	संकटापन्न वन्यजन्तु, स्थलचर, जलचर संरक्षण कार्यक्रम	संकटापन्न वन्यजन्तु संरक्षण	साल बसाली	४००	संकटापन्न वन्यजन्तु, स्थलचर, जलचर संरक्षण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
					कार्यक्रम संचालन भएको हुने
२०	चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाई गठन	वन्यजन्तु संरक्षण	083/84-083/84	५००	चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाई गठन भएको हुने

६.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

निजी वन प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन, हरित क्षेत्र विस्तारका लागि बोटविरुवाको बेर्ना वितरण, नदीजन्य कटान रोक्नका लागि तारजालीको व्यवस्थापन, बायो इजिनियरिङ्ग विधि अवलम्बन जस्ता कार्य गर्न सकिएको खण्डमा वन तथा भू-संरक्षण गर्न सकिन्छ । पर्यावरणीय सन्तुलनलाई ख्याल नगरी विकास निर्माणका कार्य गरिएमा प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई प्राकृतिक विपद् आउने जोखिम रहन्छ ।

६.२ जलाधार व्यवस्थापन

६.२.१ पृष्ठभूमी

नेपाल जलस्रोतको धनी राष्ट्रका रुपमा संसारमा परिचित छ । तथापि यस्ता जलाधार क्षेत्रहरूको ठोस योजना नहुँदा यसको पूर्ण सदुपयोग नभई जलस्रोत खेर गइरहेको अवस्था छ । समृद्धिका आधारहरू मध्ये जलस्रोत पनि एक हो । यस गाउँपालिकामा मुख्य जलस्रोतको रुपमा ठाडा खोला मुल, खोल्सा, पोखरी, गाउँपालिका भएर बग्ने मनहरा नदि रहेका छन् । यस्ता महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गरी पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राख्न र गाउँपालिकालाई आर्थिक समृद्धितर्फ लैजान जरुरी छ । वातावरण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गरी वातावरणको सन्तुलन कायम राखी जलाधार संरक्षण गर्नका लागि गाउँपालिकाले नदि किनार तथा सार्वजनिक जग्गाहरुमा बृक्षारोपण गर्न जरुरी रहेको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

जलाधार क्षेत्र संरक्षण, वैज्ञानिक जलाधार व्यवस्थापन, पिउने पानी, कृषि र अन्य प्रयोजनको जलश्रोतको बहुउपयोगको व्यवस्थापन, वैज्ञानिक जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू, मानवीय चेतना वृद्धि लगायतका कार्यमा दीर्घकालीन सोच र लगानी लगायतका समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

६.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
गाउँपालिकाको जल सम्पदालाई उच्चतम सदुपयोग गरी दिगो विकास हासिल
लक्ष्य
गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण गरी जल सम्पदामा आत्मनिर्भर बन्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।

६.२.४ रणनीति

1. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्र पहिचान गरी संरक्षण गर्ने ।
2. जलाधार क्षेत्रको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्ने ।
3. जलस्रोतको दिगो प्रयोग र जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

६.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तयार	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको अद्यावधिक तथ्याङ्क उपलब्ध	081/82-081/82	४००	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तयार भएको हुने
२	स्थानीय जलाधार क्षेत्र संरक्षण नियमावली तयार	कानूनको तर्जुमा	083/84-083/84	१००	स्थानीय जलाधार क्षेत्र संरक्षण नियमावली तयार भएको हुने
३	विशेष जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	जलाधार क्षेत्र संरक्षण	081/82-083/84	५०००	विशेष जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
४	पोखरीहरू निर्माण तथा पुर्नउत्थान कार्यक्रम	पालिकाको सौन्द्रय वृद्धि र बहुउपयोग	साल बसाली	१०००	पोखरीहरू निर्माण तथा पुर्नउत्थान कार्यक्रम संचालन भएको हुने
५	बृक्षारोपण कार्यक्रम	वनजंगल संरक्षण र व्यवस्थापन	साल बसाली	१५००	बृक्षारोपण कार्यक्रम संचालन भएको हुने
६	निजी क्षेत्रको संलग्नतामा जलाधार क्षेत्र उपयोग गरी आर्थिक दिगो पर्यटन, कृषि र उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रम संचालन गर्न अन्तरक्रिया	जलाधार क्षेत्रको बहुपयोग	082/83-083/84	१००	निजी क्षेत्रको संलग्नतामा जलाधार क्षेत्र उपयोग गरी आर्थिक दिगो पर्यटन, कृषि र उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रम संचालन गर्न अन्तरक्रिया भएको हुने
७	जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन	बहुसरोकारवाला निकाय र व्यक्ति सचेत	साल बसाली	२००	जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने

६.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

जलाधार क्षेत्रको नक्सांकन र संरक्षण, खाली तथा प्रयोगहीन जमिनमा बृक्षारोपण, प्राकृतिक पोखरीको संरक्षण र कृत्रिम पोखरीको निर्माण, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र बहुउपयोग सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्न सकेमा

जलाधार क्षेत्रको संरक्षण हुन जान्छ । जलाधार क्षेत्रको अतिक्रमण, अव्यवस्थित फोहोरमैला र सचेतनाको अभावमा जलाधार क्षेत्र विनाश हुँदै जाने जोखिम रहन्छ ।

६.३ विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन

६.३.१ पृष्ठभूमी

भौगोलिक जटिलताका कारण नेपाल प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ । नेपालमा वर्षेनी प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो मात्रामा जनधनको क्षति हुने गरेको छ । नेपालमा वि.सं. २०७२ सालको महाभूकम्पको पीडा अझै ताजा नै छ । यस गाउँपालिका पनि प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिकोणले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा विशेषगरी बाढी, पहिरो, हावाहुरी, असिना, चटयाङ, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी, डढेंलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरु देखापर्दै आइरहेका छन् । कैलाश गाउँपालिका क्षेत्र विशिष्ट भौगोलिक बनौट, भिरालोपन, कमजोर चट्टान र प्राकृतिक तथा जलवायु एवम् मानवीय क्रियाकलावबाट सिर्जित विपद्का दृष्टिले जोखिममा रहेको छ । यस्ता यस्ता प्रकोपहरु सामान्यतया पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पारी लागु गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

जलवायु परिवर्तनजन्य प्राकृतिक प्रकोप न्युनीकरण, नदी कटान र भू-क्षय नियन्त्रण, व्यवस्थित र प्रणालीबद्ध मानव बस्ती विकास, विषादीजन्य र किटनाशक औषधिको प्रयोग सम्बन्धी सचेतना वृद्धि, प्राविधिक अध्ययन विना जथाभावी विकास संरचना निर्माण गर्नु, विकास निमार्ण कार्यलाई पर्यावरणमैत्री बनाई दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा सहजीकरण लगायतका समस्या र चुनौतीको विद्यमानता यस गाउँपालिकामा रहेको छ ।

६.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
सुरक्षित जीवनका लागि विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन
लक्ष्य
विपदवाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।
उद्देश्यहरू
✓ जोखिम न्युनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाउँहरुको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु । ✓ मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्युनीकरण गरी कैलाश गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु ।

६.३.४ रणनीति

1. विपद् रोकथामा मार्फत विपद् न्यूनिकरण गर्दै विपद् उत्थानशिल समाजको निर्माण गर्ने ।

2. सरोकारवालाहरुको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरुलाई प्रभावकारी रुपले संचालन गर्ने ।

3. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।

4. विपद् संवेदनशिल क्षेत्रहरुको पहिचान, संरक्षण रोकथाम पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।

६.३.५ कार्यक्रमको विस्तृत विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन	नक्साङ्कनको आधारमा सुरक्षित बस्तीको विकास	082/83-082/83	४००	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन भएको हुने
२	विपद् पूर्वानुमान तथा चेतावनी सुचना प्रणालीको प्रभावकारी संचालन	प्रविधिको प्रयोगबाट विपद् बाट हुने क्षति न्युनीकरण	082/83-082/83	३००	विपद् पूर्वानुमान तथा चेतावनी सुचना प्रणालीको प्रभावकारी संचालन भएको हुने
३	विपद् सम्बन्धी पूर्व सूचना सम्प्रेषण	समयमा सूचना संप्रेषण हुने	081/82-083/84	२००	विपद् सम्बन्धी पूर्व सूचना सम्प्रेषण भएको हुने
४	बीमा योजनामा अनुदान	अनुदान	081/82-083/84	९००	बीमा योजनामा अनुदान प्रदान भएको हुने
५	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माण	पूर्वतयारी	083/84-083/84	३००	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माण भएको हुने
६	वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माण	संयन्त्र निर्माण	081/82-081/82	२५०	वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माण भएको हुने
७	खुल्ला स्थान तय गरी पूर्वाधार निर्माण	खुल्ला स्थानको व्यवस्था	081/82-083/84	२२००	खुल्ला स्थान तय गरी पूर्वाधार निर्माण भएको हुने
८	संक्रामक रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन	संक्रामणजन्य रोग व्यवस्थापन	081/82-081/82	१२००	संक्रामक रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन भएको हुने
९	विपद् प्रतिकार्य स्वयंसेवक समूहलाई तालिम	विपद् प्रतिकार्य स्वयंसेवक समूह गठन	साल बसाली	२००	विपद् प्रतिकार्य स्वयंसेवक समूहलाई तालिम प्रदान गरिएको हुने
१०	विपद् उद्धार सामाग्री खरिद	सामाग्रीको उपलब्धता	081/82-083/84	५००	विपद् उद्धार सामाग्री खरिद भएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
११	माहामारीका लागि आइसोलेसन केन्द्र निर्माण	आइसोलेसन केन्द्र निर्माण	081/82-083/84	२०००	माहामारीका लागि आइसोलेसन केन्द्र निर्माण भएको हुने
१२	विपद् व्यवस्थापन गर्ने संस्थाहरुसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य	समन्वयात्मक र सहकार्यात्मक विपद् व्यवस्थापन	साल बसाली	२००	विपद् व्यवस्थापन गर्ने संस्थाहरुसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य भएको हुने
१३	जलवायू अनुकूलनका हिसाबले स्मार्ट भिलेज सम्भाव्यता अध्ययन	स्मार्ट भिलेज निर्माण	081/82-081/82	१००	जलवायू अनुकूलनका हिसाबले स्मार्ट भिलेज सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुने
१४	तालिम, अन्तरक्रिया तथा सचेतना कार्यक्रम संचालन	विपद् प्रतिकार्य र रोकथाम सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि	साल बसाली	३००	तालिम, अन्तरक्रिया तथा सचेतना कार्यक्रम संचालन भएको हुने

६.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गाउँपालिका क्षेत्रमा प्रत्येक वर्ष देखापर्ने प्राकृतिक जोखिम न्युनीकरणका लागि जोखिमयुक्त क्षेत्रको नक्सांकन हुने, जोखिमयुक्त स्थानबाट सुरक्षित स्थानमा बस्ती स्थानान्तरण हुने, जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जना हुने समस्या र अनुकुलनताका उपाय अवलम्बन हुने, संक्रमण र महामारीजन्य रोगको बारेमा गाउँपालिका भौतिक र वित्तीय रुपमा सबल अवस्थामा हुने तथा तीनै तहका सरकारबाट सञ्चालित कार्यक्रमबिच समन्वयात्मक सम्बन्ध बनाउन सकेमा विपद्जन्य समस्या र जलवायु परिवर्तन अनुकुल बालीनाली लगाउन सकिन्छ । विपद्को पूर्व सूचना प्रणालीको स्थापना, पूर्व तयारीका कार्यक्रम, राहत, उद्धार तथा पुर्नस्थापना कोष जस्ता आधारभूत कार्यक्रम संचालन गर्न नसकिएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न कठिन हुन्छ ।

६.४ वातावरण संरक्षण

६.४.१ पृष्ठभूमी

हाम्रो वरपर रहेका प्राकृतिक अवयवहरू जस्तै वायुमण्डल, भूमि, जल, वनजंगल, वनस्पति, जीवजन्तु र प्राकृतिक जीवनचक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको अन्तरक्रिया र समग्रताले सृजना गरेका भौतिक अवस्थालाई वातावरण भनिन्छ । वातावरण संरक्षण भनेको सम्पूर्ण वातावरणीय अवयवहरूको एकीकृत संरक्षणको पाटो हो । यसमा समग्रमा जल, जमिन, जंगल, वायुमण्डल र हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राख्ने विषय आउँछ । वातावरण प्रदुषणले मानिसमा विभिन्न किसिमका रोगहरु निम्त्याउँछ । नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुने छ भनी मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ यस गाउँपालिकामा वातावरणीय पक्षमा पर्ने प्रभाव तथा जलवायु

परिवर्तनको असर न्युनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसात् गरिएको छ । समग्रमा गाउँपालिकाको वातावरण संरक्षण गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गर्न आवश्यक छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

वातावरण र विकासबिच सन्तुलन कायम गर्नु, पर्यावरणमैत्री कृषि प्रणालीको अवलम्बन, प्रदुषकले क्षति व्यहोर्ने पद्धतिको कार्यान्वयन गराउनु, सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गत गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका उद्योग, कलकारखानालाई सामाजिक पुर्नउत्थानका कार्यक्रममा उत्प्रेरित गर्नुपर्ने जस्ता समस्या र चुनौती वातावरण संरक्षणका क्षेत्रमा यस गाउँपालिकामा समेत रहेका छन् ।

६.४.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
स्वच्छ, एवम् स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार दिगो विकासको आधार
लक्ष्य
वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एव्म सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु । ✓ प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायमा गर्न मानवीय त्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलित गराउनु ।

६.४.४ रणनीति

1. विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकिकरण गर्ने ।
2. जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्युनिकरण गर्न अनुकुलन कार्यक्रम चलाउने ।
3. वातावरण प्रदुषण हुन नदिने तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने ।

६.४.५ कार्यक्रमको विस्तृत विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	प्लाष्टिक तथा टायर, ट्यूब जलाउन निषेध अभियान	पर्यावरण संरक्षण	081/82-083/84	१५०	प्लाष्टिक तथा टायर, ट्यूब जलाउन निषेध अभियान संचालन भएको हुने
२	मरेका चौपायाहरू व्यवस्थापन गर्ने स्थान निर्माण	फोहोरमैला व्यवस्थापन	082/83-082/83	८००	मरेका चौपायाहरू व्यवस्थापन गर्ने स्थान निर्माण भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
३	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन गर्न अनुदान	परम्परागत उर्जाको प्रयोगलाई क्रमिक निरुत्साहन	081/82-083/84	१७००	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन गर्न अनुदान प्रदान गरिएको हुने
४	ठूला उद्योग संचालन मापदण्ड तयार	कानूनको निर्माण	082/83-082/83	१००	ठूला उद्योग संचालन मापदण्ड तयार भएको हुने
५	भू-संरक्षण योजना कार्यान्वयन	भूसंरक्षण	082/83-082/83	३००	भू-संरक्षण योजना कार्यान्वयन भएको हुने
६	एकीकृत संरक्षण योजना निर्माण	पर्यावरणीय, सामाजिक, सांस्कृतिक धरोहरको संरक्षण	082/83-082/83	३००	एकीकृत संरक्षण योजना निर्माण भएको हुने
७	एक वडा एक हरित पार्कहरूको निर्माण	हरियाली प्रवर्द्धन	081/82-083/84	४५००	एक वडा एक हरित पार्कहरूको निर्माण भएको हुने

६.४.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

भू-उपयोग नीति अनुसार उद्योगको स्थापना, पर्यावरणमैत्री बालीनाली उत्पादन, भौतिक निर्माण सम्बन्धी विकासका कार्य संचालन गर्दा दीर्घकालीन वातावरणीय प्रभावको अध्ययन, औद्योगिक, अस्पतालजन्य, मानवजन्य फोहोरमैलाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा मृत जनावारको उचित व्यवस्थापन भएमा वातावरण संरक्षण हुन सक्छ । वातावरण संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनाको कमी, नदीजन्य तथा खानीजन्य पदार्थको अधिक दोहन, दीर्घकालीन असरको अध्ययन नगरी संचालन गरिने विकास निर्माणका कार्यले पृथ्वीबाट मानव लगायत अन्य प्राणीको पनि लोप हुने जोखिम आउन सक्छ ।

नतिजा सूचकहरू

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**वन तथा भू-संरक्षण**				
	असर	वनले ओगटेको कुल क्षेत्र (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. १५.१.१)	प्रतिशत	***60	65
	असर	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र (प्रतिशत) (प.दि.वि.ल. १५.१.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	बृक्षारोपण गरिएको क्षेत्र (प.दि.वि.ल. १५.२.१.२)	हेक्टर		
	प्रतिफल	वनस्पति उद्यान	संख्या		
	असर	वैज्ञानिक व्यवस्थापन प्रणाली लागु वनको क्षेत्र	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	जडीबुटी तथा फलफूल खेतीले ओगटेको सामुदायिक वनको क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	मिचाहा प्रजातिका बिरुवाहरुले ओगटेको वनको क्षेत्र (प्रतिशत)	प्रतिशत		
	असर	संकटापन्न अवस्थामा रहेका औषधीको रुपमा प्रयोग हुने वनस्पतिहरु	प्रतिशत		
	असर	अनुत्पादक झाडी, बुट्यान क्षेत्र मध्ये उत्पादनशील वनमा परिणत भएको क्षेत्र			
	असर	संकटापन्न घोषणा भएका वनस्पतिको संख्या	प्रतिशत		
	असर	संकटापन्न घोषणा भएका वन्यजन्तुको संख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सामुदायिक वनभित्र निर्मित पोखरी संख्या	संख्या		
	असर	बायो इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग गरी भू-संरक्षण गरिएका स्थानहरूको संख्या	प्रतिशत		
२.	**जलाधार व्यवस्थापन**				
	असर	ताल, सिमसार र तलाउ/पोखरीहरुको संख्या (प.दि.वि.ल. १५.१.२.२)	प्रतिशत		
	असर	संकटासन्न तालहरु/पोखरीहरु (प.दि.वि.ल. १५.४.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	संरक्षित सिमसार क्षेत्र	संख्या		
	प्रतिफल	वर्षातको पानी संकलन गर्न निर्माण गरिएका नमुना पोखरी संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	परम्परागत जैविक विधि अपनाई संरक्षण गरिएका पानीको मुहानहरुको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटमा परी पुनरुत्थान गरिएका पानीका मुहानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	वनजंगल भित्र रहेका पोखरीहरुको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका नदीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका पानीका मुहानहरुको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका सिमसार क्षेत्रको संख्या	संख्या		
	असर	नयाँ निर्माण गरिएका पोखरी, ताल वा अन्य जलक्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
३.	**विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन**				
	प्रतिफल	विपद्को कारण ज्यान गुमाउनेको संख्या (प.दि.वि.ल. ११.५.१.१)	संख्या		
	प्रतिफल	विपद्को कारण घाइते हुनेको संख्या (प.दि.वि.ल. ११.५.१.२)	संख्या		
	असर	विपद्बाट प्रभावित घरपरिवार	प्रतिशत	***6	2
	प्रतिफल	विपद्को बेला भेला हुने स्थानको संख्या	संख्या	***7	10
	प्रतिफल	दमकल संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	एक्सकाभेटर संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	विपद् पूर्वसंकेत दिन जडित उपकरणहरूको संख्या	संख्या		
	असर	भूकम्प प्रतिरोधी घरको प्रतिशत			
	प्रतिफल	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अन्तर्गत समुदायस्तरमा कार्यान्वयन भएका कार्यक्रमहरूको संख्या (प.दि.वि.ल. १३.२.१)	संख्या	***0	1
	प्रतिफल	जलवायु अनुकूलनका वनस्पति तथा बालीनालीको संख्या	संख्या		
	असर	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी शिक्षा समावेश गरेका विद्यालयहरूको संख्या (प.दि.वि.ल. १३.३.१.१)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	जलवायुका असरलाई कम गर्ने कार्यमा तालिम प्राप्त व्यक्तिहरूको संख्या	संख्या		
४.	**वातावरण संरक्षण**				
	प्रतिफल	नव हरित क्षेत्रको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सडक सौन्दर्यीकरण	कि.मि.		

स्रोत : *** गाउँपालिकाको आवधिक योजना, २०७८

परिच्छेद - ७: संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

७.१ सुशासन तथा सेवा प्रवाह

७.१.१ पृष्ठभूमि

वास्तविक रूपमा असल शासनको स्थापना गर्न सकेमात्र जनस्तरमा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता हुन जरुरी रहन्छ । राज्यले लिएको नीतिअनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी, शासन शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन् । यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्न सकेको खण्डमा संघीय संविधानको मर्मअनुरूप जनताको घरदैलोमा राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा पुऱ्याउन सकिन्छ । गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, नागरिक भेला, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, अनुगमन तथा नियन्त्रण कार्य प्रणालीलाई चुस्त, व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउनु आवश्यक छ ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

प्रशासनिक र वित्तीय उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गर्नु, निर्वाचित र मनोनित पदाधिकारी तथा कर्मचारीको आचरण र अनुशासन कायम गर्नु, सेवा प्रवाह सरल, सुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु, नागरिक शिक्षा र राजनीतिक चेतनाको विकास र विस्तार गर्नु, विविधता, संघीयताको अभ्यास तथा अनुभवको कमी हुनु, स्थानीयबासीको राजनैतिक चेतनाको स्तर माथि उठ्न नसक्नु, जनउत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्न नसक्नु, प्रविधिमैत्री र समावेशी शासनको प्रवर्द्धन तथा सहभागितात्मक शासन पद्धतिको अवलम्बन गर्नु जस्ता समस्या र चुनौती यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

७.१.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
जवाफदेहि, पारदर्शी र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था र सार्वजनिक सेवाहरुमा सबै वर्गको पहुँच
लक्ष्य
गाउँपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउने ।
उद्देश्यहरु
✓ सुशासनका लागी कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु । ✓ सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई प्रवाहकारी बनाउनु । ✓ सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्रि जनशक्तिको विकास गर्नु । ✓ वित्तिय सुशासन कायम गर्नु ।

७.१.४ रणनीति

1. शासन प्रणाली संचालन सम्बन्धि नीति, कानुन मापदण्ड र कार्य विधिको तर्जुमा गर्ने ।
2. सार्वजनिक सेवाहरुलाई गुणस्तरीय र सर्वसाधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरुपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।
3. गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवामा अधिकारमुखी पहुँच स्थापना गर्ने ।
4. गाउँपालिकाको कार्यसम्पादनलाई उत्तरदायी, पारदर्शी र परिमाणमुखी बनाउने ।
5. सार्वजनिक निकायका काम कारबाही सम्बन्धी सूचनामा नागरिकको पहुँच बढाउनु ।
6. जनशक्ति विकास गर्ने ।
7. अन्तर सरकार समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउने ।
8. सार्वजनिक आय व्यय र खरिद प्रकियालाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।
9. आन्तरिक नियन्त्रण र लेखा परीक्षणलाई विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।

७.१.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	नियमित नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण	सेवा प्रवाहको प्रभावकारीता मापन	081/82-083/84	८००	नियमित नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण भएको हुने
२	घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम	सार्वजनिक सेवामा सहज पहुँच	साल बसाली	१५००	घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम संचालन भएको हुने
३	सूचना प्रविधि पूर्वाधार खरिद	सेवा प्रवाह छिटो, छरितो	081/82-082/83	१०००	सूचना प्रविधि पूर्वाधार खरिद भएको हुने
४	इन्टरनेट स्तरवृद्धि र सेवा विस्तार	सहज, सुलभ र भरपर्दो इन्टरनेट सेवा	081/82-082/83	६००	इन्टरनेट स्तरवृद्धि र सेवा विस्तार भएको हुने
५	सार्वजनिक अभिलेख र पञ्जिकरण डिजिटलाइजेसन	अद्यावधिक अभिलेख व्यवस्थापन	साल बसाली	६००	सार्वजनिक अभिलेख र पञ्जिकरण डिजिटलाइजेसन भएको हुने
६	वडा तथा पालिका भवन डिपिआर तयारी	भवन निर्माण	082/83-082/83	१६००	वडा तथा पालिका भवन डिपिआर तयारी भएको हुने
७	न्यायिक समिति क्षमता विकास	न्याय सम्पादनमा प्रभावकारीता	082/83-082/83	५००	न्यायिक समिति क्षमता विकास तालिम संचालन भएको हुने
९	स्थानीय सरकार रेडियो कार्यक्रम	सार्वजनिक सूचना र काम कारवाहीबारे जानकारी प्रदान	080/81-083/84	५००	स्थानीय सरकार रेडियो कार्यक्रम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१०	सार्वजनिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण	सार्वजनिक महत्वको सूचनामा सहज पहुँच	081/82-082/83	१२००	सार्वजनिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण भएको हुने
११	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास	क्षमता विकास	साल बसाली	६००	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम संचालन भएको हुने
१२	विकास निर्माण प्रगति विवरण Display Board निर्माण	विकास निर्माणको प्रगतिबारे अवगत	081/82-081/82	७००	विकास निर्माण प्रगति विवरण Display Board निर्माण भएको हुने
१३	आयोजना स्थल विवरण प्रकाशन	जनतामा सचेतना वृद्धि	081/82-081/82	६००	आयोजना स्थल विवरण प्रकाशन भएको हुने
१४	कर्मचारीको तलब वृद्धि तथा भत्ता	कर्मचारीलाई प्रोत्साहन	साल बसाली	६००	कर्मचारीको तलब वृद्धि तथा भत्ता को व्यवस्था भएको हुने
१५	सार्वजनिक सुनुवाई संचालन	सरोकारवाला पक्षबिच सार्वजनिक महत्वका विषयमा बहस	साल बसाली	६००	सार्वजनिक सुनुवाई संचालन भएको हुने

७.१.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

विकासको प्रतिफल समावेशी र समन्यायिक तवरबाट वितरण गर्न, लक्षित वर्गमा परिवर्तनको महशुस गराउन, समाजमा प्रणाली, शौहार्दता र सद्भाव कायम गर्न सुशासनको महत्वपूर्ण भुमिका हुन्छ । नैतिक मूल्य मान्यताको स्खलन, भ्रष्टाचार, वित्तीय विश्रृङखलता, अपारदर्शीता, दण्डहीनता, जनउत्तरदायी व्यवहार, जनगुनासोको सम्बोधन गर्ने संयन्त्रको अभावमा सार्वजनिक प्रशासनलाई क्षयिकरण गर्ने, विकृति मौलाउने, समाजमा धनी र गरीब बिचको असमानता अझ गहिरो हुँदै जाने जोखिम रहन्छ ।

७.२ मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय

७.२.१ पृष्ठभूमि

मानवियता, मानवहित र सामाजिक न्यायका निम्ति आम नागरिकलाई मानव अधिकारको महत्व र आवश्यकताबारे ज्ञान हुनुपर्दछ । आधारभूत तहमा मौलिक हकको रुपमा नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मानवअधिकार उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने राज्य र राज्यद्वारा परिचालित राज्यका यन्त्रहरु जस्तै प्रशासन, प्रहरी र राज्यका संवैधानिक अंगहरु जस्तै न्यायलय, मानव अधिकार आयोग, स्थानीय न्यायिक समिति आदि हुन् । स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व अन्तर्गत मानव अधिकार प्रत्याभूत गर्नु र सामाजिक न्याय कायम गर्नुपर्ने भएकाले स्थानीय विकास योजनाका यी विषयको सम्बोधन गरिएको छ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

अशिक्षा, अज्ञानता र पछौटेपन लगायतका सामाजिक कु-संस्कार, गरिबी, दण्डहिनता, राजनीतिक र नागरिक चेतनाको अभाव, न्यायमा पहुँच लगायतका विषय मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको स्थापना समस्या र चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

७.२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
सामाजिक रुपले न्यायपूर्ण समाजको निर्माण
लक्ष्य
मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरुमा उल्लेख्य कमी ल्याई मौलिक हक प्रत्याभूत गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ मानव अधिकारको प्रत्याभूति गरी न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्नु ।

७.२.४ रणनीति

1. मानव बेचविखन तथा शोषणका दृष्टिकोणले संवेदनशील व्यक्ति तथा समूह पहिचान गरी व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि र सशक्तिकरण गर्ने ।

७.२.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	जोखिम समूह र व्यक्तिको पहिचान	संरक्षणका उपाय अवलम्बन	081/82-081/82	६००	जोखिम समूह र व्यक्तिको पहिचान
२	सामाजिक सञ्जाल तथा स्थानीय संचार माध्यम मार्फत जनचेतनामूलक कार्यक्रम	मनवता विरोधी घटनाको न्युनीकरण	साल बसाली	५००	सामाजिक सञ्जाल तथा स्थानीय संचार माध्यम मार्फत जनचेतनामूलक कार्यक्रम
३	वडास्तरीय मानव अधिकार सेल गठन	मानव अधिकारको संरक्षण	082/83-082/83	६००	वडास्तरीय मानव अधिकार सेल गठन भएको हुने
४	आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणका लागि लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम	आर्थिक सशक्तिकरण	081/82-083/84	६००	आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणका लागि लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम संचालन भएको हुने

क्र.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
५	न्यायिक समितिमा मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटना दर्ता गर्न महिला सेल अभिमुखीकरण	मनवअधिकार हननका घटना प्रति संवेदनशिलता वृद्धि	082/83-082/83	५००	न्यायिक समितिमा मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटना दर्ता गर्न अभिमुखीकरण भएको हुन
६	निशुल्क कानुनी परामर्श सेवा संचालन	सुलभ र प्रभावकारी कानुनी सेवा	081/82-083/84	६००	निशुल्क कानुनी परामर्श सेवा संचालन भएको हुन

७.२.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

मानवअधिकारको अभावमा विकासको कुनै पनि उपलब्धीको मुल्य र महत्व रहदैन। सामाजिक वर्ग विभेद, जातीय व्यवस्था, लैङ्गिक असमानता, यौनिक र अल्पसंख्यक मानिसको पहिचानको अभाव, कानूनको व्यक्ति जनित व्याख्या र कार्यान्यवनले आधारभूत मानवअधिकारको उल्लंघन हुने जोखिम रहन्छ । विकास योजना निर्माण, नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा, लक्षित वर्ग कार्यक्रम कार्यान्वयन जस्ता आधारभूत पक्षमा सरोकारवाला पक्षको आवाज, प्रतिनिधित्व र पहिचानको सम्बोधन हुन सकेमा मात्र मानवअधिकारको संरक्षण हुन्छ।

७.३ तथ्याङ्क, व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाले राजस्व प्रणालीमा कर नतिर्ने, कर बक्यौता राख्ने तथा पटक पटक सूचना प्रवाह गर्दा समेत अटेर गर्ने करदाताको एकीकृत विवरण राजस्व प्रणालीमा आवद्ध गरी त्यस्ता करदाताको लागि गाउँपालिका र मातहतका कार्यालयबाट सेवा सुविधा दिनु पूर्व अनिवार्य रुपमा बाँकी कर बक्यौता भुक्तानी गर्न लगाउने कार्यगत व्यवस्था कडाईका साथ लागू गर्ने लक्ष्य लिएको छ । कुनै पनि विकास योजनालाई सफल रुपमा कार्यान्वयन गर्न वस्तुनिष्ठ सूचनाको अनिवार्यता हुन्छ । यसका लागि वस्तुनिष्ठ र विश्वसनीय सूचना तथा तथ्यांक प्रणालीको आवश्यकता रहन्छ । अर्कोतर्फ राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थापन नियमित र वैज्ञानिक नहुँदा राज्यको स्रोत र साधनको व्यापक दुरुपयोग हुन सक्ने जोखिम रहन्छ । यी पक्षहरुलाई ध्यानमा राखी तथ्यांक व्यवस्थापन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थालाई सुदृढ गर्नुपर्ने भएकाले यो खण्ड तयार पारिएको छ ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

सार्वजनिक नीतिलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित बनाउन भरपर्दो तथ्याङ्क प्रणालीको आवश्यकता पर्दछ । विश्वसनीय तथ्याङ्क प्रणालीको विकासका लागि चाहिने नीतिगत, संस्थागत र मानवीय प्रबन्धका लागि पर्याप्त लगानी, राजस्वको क्षेत्र पहिचान, चुस्त र प्रविधिमा आधारित लेखा र लेखापरीक्षण प्रणाली, वित्तीय सुशासन कायम गर्नु यो क्षेत्रको समस्या र चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

७.३.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच
यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित कैलाशको नीति तथा योजना
लक्ष्य
गाउँपालिकाका सबै किसिमका तथ्याङ्कहरु नियमित रुपमा अद्यावधिक गरी सबैका लागि पहुँचयोग्य बनाउने ।
उद्देश्यहरू
➢ तथ्याङ्कहरु नियमित रुपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु । ➢ तथ्याङ्क संकलन प्रकियालाई आधुनिकिकरण गर्नु ।

७.३.४ रणनीति

1. तथ्याङ्कको संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने ।
2. तथ्याङ्कको संकलन, प्रशोधन र वितरण प्रणालीको आधुनिकीकरण गर्ने ।

७.३.५ कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	तथ्याङ्क तथा सूचना इकाइ गठन	विश्वसनीय सूचना तथा तथ्याङ्कको उत्पादन	081/82-083/84	३००	तथ्याङ्क तथा सूचना इकाइ गठन भएको हुने
२	सूचना अभिलेखाङ्कन सफ्टवेयर खरिद	प्रविधिमा आधारित अभिलेख	081/82-081/82	५००	सूचना अभिलेखाङ्कन सफ्टवेयर खरिद भएको हुने
३	सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड निर्माण	कानून बमोजिमको सार्वजनि खर्च	081/82-081/82	३००	सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड निर्माण भएको हुने
४	अनुगमन वार्षिक कार्ययोजना तयारी	प्रणालीबद्ध अनुगमन	081/82-081/82	३००	अनुगमन वार्षिक कार्ययोजना तयारी भएको हुने
५	करदाता शिक्षा कार्यक्रम	कर सम्बन्धी सचेतना वृद्धि	081/82-083/8	३००	करदाता शिक्षा कार्यक्रम संचालन भएको हुने
६	राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण	राजस्व संकलनमा सुधार	083/84-083/84	३००	राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण भएको हुने

क.सं.	उपक्षेत्र/कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (सुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रू हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
७	ठूला करदाता सम्मान	कर तिर्न प्रोत्साहन	साल बसाली	३००	१० जना ठूला करदाता सम्मानित भएको हुने
८	व्यवसाय दर्ता छुट (लक्षित समुदाय) तथा अनुदान	औपचारिक कारोबारलाई प्रोत्साहन	081/82-083/84	३५०	व्यवसाय दर्ता छुट (लक्षित समुदाय) तथा अनुदान प्रदान भएको हुने
९	पालिकाको आयव्यय नियमित प्रकाशन प्रणाली निर्माण	पारदर्शी आर्थिक प्रणाली	साल बसाली	६००	पालिकाको आयव्यय नियमित प्रकाशन प्रणाली निर्माण भएको हुने

७.३.६ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रमाणमा आधारित नीति निर्माण, आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम/आयोजना छनौट, लक्षित वर्गमा समन्यायिक लाभको वितरण, क्षमता विकास र सामाजिक आर्थिक सशक्तिकरणका लागि वस्तुगत र वैज्ञानिक तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । त्यसैगरी सीमित स्रोतसाधनको कुशल विनियोजन, प्रभावकारी कार्यान्वयन र कानून बमोजिमको प्रतिवेदन प्रणालीले सार्वजनिक स्रोतको पारदर्शीता, वित्तीय अनुशासन दर्शाउँछ । तसर्थ, तथ्याङ्कमा आधारित योजना प्रणाली र अनुशासित विनियोजन र खर्च प्रणाली अवलम्बन गरिएमा सार्वजनिक वित्त प्रणाली स्वस्थ बन्न सक्छ । तथ्याङ्क प्रणाली र स्वस्थ सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन निर्माणका लागि समयमा पर्याप्त लगानी गर्न नसकिएमा कुनै पनि उत्कृष्ट योजना÷आयोजना कार्यान्वयन नहुने जोखिम रहन्छ ।

नतिजा सूचकहरु

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सुशासन तथा सेवा प्रवाह**				
	प्रतिफल	सेवा प्रवाह सन्तुष्टि सर्वेक्षण	संख्या		
	प्रतिफल	सार्वज्निक सुनुवाई	संख्या		
	प्रतिफल	अनुगमन	संख्या		
	असर	पूँजीगत बजेट खर्च	प्रतिशत		
	असर	लक्षित आयोजना सम्पन्न	प्रतिशत		
	प्रतिफल	न्यायिक समितिबाट फछ्र्यौट मुद्धा संख्या (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	जनगुनासो संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	गुनासो सम्बोधन प्रणालीबाट सम्बोधन भएका गुनासा	संख्या		
	प्रतिफल	कर्मचारी जनप्रतिनिधि तालिम अभिमुखीकरण	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	सूचना प्रविधिमा आवद्ध सूचना संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	स्थानीय रेडियो कार्यक्रम प्रसारण	संख्या		
	प्रतिफल	निजी क्षेत्र अन्तरक्रिया	संख्या		
२.	**मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय**				
	प्रतिफल	जोखिममा परेका व्यक्तिको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	मानव अधिकार सेल संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	न्यायिक समितिमा दर्ता भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका	संख्या		
	प्रतिफल	मानव अधिकार घुम्ती कक्षा संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	निशुल्क कानूनी परामर्शबाट दर्ता भएका मुद्धा संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	यौन हिंसाका घटना (दर्ता संख्या)	संख्या		
	प्रतिफल	मानव बेचविखनमा परेका संख्या	संख्या		
३.	**तथ्याङ्क व्यवस्थापन राजश्व परिचालन**				
	प्रतिफल	तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध सूचना प्रणाली संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	करदाता शिक्षा कार्यक्रम संख्या	संख्या		
	असर	कूल बजेटमा आन्तरिक राजश्व वा करको हिस्सा	प्रतिशत		
	असर	कूल स्वीकृत बजेटको खर्च प्रतिशत (वार्षिक)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	दर्ता भएका व्यवसाय संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	राजश्व संकलन हुने शिर्षक संख्या	संख्या		

स्रोत : *** गाउँपालिकाको आवधिक योजना, २०७८